

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MALINOWSKI

BİLİMSEL BİR KÜLTÜR TEORİSİ

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

Bronislaw Malinowski
Bilimsel Bir Kültür Teorisi

Bronislaw Malinowski

Bilimsel Bir Kùltür Teorisi

Çeviren: Deniz Uludağ

DOĞUBATI

© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

İngilizce Özgün Metin
A Scientific Theory of Culture

İngilizceden Çeviren
Deniz Uludağ

Yayına Hazırlayan
Ufuk Coşkun

Kapak Tasarımı
Mr. Z & Z

Tasarım Uygulama
Aziz Tuna

Baskı
Tarcan Matbaacılık
1. Basım: Nisan 2016
2. Basım: Ekim 2020

Doğu Batı Yayınları
Kültür Mah. Becerikli Sok.
No: 20/5 Kızılay/Ankara
Tel: 0 (312) 425 68 64 - 425 68 65
www.dogubati.com

ISBN:978-605-9328-14-2 / Sertifika No: 15036

Doğu Batı Yayınları-146 Antropoloji-7

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://www.pdfkitap.com>
Kapak Resmi: "Mask", Kuzey Peru, MS 200-900.

Bronislaw Malinowski

1884 yılında Polonya'nın Kraków şehrinde dünyaya geldi. Babası üniversitede dilbilimci ve felsefe profesörü, annesi ise toprak sahibi bir ailenin kızıydı. Aristokrat bir ailede yetişen Malinowski, 1908 yılında Kraków Üniversitesi'nde doktora unvanı aldı ve Leipzig Üniversitesi'nde iki yıllık yüksek eğitim programına katıldı. O yıllarda Malinowski'nin halk psikolojisine duyduğu ilgi Wilhem Wundt'un etkisiyle kültürel antropolojiye kaydı. Bu şekilde tanıştığı İngiliz antropolojisi onun Londra'ya gitmesine önyak oldu. British Museum'da araştırmalarda bulundu ve bu çalışmalarını LSE'de (London School of Economics) sürdürdü.

Malinowski, 1914 yılında saha araştırması için İngiltere'den ayrılarak Yeni Gine, Kuzeybatı Melanezya ve Avustralya'ya gitti. Dört sene boyunca belirli aralıklarla bu bölgelerde farklı kabileleri gözlemledi. Trobriand adalarında yaptığı çalışmalar, modern antropoloji araştırmalarının temeli ni oluşturdu. 1918 yılında Avrupa'ya döndü, sahadaki gözlemlerini kaleme almaya başladı. 1922 yılında *Argonauts of the Western Pacific* (Batı Pasifik Argonotları) adlı çalışması yayımlandı. Malinowski'nin yerlilerle ilgili bu ayrıntılı çalışması onun antropoloji alanında ününü arttırdı. 1926 yılında *Crime and Custom in Savage Society* (Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek) ve 1929 yılında *Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia* (Kuzeybatı Melanezya'daki İlkel Toplamların Cinsel Yaşamı) yayımlandı ve büyük ses getirdi.

1927 yılında LSE'de kendi bölümünün önde gelen isimlerinden birisi olan genç profesör Hogbin, Kaberry, Powdermaker, Richards ve Schapera gibi birçok yeni dönem antropologlarını yetistirdi. Bu yıllarda ABD'de çeşitli üniversiteleri ziyaret etti ve çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca 1926 yılında Arizona'da Hopileri, 1934 yılında, Doğu Afrika'da Bemba ve Chaggaları ve Meksika'da Zapotekleri yerinde gözlemleme fırsatı buldu. 1938 yılında ABD'ye gitti ve Yale Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 16 Mayıs 1942'de geçirdiği kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL BİR KÜLTÜR TEORİSİ

I. Bilimsel Bir Araştırma Konusu Olarak Kültür	11
II. Beşerî Bilimin Kısa Bir Tanımı	15
III. Antropolojinin Kavram ve Yöntemleri.....	23
IV. Kültür Nedir?	43
V. Örgütlü Davranış Teorisi.....	49
VI. Somut ve Soyut Örgütlü Davranış.....	58
VII. İşlevsel Kültür Analizi	72
VIII. İnsan Doğası Nedir? (Kültürün Biyolojik Temeli).....	80
IX. Kültürel İhtiyaçların Kökeni.....	89
X. Temel İhtiyaçlar ve Kültürel Tepkiler	95
XI. Türev İhtiyaçların Yapısı.....	121
XII. İnsan Kültürünün Bütüncül Zorunlulukları	132
XIII. Araçsal Olarak Tamamlanan Yaşamsal Süreç	137

İŞLEV TEORİSİ

I. Embriyoloji ve Doğumbilim.....	147
II. İşlevselciliğin Genel Aksiyomları	151
III. İşlevin Tanımlanması.....	156
IV. İşlevselciliğe Dair Genel Bir Yaklaşım.....	159
V. Kültürel Analizin Meşru Ayırımları	161
VI. Bir Kurumun Yapısı.....	163
VII. İşlev Kavramı.....	169
VIII. İhtiyaçlar Teorisi.....	172
IX. Sonuç.....	176
Dizin	179

Bilimsel Bir Kültür Teorisi

I

BİLİMSEL BİR ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK KÜLTÜR

“Beşerî İncelemeler,” akademik antropolojinin bugünkü konumu göz önüne alındığında iddialı bir nitelemedir. Eski ve yeni olmak üzere birçok farklı disiplin insan doğası, insan becerisi ve insanlar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bunların hepsinin Beşerî İncelemelerin birer dalı olarak görüldüğü iddia edilebilir. Elbette bu incelemelerin en eskileri ahlâk felsefesine, teolojiye, az çok destansı tarihe ve eski hukuk ile geleneğin yorumlamalarına katkı sunmaktadır. Bu tür katkılar sayesinde taş devrindeki kültürün kökenlerinin izi sürülebilmektedir. Bunlar şüphesiz ki Hindistan, Çin, Batı Asya ve Mısır’daki eski uygarlıklarda gelişmiştir. Ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, estetik, dilbilim, arkeoloji ve karşılaştırmalı din çalışmaları insanlık adına daha yeni bilgiler sunmaktadır. İki yüzyıl gibi bir süreden beri psikoloji, daha sonra sosyoloji, insan ilişkileriyle ilgili araştırmalarda akademik çalışma alanına eklenmiştir.

Genel anlamıyla beşerî bilim olan Antropoloji, hümanizmin kapsamlı bir disiplini olarak en son ortaya çıkmıştır. Antropoloji sahasında temel olarak kullanış ve kullanılacak en iyi yöntem-

ler geliştirilmiştir. Diğer disiplinler özümsemiş ve muhafaza edilen bazı eski düşüncelerle birleştirilmiştir. Antropoloji artık tarihöncesi bilim, halkbilim, fiziksel antropoloji ve kültürel antropoloji gibi çalışmaları da içermektedir. Bunlar psikoloji, tarih, arkeoloji, sosyoloji ve anatomi gibi doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin başka meşru alanlarına önemli bir biçimde yaklaşmaktadır.

Bu yeni bilim, evrimin gösterdiği büyük atılımla, antropometrik yöntemlerle ve tarihöncesi keşiflerin ortaya çıkmasıyla doğmuştur. Elbette özgün uğraşlarla insanlığın başlangıcının yeniden inşasında temel alınan “eksik halkalar” araştırılmakta ve etnografik veriler ile tarihöncesi bulgular arasındaki benzerlikler incelenmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın kazanımlarına bakıldığında, antik dönemle ilgili etnografik bilgeliği kucaklayan birtakım unsurları, kafatası ile kemiklerin ölçülmesi ve sayılması suretiyle araştırabilir ve yarı-insan atalarımız hakkında heyecan uyandıran veriler elde edebiliriz. Fakat bu tahmin, Herbert Spencer ve Adolf Bastian, E. B. Tylor ve L. H. Morgan, General Pitt-Rivers ve Frederick Ratzel, W. G. Sumner ve R. S. Steinmetz, E. Durkheim ve A. G. Keller gibi karşılaştırmalı beşerî kültür araştırmalarına öncülük eden öğrencilerin yaptığı önemli katkıları gözden kaçırma anlamına gelebilir. Bütün bu düşünürler ve takipçileri, insan davranışına dair bilimsel kurama ve insan doğasıyla toplum ve kültürün daha iyi anlaşılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Bu yüzden Beşerî İncelemelere yönelik bilimsel yaklaşımlar hakkındaki yazılar, muhtemelen kolay olmamakla beraber, bir antropologun sahip olduğu görevi göstermektedir. Antropolojinin farklı dalları arasındaki ilişkiyi tanımlamak antropologların görevidir. Beşerî bilimlerle daha fazla birlik içerisinde olması gereken antropolojinin yeri daha belirleyici bir konuma alınmalıdır. Ayrıca hümanizmin nasıl daha bilimsel olabileceği ile ilgili sorular tekrar masaya yatırılmalıdır.

Bu yazıda, bilimsel bir kültürel inceleme olan antropolojinin bütün dallarının sahip olduğu ortak zemini sunmaya çalışacağım. Fiziksel antropologlara göre, “ırkı yaratan şey ırkın fiiliyatıdır.” Fiziksel türle bir ırkın kültür yaratma biçimi ilişkilendirilene kadar, ölçüm, sınıflandırma ya da fiziksel türle ilgili hiçbir tanımlama olmadığı ayrıca kabul edilecektir. Tarihöncesi dönemi araştıranların ve arkeologların görevi, materyal kalıntıların kısmi olarak sınırlandırılmış kanıtlarından yararlanarak geçmiş bir kültürün yaşayan gerçekliğini yeniden inşa etmektir. Gerek evrim gerekse yayılma açısından, insanlık tarihini yeniden kurmak için tekrar günümüzdeki ilkel ve modern kültürlerin kanıtlarını kullanan etnologlar, kültürün gerçekten ne olduğunu anlamak için sadece kendi argümanlarındaki bilimsel verilere sığınabilirler. Son olarak, etnografik sahada çalışan kimse kültürle ilgili neyin alâkalı ve önemli olduğunu bilmiyor ise gözlem yapamaz ve böylece tesadüfi ve rastlantısal hadiseleri gözden kaçırabilir. Bundan dolayı bütün antropolojik çalışmaların bilimsel tarafı kültür teorisine dayanır. Kültür teorisi sahada uyguladığı gözlem yöntemleriyle kültürel süreçlerin nasıl oluştuğunu tespit eder.

Eğer antropoloji kendi meşru alanı olan kültüre daha bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşabilirse, diğer beşerî bilimlere ciddi katkılar sunabilir. Ayrıca insan davranışında önemli bir yeri olan kültür, sosyal bilimci psikologlar ve dilbilimci tarihçiler için de son derece mühimdir. Gelecekte dilbilim –özellikle semantik konusunda– kültür bağlamında ele alınan bir dil çalışması haline gelecektir. Ayrıca mübadele ve üretim yoluyla ortaya çıkan zenginliğin ve refahın araştırmacısı olan ekonomi, gelecekteki iktisadi öznenin diğer arayış ve düşüncelerden tamamen bağımsız olma durumunun dikkate alınmamasını faydalı bulabilir, fakat gerçekte de olduğu gibi beşerî incelemelerin ilkeleri ve argümanları, kültürel çıkarların çok boyutlu ortamı esas alındığında yararlı olabilir. Aslında ekonomideki modern eğilimlerin çoğu, ister “kurumsal” “psikolojik” isterse

“tarihsel” bir etikete sahip olsun, eski olanı tamamlamaktadır; dürtü, ilgi alanı ve alışkanlık bağlamında ele alınan iktisadi öznenin salt ekonomi teorisi –kültürün kısmen rasyonel, kısmen duygusal ortamında– insanın karşılaştığı güçlüklerle şekillenmektedir.

Yasa, hukuk bilimi tarafından söylem evreni içerisinde görülme eēilimindedir fakat erek, deēer, ahlâki sınırlama ve geleneksel baskı gibi kavramlar içerisindeki çeşitli toplumsal kontrol sistemlerinin yanısıra kanun, mahkeme ve kolluk kuvvetlerinin resm organları dikkate alınmak zorundadır. Böylece –sadece antropoloji deēil ama genel anlamda Beşerî İncelemeler– sosyal bilimleri tümüyle kapsayan psikolojik ve sosyolojik temelli bütün yeni disiplinler, ortak bilimsel bir temelin inşasında iřbirliēi yapabilir ve yapmalıdır; bu inşa sürecinde mecburen hümanizmin tüm farklı arayışlarına karşı özdeş bir tutum sergilenmesi gerekmektedir.

II

BEŞERÎ BİLİMİN KISA BİR TANIMI

Antropolojinin tüm sosyal bilim çalışmaları içerisinde gide-
rek işlenmiş bir disiplin olarak yer alması, Beşerî İnceleme-
lerin daha bilimsel bir nitelik almasına doğrudan katkı suna-
bilir. Öncelikle şunu belirtmek isterim ki, bilimsel yaklaşım,
hümanizmin kendi alanı içerisinde sadece bir ilgi veya ilham
kaynağı değildir. Ahlâki ve felsefi düşünceler estetik duygular-
dan, insancıl ya da teolojik heveslerden beslenebilir; bunların
hepsinin hayatımızda önemli bir yeri vardır. Bu düşüncelerin
geçmişi öğrenme arzumuzda uyandırdığı çekicilik hissi kesin-
likle reddedilemez. Bunlar insanlık için meşru motivasyonlar-
dır. Fakat bizim için bilim, amaç ve araç olarak zaruridir.

Dikkat çekmeye çalıştığım şey şu ki, gerçek bir bilimsel
yöntem, bütün tarihî çalışmalar ile dilbilim, ekonomi ve hukuk
alanında kullanılan her argümanın özünü oluşturmaktadır. Te-
oriden tamamen yoksun bir tanımlama yoktur. Tarihî olayları
yeniden düzenleyip, ilkel bir kabile veya medeni bir toplum
üzerine alan çalışması yürüterek istatistiksel analizler yapıla-
bilir ya da arkeolojik eserler ya da tarihöncesi bulgular ile ilgili

çıkarımda bulunulabilir; her açıklama ve argüman sözcüklerle yapılmak zorundadır, böylece kavram oluşmaktadır. Her kavram bir teorinin sonucudur. Kavramlar olguların konuyla ilişkisini açıklar, bazı faktörlerin gidişatını belirler. Bazı kavramlar ise yalnızca içeriği oluşturur ve her biri kendine özgü bir biçimde meydana gelir; çünkü bunlar kişiler, kitleler ve çevreyi oluşturan özdeksel kurumlardan oluşmaktadırlar. Yok olmuş tarihî bir olguyu anlamak için yapılan gözlem ya da saptamanın felsefi anlamda başka bir tarafa çekilmesi, nomotetik ve idiografik yaklaşımlar arasında bir ayırım yaratır.* Birçok ilke ve teoriden kaynaklanan bu sorunun sebebi, tarihçinin yeni inşasında örtük olarak bulunur ve tabiatı gereği dizgesel değil sezgiseldir. Çoğu tarihçi ve antropolog boş zamanının büyük bir kısmını, teorik ve epistemolojik çalışmalar kapsamında, kültürel süreç içerisinde yer alan bilimsel hukuk kavramlarını çürütmek için harcamakta ve bilime karşılık hümanizmin temelini sağlam kurmaya çalışmaktadır. Bu insanlar, tarihçi veya antropologun önseziyle hareket etmesi gerektiğini ve belirli bir geçmişteki anlayışın bu şekilde canlandırılabilirliğini iddia etmektedirler. Kısacası, bunlar metodolojik sistem çalışmalarına başvurmak yerine Tanrı'ya şükretmeyi tercih etmektedirler.

Aslında biz, *bilim* kelimesini felsefi ya da epistemolojik bir sistem içerisinde tanımlayabiliriz. Ancak şurası açıktır ki, bilim gelecekte yaşanabilecekleri öngörmek amacıyla geçmişte yaşanmış olanları gözlemlemeye dayanır. İşte bu bağlamda bilimin üretkenliği ile insanın sahip olduğu ruhsal güç, makul insan davranışında var olmak zorundadır. Bir şey yaratmaya, inşa etmeye ve kültürel gelişmelere yönelik uğraşları benimserken dahi bu üretkenlik ve güç mevcut olmalıdır. Kültür muhtemelen ilkel sanat veya zanaat ile başlamıştır; ateş yakma,

* Antropolojide nomotetik yaklaşım, genel bir ilke ya da yasaya ilişkin bilgi üretimine ve belirli bir olguya ilişkin genel saptamalara, idiografik yaklaşım ise bir olgunun tekil öğelerini kavramaya ve ortaya çıkarmaya yönelik tespitlere odaklanır. (Ç. N. Rantey - <https://rantey.org>)

odun ve taştan araç-gereç yapma, ilkel barınak inşa etme ya da yaşamak için mağarada barınma gibi şeylerin temeli atıldığından beri bunlar geliştirilmektedir. Peki, insan davranışına bağlı geleneksel tutumların özümsemesi ve insanın sahip olduğu geleneksel bilgiye her neslin gösterdiği sadâkatla ilgili ne tür varsayımlarda bulunmamız gerekir?

En kolay ve en temel ilkel zanaat, ateş yakmadır. Zanaatkârın el becerisinin yanı sıra, her ediminde somut şekilde kendini gösteren belirli bir bilimsel teoriyle ve kabile geleneğiyle karşılaşmaktayız. Bu türden bir geleneğin, genel anlamda kullanılan odunun, iki tip malzeme ile oluştuğunun tanımlanması gerekir. Bu gelenek ile ilgili ayrıca fiilî ilkeler, kas hareketleri, hız, ateşin kontrol edilişi ve pişirerek beslenme gibi konular hakkında tanımlamalar yapılmalıdır. İlk olarak her neslin el işi becerisi, örnek ve kurallar içerisinde şekillenmiş ve yeni yetişen üyelerine devredilmiştir. İkinci olarak ilkel sembolizm, sözlü bildiri, belirli jest ya da temel edimler aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Örneğin yönergelerin yeri ile malzemeler ve üretim şeklinin nasıl akılda tutulduğunu kendi alan çalışmam sırasında gözlemledim. Buradan ateşi elde etme ile ilgili çıkarmamız gereken sonuç şudur: Malzemeler, eylemler ve düzen konusuna ilişkin genel ayırım, pragmatik bir eylem için gerekli olan koşullar kapsamında tutulmadığı için, hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.

Burada belirtmek isterim ki, ilkel bilgi başka bir etkene sahiptir. Ateşi hâlâ sürtünme yoluyla elde eden günümüzdeki ilkel topluluklar, taştan alet-edevat yapan ve ilkel barınaklar inşa eden bu insanlar üzerine yürüttüğümüz çalışmalarda malul davranışlar gözlemleyebilmekteyiz. Çalışmalarında teorik prensiplere gösterdikleri sadâkat ve teknik anlamda uyguladıkları yöntemlerin doğruluğu, faaliyetlerinde arzu ettikleri nihai amaç tarafından belirlenmektedir.

Bu amaç onların kültüründe önemli bir değer teşkil eder ve buna kıymet veriler, çünkü hayatı gereksinimlerinden biri bu

 ekilde karşılanmaktadır. Bu onların varoluş şeklidir. Bununla birlikte değer hissi, hem el becerisi hem de teorik bilgiye kalıcı bir şekilde sinmekte ve uyum sağlamaktadır. Bilimsel tutum, ilkel teknoloji içerisinde ve ilkel ekonomik ilişkiler ile sosyal örgütler içerisinde şekillenmektedir. Geçmişteki tecrübe ile gelecekteki eyleme dair inanç, insanlığın başlangıcından bu yana –canlı türleri; *homo faber*, *homo sapiens* ve *homo politicus* olarak yaşama u ra larına ba ladığından beri– bir bütünün ayrılmaz bir parçası gibi kabul edilmek zorundadır. Bu bilimsel pratik ve ona biçilen değer, ilkel bir topluluk içerisindeki bir nesil dahi ortadan yok olsa, söz konusu topluluk ileride ya hayvani düzeye geri dönecek ya da bu topluluğun nesli tükenecektir –ikincisinin gerçekleşmesi daha muhtemeldir.

Bu yüzden ilkel insan çevresel faktör, adaptasyon ve deneyim yo unlu undan ötürü, bilimsel yaklaşımla ilgili etkenleri hesaba katmayarak, belirleyici etkenlerle sistem içi ilişkileri somutlaştırmak zorunda kalmıştır. Buradaki bütün nihai güdü ya da itki, öncelikle, biyolojik olarak hayatta kalma çabası olmuştur. Bu yüzden ateşin elde edilmesi; sıcaklık, yemek pişirme, güvenlik ve aydınlatma için büyük bir önem teşkil etmiştir. Ta tan alet-edevatlar,  ekil verilmiş odunlar, hasır ve fi ılar, insanın yaşayabilmesi için zorunluluktan üretilmiştir. Teknolojik gelişime yönelik bu üretken faaliyetler, dış etkenlerin soyutlandığı alanlarda ve teorik do rulu a değer verilen yerlerde esas olarak kabul edilmiştir. Bu  ng r  beraberinde başarıyı getirmiş ve bu başarı geçmişte özenle formüle edilen tecrübelere dayandırılmıştır. Burada anlatmaya çalıştığım şey, aslında ilkel insanın bilime çok fazla hâkim olmadığıdır; fakat bilimsel tutum kültür kadar eskiye dayanmaktadır ve bilimin asgari tanımı herhangi bir pragmatik eylemle sağlanmaktadır. Bu sonuçlarla birlikte –Copernicus, Galileo, Newton ya da Faraday gibi modern fizi in öncüleri sayesinde– günümüze uzanan bilimin doğasını inceleyebilmekteyiz ve böylece keşifler, buluşlar ve ilkel insanların kuramlarından elde ettiğimiz ana-

lizlerden yararlanabilmekteyiz. Ayrıca bilimi, insan düşüncesi ve davranışının başka türlerinden ayırma yoluyla benzer karşıt faktörlere ulaşabilecek durumdayız. Belirli bir süreç içerisinde konuyla ilişkili koşulların tecrit olma durumuyla her yerde karşılaşmaktayız. Bu koşulların ilişkisi ve gerçekliği, daimi olarak yinelenen gözlem ve deneylerle ortaya çıkarılmaktadır. Bilimsel deney ve teorilerdeki orijinal bulgularla elde edilen sabit ampirik doğrulama, açık bir şekilde bilimin özünü oluşturmaktadır. Başarısız bir teori, başarısızlığının nedenleri ortaya çıkarılarak düzeltilmelidir. Bu yüzden deneyim ve ilkelerin bir araya gelmesi kaçınılmazdır. Bulguların genel ilkelerle sınanması, bilimi gerçek anlamda bilim yapan şeydir; konu ile alakalı teorik bağlantıların ve uygulamaya yönelik sorunların ele alınış biçimi bilimsel araştırmada son derece önemlidir. Bu yüzden bilimin en kısa tanımı şudur: Her zaman genel yasaların mevcudiyetini belirtir, gözlem ya da deney için bir çalışma alanı oluşturur ve sonuncusu ama en önemlisi, pratik uygulama ile akademik söylem üzerinde kontrol sağlar.

Bu noktada antropolojinin sahip olduğu savlar saptanabilir. Bu çalışma, çeşitli nedenlerden dolayı, insani uğraşlar bağlamında esas olan bir noktada birleşmek zorunda kalmıştır; bu da kültürdür. Özellikle son dönemdeki gelişmeler göz önüne alındığında, kendini antropolojiye adanmış kişiler araştırmalarına güven duyulmasını sağlamalıdır; bunun için bir tür deneysel araştırma olan etnografik saha çalışması yürütmelidirler. Antropoloji, bütün sosyal bilimlerin muhtemelen ilk kuramsal çalışma alanı ile beraber kendi deney ortamını oluşturmuştur. Etnolog; çevresel, ırksal ve psikolojik koşulların azami orandaki çeşitliliği bağlamında, kültürün gerçekliği üzerine çalışır; aynı zamanda gözlemlene sanatında vasıflı biri olmalı ve etnolojik alan çalışması üzerine kültür teorisinde uzman olmalıdır. Kendi alan çalışması ve karşılaştırmalı kültür analizlerini müşterek uygulamadıkları sürece, bu iki uğraşından hiçbirinin değer teşkil etmediğini görürler. Gözlemlemek, teorinin teme-

line göre seçmek, sınıflandırmak ve ayırmak anlamına gelmektedir. Bir teoriyi inşa etmek, eski gözlemlerle ilişkisini kurarak ve deneysel doğrulama ya da teorik problemleri delillerle çürüterek gerçekleştirilir.

Böylelikle, tarihî çalışmalar açısından antropolog, kendi ürettiği kaynakları ve oluşturduğu kronik tarihi eşzamanlı olarak uygulayabilmektedir. Modern sosyoloji açısından, etnologlar, özünde daha basit olan araştırmalar sayesinde kültürü bir bütün olarak tahayyül edebilmekte ve bütünsel anlamda kişisel temas yoluyla gözlem yapabilmektedirler. Etnolog, sadece esin kaynağı olunabilecek sezgisel yaklaşımlar yerine, modern sosyolojideki gerçek bilimsel eğilimlere, kültürel fenomen analizine ve doğrudan gözleme yönelik oldukça fazla fikir üretmektedir. Antropologlar ise, karşılaştırma ve ayırım yapmak için geniş çaplı tümevarımsal kanıtlar geliştirmektedirler ve bunu hukuk, ekonomi, siyaset ya da din kuramına dayanarak elde etmektedirler. Dolayısıyla, Beşerî İncelemeler bağlamında ele alınan bilimsel yaklaşım ile modern antropolojinin tümüyle insanlığa sağladığı gerçek katkı, oldukça anlamlı ve faydalıdır. Süreç ve netice, özgül determinizm, insan bedeni içerisindeki organik yapı ve insan psikolojisindeki temel unsurların ilişkisi ile toplumun çevreyle olan bağıyla ilgili bilimsel bir kültüre ihtiyaç duymaktayız. Bu tür bir teori kesinlikle antropologun uhdesinde değildir. Ampirik görüşe sahip tarihçiler, sosyologlar, psikologlar ve hukuk, ekonomi veya eğitim alanında belirli bir faaliyet gösteren öğrenciler tarafından gösterilen benzer çabalar, antropolog tarafından teşvik edilebilir ve bunun için özel bir katkı sağlanabilir.

Sosyal bilimlerin gerçekten ne kadar bilimsel olduğuna yönelik yürütülen tartışmalar, ileri sürülen görüşler bakımından önemlidir. Şüphesiz ki, kendi uygarlığımızda bugün yaşadığımız krizlere rağmen, mekanik ve kimya bilimleri ile makine mühendisliği ve materyalist teori, baş döndürücü bir şekilde zirveye doğru yükselmektedir. Fakat biz, sosyal bilimlerin hü-

manist argümanlarla vardığı sonuçların geçerliliğine dayanarak, buna inanç duymamakta ve saygı göstermemekteyiz. Bir tarafta doğa bilimlerinin hızla gelişen etkisi ve uygulanışıyla diğer tarafta toplum mühendisliğinin sabit iktidarsızlığı ve sosyal bilimlerin geri kalmışlığı arasında bir dengenin kurulmasına günümüzde fazlaca ihtiyaç duymaktayız. Doğa bilimleri üzerine çalışma yürüten insanların uğraşlarına baktığımızda, beşerî bilimle ve tarihle uğraşan kişilerin aslında ne kadar ciddiyetsiz olduğunu görebiliyoruz. Bu kişilerin yürüttükleri çalışmalar, epistemolojik anlamda hiçbir değer taşımamaktadır. Onların bilgiçlik taslayan taraflarını, yani bir bakıma ahlâksızlıklarını açıkça görebilmekteyiz. Tarih ve sosyoloji, aynı zamanda ekonomi ve hukuk, bilimsel yöntemin esas ilkelerinin temelini atmalıdır. Sosyal bilimler mekanik düşünce gücünü kullanmalı ve bunu geliştirmelidir. Hümanizm manevi ve ahlâki unsurlara sahip olmaktan asla vazgeçmeyecektir. Ahlâki ilkeler, özünde inandırıcı olmalıdır ve bu ilkelere ancak gerçekliklere vazgeçilmez bir duyarlılıkla sadık kalındıkça ulaşılabilir.

Bilimin asgari tanımı üzerinde çok açık bir şekilde duruyorum, çünkü kültür gibi tümüyle yeni olan bir araştırma alanında, yok olan eski yöntemleri taklit ederek daha iyi disiplinler inşa etmeye çalışmak çok tehlikeli bir yöntemdir. Yapısal benzerlikler ve mekanik metaforlar, bilim ve boş muhabbet arasındaki ayrımı göstermektedir –tüm bunlar ve başka disiplinler üzerinde yapılan taklit ve aldatmacalar sosyolojiye faydadan çok zarar vermektedir. Bilimin en önemli görevi, ana fikri ortaya koymaktır. Yöntemlerin doğru tanımlaması ya da yöntemle ilgili unsurların ayırımının yapılması gerekmektedir. Bu, genel hukukun ve kavramlarının, yasalar üzerinde temellendirilmesinden farklı bir şey değildir. Elbette her kuramsal ilke, gözlem yönteminin her zaman kavramsallaştırılabilir olması gerektiğini belirtmektedir. Ve tekrar bu gözlemde, kavramsal analizlerimizi dikkatlice sürdürmemiz gerekmektedir. Son olarak, sömürgecilik, misyonerlik faaliyetleri, kültürel ilişkilerin zor-

lukları ve trans-kltrleştirme gibi sorunlardan doğan tüm bu fikirler, antropolojiye katkı sağlamakla birlikte, genel kuramlar üzerinde iyileştirici bir role de sahiptirler.

III

ANTROPOLOJİNİN KAVRAM VE YÖNTEMLERİ

Antropolojik araştırmaların kısa tarihine şöyle bir göz atmak bile bu yazının sınırlarını aşacaktır. Egzotik insanlar ve yabancı kültürler ile ilgili bütün görüşlerin, araştırmaların ve teorilerin geniş ve yeterli bir tanımının hâlâ yazılması gerekmektedir.¹ Şüphesiz bu tür çok sayıda bilimsel tarihî veri, heyecan uyandırmakta ve ilham kaynağı olmakla beraber, Tacitus ve Herodotos'un yazılarında, İspanyol ve Portekizli gezginlerin tanıklıklarında ve 17. ve 18. yüzyıllardaki kâşif ve misyonerlerin bulgularında ortaya çıkacaktır. İnsanlığın bu genişleyen ufkunun bazı Fransız Ansiklopedistler üzerindeki etkisine özellikle değinmek gerekmektedir. Bougainville ve bazı Fransız Cizvitlerin anlatılarında, Soylu Vahşilerin kuramlarından etkilenilmiş ve Rousseau ile Montesquieu'den esinlenilmiştir.

¹ A. C. Haddon'un *History of Anthropology* (Londra, 1934) kitabı kısadır fakat şimdiye kadar ki en iyi çalışmadır. T. K. Penniman'ın *A Hundred Years of Anthropology* (Londra, 1935) adlı çalışması son derece kapsamlı bir çalışmadır ama yetersizdir. R. H. Lowie'nin *The History of Ethnological Theory'si* (New York, 1938) eğlenceli, konuşma diliyle yazılmış, tarafsız bir yazıdır ama belki bir Anketada kullanılmaktadır.

Bu kişilerin yazılarındaki antropolojik keşfin iki kaynağına halihazırda ulaşmış bulunuyoruz: Uygar insan için bir model olarak ilkel yaşamın kullanılması ve yabanıl hayatla uygarlığın benzer olumsuz etkileri. Burada kùltürü, benzer türleriyle karşılaştırmak suretiyle anlamak için duyulan bilimsel arzuyu da görebilmekteyiz. Montesquieu ve Oliver Goldsmith, kùltürü çevreleyen derin bir eleştirel zekâyı egzotik uygarlıklarla karşılaştırma girişiminde bulunan ilk kişilerdi muhtemelen.

Modern antropoloji evrimsel bakış açısı ile başlamaktadır. Buna Darwinci yorumun biyolojik gelişimdeki fevkalâde başarısı ve etnografik veriler ile tarih öncesi bulguların karşılıklı olarak birbirini etkileme eğilimi büyük ölçüde sebep olmuştur. Günümüzde evrimcilik pek rağbet görmemektedir. Gene de, temel varsayımlar geçerliliğini korumakla beraber, hem kuramcılar hem de çalışan kimseler için de vazgeçilmezdirler. Köken kavramının daha bilimsel bir şekilde açıklanması gerekebilir fakat insan yaşamının geçmişe doğru izini sürerek elde edilen her bir tezahürü, Boucher de Perthes ve J. C. Prichard'ın dönemindeki gibi en basit şekliyle, kùltürü tamamen kavramanın meşru ve kaçınılmaz olduğunu bize göstermektedir. “Köken” kavramıyla birlikte evlilik ya da ulus, aile ya da devlet, dinî topluluk ya da büyücülük okulu gibi kurumların özüne işaret edildiğini en nihayetinde bunu kabulleneceğimize inanmaktayım.

“Evre” kavramının kökeni benzer bir şekilde kabul edilmektedir. Birbirini takip eden gelişimsel katmanların evrimsel taslağı, ya oldukça genel bir şekilde ya da sadece belirli bir bölge ve belirli durumlar içerisinde değerlendirilmelidir. Gene de, evrimsel analizin genel prensibi varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Belirli kalıplar kesinlikle diğerlerinden önce konumlanmaktadır: “Taş Devri,” “Tunç Çağı,” “Demir Çağı” gibi dönemler sırasıyla teknolojik ilerlemeleri açıklamak için kullanılmaktadır. Ya da kentsel veya yarı-kentsel yerleşime karşı olup seyrek bir şekilde yayılarak daha az bir nüfusla ha-

reket eden klanlar veya pagan topluluklarla açıklanmaya çalışılan ilerleme süreçleri, evrimsel bakış açısıyla birlikte özel bir kültürel tanım içerisinde, her bir teori karşılaştırılarak incelenmektedir.

Aşırı difüzyonist (yayılmacı) veya sözde “tarihî” ekollerin baskısı altında evrimcilik, geçici bir tutulmaya maruz kalır. Doğru ve dengeli bir yorum için, A. A. Goldenweiser tarafından kaleme alınan *Encyclopedia of the Social Sciences* (Sosyal Bilimler Ansiklopedisi) başlıklı yazıyı okuyuculara tavsiye ederim. Sovyetler Birliği’nde evrimcilik, antropolojik öğreti kapsamında artık tamamen kabul edilmekte ve gelişmektedir. Evrimci yaklaşım, bu haliyle bilimsel addedilmemesine rağmen, A. Lasser ve L. White gibi bazı genç araştırmacılar tarafından daha rasyonel bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır.

Eski antropolojik öğretinin diğer bir baskın eğilimi ise, yayılmanın önemine vurgu yapmaktır; başka türlü yöntemler, uygulamalar, kurumlar ve inançların getirdiği benimseme veya aktarım süreci bu eğilimin birer parçasıdır. Kültürel bir süreç olarak difüzyon (yayılma), evrim gibi gerçektir ve doğruluğundan şüphe edilmemektedir. Bu iki süreç arasında bir ayırım yapılamayacağı kesindir. Fakat her iki ekolün de savunucuları sergiledikleri inatçı ve saldırgan tutumlara rağmen, kültür sorununun gelişimine değişik açılardan yaklaşmakta ve kültürel araştırmalara bağımsız bir şekilde katkı sunmaktadırlar. Difüzyonist ekolün asıl kazanımı daha büyük bir somutluğa, sağlam bir tarihî anlayışa ve özellikle de coğrafi ve çevresel etkilerle ilgili farkındalığa dayanmaktadır. Bu hareketin öncüleri sayılabilecek Ritter veya Ratzel’in çalışmalarını ele aldığımızda, gezegenin tarihi süreci ile alâkalı olan eski evrimciliğin düzeltilmiş şekline ulaşmaktayız. Diğer bir taraftan antropolojik coğrafi bakış açısı ise, her kültürün doğal çevresi içerisinde olduğu gibi görülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yöntem olarak bu bakış açısı, kültürel problemlerin yarattığı sorunlara ve bunun bütünleyici parçalarına ulaşmak için kültürün da-

ğılım haritasına ihtiyaç duymaktadır. Bunlar sayesinde bilim, sürekli olarak başka faal sistemlere doğru ilerlemekte ve bu hareketler antropolojiye büyük bir katkı sağlamaktadır.

Evrimcilik ve difüzyonizm (yayılmacılık) arasındaki fark – bunların her biri farklı ekol ve düşünceleri kapsar– hâlâ yöntem ve kavramsal donanımı ayıran bir çizgi olarak görülmektedir. İşlevsel ekol bu iki sisteme de zaman zaman dâhil edilmekte, günümüz yazarları sıklıkla bu durumdan sorumlu tutulmaktadır. Buna rağmen teoriler, temayüller ve yöntemler daha detaylı bir şekilde incelendiğinde aralarındaki önemli farklılıklar görülebilmektedir. Bunların her biriyle bazı temel kavramlar karakterize edilerek, yorumlamanın asıl ilkelerinin ne olduğu ortaya çıkarılmakta; kültürel üretim veya sürecin anlaşılması için belirli yaklaşımlar getirilmekte, böylece alan içerisindeki bulgular tasnif edilerek ve bir araya getirilerek, düşünsel sınıflandırma içerisindeki bazı farklı eğilimler göz önünde bulundurulmaktadır. Bu yüzden araştırmacıların bir araya getirerek üzerinde çalıştıkları kapsamlı kültürlerarası incelemelerde karşılaştırmalı yöntemlere rastlanmaktadır. Örneğin, Frazer'ın *The Golden Bough* (Altın Dal), Tylor'ın *Primitive Culture* (İlkel Kültür) ya da Westermarck'ın evlilik ve ahlâk üzerine yazdığı kitaplarda bu yöntemler karşımıza çıkmaktadır. Bu tür çalışmalarda yazar ilk olarak, animistik inançlar ya da büyü âyinlerinin ve doğasının altında yatan asıl sebeplerle ilgilenmekte ve bu örgütlerin yapısının insan kültürüyle ilişkisini aşama aşama incelemektedir. Açık bir şekilde bütün bu yaklaşımlar, karşılaştırılan bu gerçekliklerin bilimsel bir tanımı olduğunu varsaymaktadır. Eğer sahip olduğumuz kapsamlı belgeleri ve karşılaştırılabilir fenomenleri düzenlemezsek ve yüzeysel benzerlikler veya imgesel analogilerin her zaman doğruyu gösterdiğini düşünürsek, doğru sonuca ulaşmak için sarf ettiğimiz onca çaba boşa gidecektir. Şunu da unutmamalıyız ki, herhangi bir genelleme, herhangi bir teorik ilke veya konumuz için geçerli olacak herhangi bir evrensel yasanın temeli, karşılaştı-

malı yöntem esas alınarak oluşturulmalıdır.

Bazen özellikle kullanılan, bazen de tamamen reddedilen bir diğer epistemolojik yöntem ise gelenek, inanç veya düşüncenin psikolojik yorumudur. Bu yüzden Tylor'ın din üzerine "asgari tanımı" ile ilkel inanç ve felsefenin özü olan animizmin bütün teorik kavramları her şeyden önce psikolojik bir temele sahiptir. Wundt, Crawley, Westermarck, Lang, Frazer ve Freud gibi yazarlar; büyü ve din, ahlâk ve totemcilik, tabu ve ritüel gibi önemli meselelerin kökenine yalnızca psikolojik çözümlemelerle yaklaşmaktadırlar. Yapacak bir işi olmayan filozof sürekli düşünür, çünkü o bir masa başı filozofudur; ilkel insanın belli durumlarda ne yapabileceği veya ne yapması gerektiğini düşünmeye ve hissetmeye çalışır. İşte böyle düşünürler ilkelin gelenek, âdet veya inancını bu şekilde ortaya koyma çabasındadır. Önemli bir bilim adamı olan İskoç W. Robertson Smith, bütün tartışmaların sosyolojik bağlamda ele alınması gerektiğinde ısrarcı olan muhtemelen ilk kişidir; o sadece toplulukların örgütlenme biçimlerini ele almamış; aynı zamanda inanç, ritüel ve efsanelerinden de bahsetmiştir. En ilham verici ve tatmin edici sosyolojik sistemlerden birini geliştiren Fransız sosyolog ve antropolog Emile Durkheim, onun önemli bir takipçisiydi. Fakat belli bazı metafiziksel önyargılar bu tür sosyolojik gelişimlerin önünü kesmiştir. Bu durum özellikle, psikolojinin spekülâtif içebakış yöntemi ve insan davranışının biyolojik dayanaklarına ilişkin düşüncelerin tamamen reddedilmesiyle gerçekleşmiştir. Gene de Durkheim, özgül bir olgu olan kültürün bilimsel anlayışını tümüyle geliştirmeyi hedefleyen ve modern antropoloji içerisindeki bu eğilimleri birçok yönüyle ortaya çıkaran bir kişi olarak görülmektedir.

Belirli birkaç eğilim ve yaklaşıma burada ayrıca değinmek gerekir. "Tarih" ve "tarihsel" sözcükleri bu yazıda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kelimeleri, az çok kabul edilebilir yöntemlerle yeniden oluşturulabilen herhangi bir süreci değerlendirmekte ya da bu süreç içerisinde geçici bir varsayım olarak ele alın-

ması gereken şeyleri tanımlamakta kullanıyorum. Tarihî bir sürecin açıklanması veya analiz edilmesi bakımından bu oldukça önemlidir; özellikle de, gerçek anlamda karşılaştırılabilir olguların bir terkibe imkân verdiğini kanıtlamamız için bu gereklidir. Eğer Avrupa kültürünün beş yüzyıldan fazla bir süre içerisinde sahip olduğu yerel kurumların tarihi ile ilgili değişiklikleri izlemek mümkün olsaydı ve bu değişikliklerin meydana gelme şeklinin her evresini ve nasıl ortaya çıktıklarını ayrıca gösterme imkânı bulunsaydı, hiç kuşku yok ki o zaman tarihi, bilimsel anlamda açıklayabilecek konumda olduğumuzu söyleyebilirdik. Fakat yazılı tarih alanında, gerçek anlamda bilimsel bir tarihin yeniden inşasına olanak sağlayacak veriler hem son derece sınırlı hem de bilimsel yönden yetersizdir. En iyi ihtimalle, Taine, Lamprecht veya Max Weber'in yazılarında rastlayabildiğimiz kısmen aydınlatıcı bilgiler sayesinde bazı tarihsel verilerden yararlanabiliriz. Bir kez daha belirtmek gerekirse, karşılaştırmalı veya difüzyonist yöntemlere getirdiğimiz eleştirilerdeki gibi, sonuçların önemi araştırmalarımızda takip ettiğimiz kurumların gerçek mânâdaki bilimsel tanımlamalarına bağlıdır. Antropolojik bir tabirle belirtmek gerekirse, “tarih” ve “tarihsel” gibi terimler, gördüğüm kadarıyla, hiçbir zaman tatmin edici bir şekilde tanımlanmamıştır.

Kuramsal antropoloji ile ilgili yalnızca birkaç yaklaşım etnografya müzesinin karışık ve tozlu raflarında kendine yer bulabilmiştir. Her şey hesaba katılarak elde edilen sonuçlar oldukça zararlı olmuştur. Maddi bulgular, ileride de göreceğimiz gibi, kültür içerisinde çok özel bir rol oynamaktadır. İnsan eliyle yapılmış bir nesneyi, kültürel bir öge modeli olarak ele almak son derece tehlikelidir. Böyle bir nesnenin fiziksel biçimini, kültürel bir tanımlamanın esas veya biricik göstergesi olarak kabul etme yanılgısı, *Kulturkreislehre*'ye karşı getirilen önemli bir eleştiridir. Difüzyonizm, Graebner ve Ankermann

gibi bazı müze köstebeklerinin, konu ile ilgisi olmayan tanımlanmamış bulguları gizlice bir araya getirme çabası olarak algılanmıştır. Fakat difüzyonizmin esasında, kültürel gerçekliklerin doğru tanımlanması gerekmektedir. Belirli kalıplarla elde edilen yanlış tanımlamalar, geçerli olabilecek eğilimlerin gelişimine oldukça kötü bir şekilde zarar vermektedir.

Müze de bir araya getirilen kalıntılar ile tarih öncesi arkeolojik bulgular benzerlik göstermektedir. Bütün bu meselelerin çevresel ortamı –bulguları sadece insan eliyle yapılan şeylerle sınırlandırılmayan, ölüm veya yaşamla ilgili insan kalıntılarını içeren ve yaşamsal faaliyetlerin de izini süren– arkeolojinin, gerçek bilimsel bir mesele üzerinde daha aydınlatıcı olmasını sağlamaktadır. Kuşkusuz bu disiplinler çevresinde kendini geliştiren arkeologlar, bazı kalıntı veya ipuçları eksik olsa da kültürel bütünselliği yeniden inşa edebilmektedirler. Etnografik nesne ile tarih öncesi bulgular arasında paralellik oluşturan bütün yöntemler oldukça yararlı ve ilham verici olmuştur. Özellikle etnograf ve arkeologların kültürel üretim ve süreç içerisinde ilkeler kapsamında kullandığı yöntemler; insan eliyle üretilen nesne ile teknik eğilim, teknik ile ekonomik eğilim ve ekonomik eğilim ile insanın zorunlu ihtiyaçları arasında bir bağlantı kurulmasına imkân sağlamaktadır. Amerikan arkeolojisi, özellikle güneybatı bölgesinde, hâlâ varlığını sürdüren kültürlerin kalıntılarıyla önemli bağlantılar kurmuş ve oldukça verimli bir bölgede çalışma alanı oluşturmuştu. Bandelier, harika çalışmasında bunu çok güzel ortaya koymuştur. Daha yakın bir zamanda ise Gladwin ve Haury tarafından da muhteşem çalışmalar yapılmıştır.

Çok yakın bir zamanda psikanalitik ekol, muhtemelen tek taraflı olsa da, Beşerî İncelemelere önemli bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu sebeple antropologlar “libido,” “kastrasyon kompleksi” ya da “ana rahmine dönüş” gibi güdüsel kavramlara karşı muhtemelen daha ihtiyatlı bir tutum sergilemektedirler. Psikanaliz, zihinsel olguların süreci üzerindeki ısrarcı tutumuy-

la çok önemli bir katkı sağlamaktadır; bu ayrıca aile kurumu içerisinde ebeveynin sergilediği otoriter yaklaşımın ve eğitimin kültürel etkisinin cinsellik, beslenme ve dışkılama gibi temel itkilerin ele alındığı erken çocukluk dönemi ile ilgili sosyolojik bir yaklaşımdır. Aslında Sigmund Freud, Batı'ya özgü bazı "ahlâksızlıklara" karşı sahip olduğumuz tabuları yıkmamız konusunda, şu veya bu şekilde, başarıya ulaşmıştır; böylece herkes psikanalitik söylemi kullanarak insan bedeninin belden aşağı tarafı ile ilgili –eskiden sadece salonlarda değil aynı zamanda akademik ortamda da yasak olan– her meseleyi artık konuşabilmektedir. Özellikle son zamanlarda Amerikan psikanaliz cemiyetinin bir kısmı, kültürel etkiye önemle vurgu yapmaktadır; bu, bilinçaltı incelemesi ve antropoloji arasında kurulabilecek verimli bir ortaklığın göstergesi olabilir.² Kültürün belirleyici bir etkeni olan bedensel itkinin, üreme konusunda psikanalistler tarafından araştırılması gerektiği kanaatindeyim –bu, antropoloji ile ilgili çalışmaya başladığımdan beri yeğlediğim ve *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*'nde yer alan "Culture" (Kültür) adlı makalemde de üzerinde durduğum bir fikirdir. Tekrar etmek gerekirse, toplumsal gruplaşmalar içerisindeki kültürel unsurların doğal ilişkisi, hiçbir zaman psikanalizin göz ardı edebileceği bir şey olmayacaktır. Psikolojinin bu türü, otorite veya güç kullanma gibi unsurlarla ilgilenmekte; bedensel istekler ve bunların değer dönüşümünü takip ederek baskı unsuru gibi normları araştırmaktadır. Bütün bunlar, Freud destekçilerine, zihinsel çalışmalarda yer alan sistematik kurumsal analizle ilgili yol göstermektedir.

Psikanalizin elde ettiği bu güven, toplumsal ve kültürel sürece dair çalışmalarda temel psikolojinin yararlandığı davranışçılığa hiçbir şekilde engel olmamaktadır. Burada davranışçılıkla kast ettiğim şey, Yale'de C. Hull, Columbia'da Thorndi-

² Bkz. A. Kardiner ve R. Linton, *The Individual and His Society* (New York, 1939). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ke ve Cornell'da H. S. Liddell tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenen uyarım-tepki psikolojisindeki henüz yeni elde edilen gelişmelerdir. Davranışçılığın önemli olmasının nedeni, her şeyden önce, antropolojik alan çalışmasına yönelik sınırlamalar ve faydalarla ilgili yöntemlerin özdeşliğinden kaynaklanmaktadır. Farklı bir kültür içerisinde yer alan insanlarla ilgili çalışmalarda, başka bir insanın hangi düşünce veya hisse sahip olabileceğine dair tahminî çıkarımlarla kurulan "empati" genellikle tehlikelidir, çünkü bu yöntemin kullanılması, beyinde kısa devreye sebep olabilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Tıpkı bir davranışçıda olduğu gibi, alan çalışanı da temel ilke bağlamında fikir, duygu ve istemler gibi örtük yapıları ortaya çıkarma konusunda hiçbir zaman başarılı olamamaktadır; bunlar zihnin, bilinç ya da bilinçdışı derinlik içerisinde keşfedilemeyen gizli bir şeyin varlığı içerisinde konumlanmaktadır. İçebakış yöntemi, stenografik bir gözlemle bağ kurmaya yaramakla birlikte bu yöntem deneysel psikolojinin, açık davranışla ilgili gözlemlerine dayanmaktadır.

"Bilinç," "tinsel gerçeklikler," "fikirler," "inançlar" ve "değerler" ile ilgili meselelerin varlığını kabul edelim veya etmeyelim, bunlar özünde, başka insanların zihnindeki öznel gerçeklikler olarak metafiziksel bir anlama sahiptir. Kendi tecrübelerime dayanan bu tür açıklamaları dile getirmemem için herhangi bir sebep göremiyorum; belirgin, gözlemlenebilir ve ortaya çıkarılabilir davranışlara ilişkin her bir durumun tamamen açıklanabiliyor olması gerekir. Aslında sembolizmle ilgili kuramların hepsi burada kısa bir şekilde özetlenecektir; bunların tamamı fiziksel olarak kaydedilebilen, resmedilebilen ya da tanımlanabilen bir sembol veya fikre bağlı tanımlara dayanmaktadır. Fikirler, düşünceler ve duygular, hem işlevsel hem de biçimsel olarak kültürle ilgili diğer bütün bakış açılarına dâhil edilmek zorundadır. İşlevsel yaklaşım, pragmatik bağlamda sembol belirlenimine imkân sağlamakta ve kültür içindeki sözlü ya da diğer sembolik eylemlerin ispat edilmesiyle gerçeğe

dönüşmektedir. Biçimsel yaklaşım kendi ispat ve görüşlerimize gerekçeler oluşturmaktadır; bu nedenle sosyolojik ya da etnografik saha araştırmasında fikrin, inancın ve tamamen farklı bir kültüre bağlı duygusal somutlaşımaların (*emotional crystallizations*) son derece doğru ve tarafsız bir şekilde tanımlanması mümkündür.

Antropolojik yorumlamayı anlamaya ve belgelemeye yönelik yürüttüğümüz bu zorlu araştırmalar içerisinde yer alan çeşitli yaklaşımlardan dolayı, birbirinden farklı yorum ve eleştiri demetiyle muhatap olmaktadır. Bir evrimcinin amacı difüzyonist, psikanalist ya da müze köstebeği arasındaki farklılıkları tespit etmek yerine, bunların programı ve fikri arasındaki ayrımı net bir şekilde ortaya koymak olmalıdır. Her ekolün başarısı, hangi yola baş koyduğuna göre ölçülebilir ve ölçülmelidir. Bir sonraki aşamada, antropolojik düşünce tarihine merak salan bir araştırmacı, evrimci yoruma karşı difüzyonist düşüncenin ileri sürdüğü iddiaların sınırlarını belirleyerek, bu başarıyı bir düzen içerisine oturtabilecek; böylece Durkheim'ın tek taraflı ele aldığı sosyolojik yaklaşıma karşı Wundt'un içebakış yöntemini karşılaştırabilecektir. Bu süreç içerisinde bütünsel, hattâ eklektik bir inceleme gerçekleştirebiliriz. Onların oldukça iddialı programlarını kısmen kabul edebilir ve antropoloji hakkındaki bu programları, ekolleri ve eğilimleri gerçeğe dönüştürmek için kapsamı genişletilmiş yöntem, kuram ve ilkeleri –bunlar tamamen düzenli bir yapıya sahip olmamasına rağmen– olgunlaştırabiliriz. L. H. Morgan'ın evrimsel eğilime yönelik kapsamlı çalışması *Ancient Society* (Antik Toplum); W. J. Perry'nin difüzyonizm ile ilgili iddialı ve bilimsel yorumlar içeren kitabı *Children of the Sun* (Güneşin Çocukları); Wundt'un *Völkerpsychologie* (Kitle Psikolojisi); Frazer'ın kendi külliyatından karşılaştırarak oluşturduğu olağanüstü çalışması *The Golden Bough* (Altın Dal) ve Westermarck'ın *The History of Human Marriage* (İnsanın Evlilik Tarihi) gibi böylesi birçok çalışma, bizim tarafımızdan büyük bir saygı ve takdirle karşılanmıştır.

Bu bağlamda, genel olarak elde edilen yapının temeliyle ilgilenmekteyiz; böylece bu çalışmaların içindeki bilimsel verileri inceleyebilmekteyiz. Bu durumda, kısmen bir yapıyı yıkmaya işlemine benzer bir çalışma yürütmemiz gerekmektedir; yani pek çok temel nokta sorgulanmalı ve yöntem içerisindeki kalıplaşmış hatalar açığa çıkarılmalıdır. Olumlu taraftan bakmak gerekirse, akrabalık ilişkilerini sınıflandırmak için bulduğu sistem ve ilkel ilişki yapılanmalarının kökenini oluşturan evlilik, kan bağı ve akrabalık gibi olgularla ilgili yılmadan devam ettiği çalışmalarından ötürü L. H. Morgan gibi bilim insanlarının hakkını teslim etmemiz gerekir. Tylor'ın çalışmasını, dinin asgari tanımına yönelik bir deneme, insanın örgütlenme yapısıyla ilişkili faktörlere bağlı gündelik yöntemleri kullanma ve insani kurumların ayırımını ana çizgileriyle gerçekleştirebilme yetisi bakımından farklı bir yere koyabiliriz. Westermarck evlilik ve aile kurumu hakkında sahip olduğumuz bilgiye ve bu tür ilişkilerin önemini kavramamızın gerekliliğine vurgu yaparak çok daha önemli bir katkı sağlamaktadır. Westermarck, aile kurumu ve çeşitli evlilik âyinlerinin törensel rolü ile ilgili etkili sezgisel kavrayış yöntemini kullanmakta ve bu şekilde maymunların, kuşların ve sürüngenlerin çiftleşmeleriyle, insanların evlenmesinin evrimsel süreci arasında bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Robertson Smith, Durkheim, Freud ve takipçilerinin bu konuya ilişkin sağladıkları özel ve daimi katkıları daha önce zaten burada belirtmiştik.

Şu âna kadar burada sadece R. S. Steinmetz'in ekolünden bahsedilmemiştir. Hak ettiği halde genellikle onun çalışmaları üzerinde daha az durulmuştur; bu durum muhtemelen, sadece kendi çalışma düzeni içerisindeki bilimsel sınırlama ve tevazudan dolayıdır. Steinmetz'in öğrencileri, yeniden geliştirebilecek veya yorumlanabilecek kapsamlı taslaklardan ziyade, sosyal ve kültürel olgularla ilgili bilimsel analizlerden, muhtemelen diğer herkesten daha çok tatmin olmaktadır.

Peki, antropolojideki muhtelif klasik ekollerin başlıca eksiklikleri nelerdir? Bana göre, bilim insanları ister evrimsel süreç sistemi inşası isterse de o veya bu kültürel olgunun difüzyonist tasarımıyla alakalı sorulara odaklansınlar; ele aldıkları konu hakkında açık ve kapsamlı bir analiz elde etmeye kendilerini adamaktadırlar. Bachofen, McLennan ve Morgan'a ait ve ayrıca Alman ekolünde yer alan evlilik, klan sistemi ve akrabalığa yönelik yüzlerce kitap ve makalenin tamamından tutun da Robert Briffault'nun üç ciltlik iddialı yapıtına kadar, aile kurumu veya akrabalık kavramlarının ne anlama geldiğine yönelik tek bir belirgin analiz bulmak oldukça güçtür. Aslında, gelişigüzel oluşturulan ilkel kuramlara karşı Starcke, Westermarck, Grosse ve Crawley gibi gerçek bilimsel yaklaşım bağlamında daha iyi çalışmalar üreten kuramcılardan burada kısaca bahsedilmektedir ve onların sahip olduğu görüşler, çağdaş antropologlar tarafından büyük bir kabul görmektedir. Frazer'ın büyü ile ilgili değerli analizlerine karşı yöneltilebilecek temel eleştiri şu şekildedir: Frazer, yöntem ve formül üzerine yoğunlaşmış, fakat "büyünün yarattığı efsunu" fark edememiştir. Dolayısıyla, pragmatik yaklaşım içerisinde saklı olan durumlar dışında ritüel eylem, bütünüyle kavranamamaktadır ve bu, kendi tabiatına ilişkin bir durumdur. Tylor'ın animizm analizine dair sıkıntısı, ilkel insanı muhakeme gücüne sahip bir düşünür olarak ele alırken, ilkel veya uygar dinlerin, doğaüstü güçler ile temas kurma ve insanları etkileme çabasında olduğunu hesaba katmamasından kaynaklanmaktadır. Bütün bunlardan anlamaktayız ki, önceki bölümlerde tanımladığımız ve açık bir biçimde hem belirtilen hem de ilişkilendirilen büyü, totemcilik, klan sistemi ve aile kurumu gibi kültürel unsurlara dayanan bilimsel faaliyetlere, bu zamana kadar yeterli özen gösterilmemiştir. Her şeyden önce, çeşitli kültürler içerisinde karşılaştırarak kendi içerisindeki difüzyon ya da evrimin izini sürmeyi istediğimiz olgunun gösterilmesi, gerek gözlem gerekse teorik söylemin ayrılması bakımından önemlidir. Belirle-

yici maddi nedenlerin, beşerî eylemlerin, inanç ve düşüncelerin açık ve net bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir; bu yüzden, sembolik eylemle gerçek ya da soyutlanmış bir kültürel incelemede, insanın nasıl etkileşime geçtiği ve değişmez kişiliğin nasıl varlığını sürdürdüğünü ortaya çıkarmak oldukça önemlidir.

Açık bir şekilde görülmekte ki, kuramsal çalışmalarda saha araştırması eksik uygulanmaktadır. Gözlemci, ister *Notes and Queries*'teki gibi açıklayıcı ve öğretici kitaplarla ilgili okumalar yapsın isterse farklı kuramlardan ilham alsın; doğal ve gerçek olan ve sürekli yinelenen ilişkileri yalnızca izlemek yerine tüm bunları toplu bir şekilde ele almalıdır. Güç ve olgu arasındaki bağlantıda soyutlanan öğelerin birbirinin yerine geçebilmesi, üzerinde daha fazla durulması gereken bir olgudur. Gerçek bilimle ilintili olan bu olgu aynı zamanda evrenseldir.

Fakat daha eski bazı ekollerin, fiilî bir yanlışı olmasa da ihmal-kâr davrandıkları bazı noktalar olmuştur. Burada söz konusu olan, “ölü artıklar” ya da kültürel kalıntılar gibi önemsiz ve hattâ bilim dışı kavramların kullanılmasıdır. Bununla kast ettiğim şey şudur: Oldukça geniş bir kapsamda ele alınan kültürün temel ilkeleri ve bu bağlamda stratejik olarak önem teşkil eden fikir, inanç, kurum, gelenek ve amaçlar içeriğe tam anlamıyla bağlı değildir. Evrim teorisinde bu tür ölü artıklar “kalıntı” olarak görülmektedir. Difüzyonist ekol, bunları “aktarılan kişisel özellik” ya da “kişisel özellik kümesi” olarak adlandırmaktadır.

Evrin doktrinine her zaman karşı olan A. A. Goldenweiser'in kalıntı ile ilgili yaptığı tanımını burada alıntılarlamak istiyorum: “Kalıntı, kendi kültürel araçlarıyla benzerlik gösteremeyen kültürel bir olgudur. Kültürü kapsayamayan bir şeyi, kültürle bağdaştırmak için ısrarla kullanılmaya çalışılan bir nesnedir sadece.” Bu tanımlamaya yönelik en iyi açıklama muhtemelen

* Sözlükbilim, tarih ve edebiyat gibi konularla ilgili kısa makalelerin yer aldığı, üç ayda bir yayınlanan akademik dergi (www.sozlukbilim.org)

şu şekildedir: “Biliyoruz ki bu kalıntılar varlığını sürdürmektedir. Aslına bakılırsa, bu kalıntılar bütün kùltürlerin her zaman her yerde olan varlığını simgelemektedir.” Açıkçası ben bu görüşe de katılmadığımı belirtmek zorundayım. Günümüzde ilerlemenin baş döndürücü bir hıza ulaşması nedeniyle kalıntıların ortaya çıkması, diğer bütün tarihî dönemlere göre hiç kuşku yok ki daha kolaydır; bu durum, kendi kùltürümüze ilişkin bu tür kavramları tartışmak için büyük bir fırsattır. Peki, kalıntıları nerede aramalıyız? Teknolojik gelişmeyle birlikte motorlu taşıtlar at arabalarının yerini almaktadır. At arabası, New York veya Londra sokaklarına “uygun” değildir. Fakat bu tür eski şeylere hâlâ rastlanmaktadır. At arabaları, gündüz veya gece, belirli zamanlarda belirli yerlerde görülmektedir. O zaman buna bir kalıntı diyebilir miyiz? Bunun cevabı hem evet hem de hayır! Eğer bunu hareket kabiliyeti olan en iyi, en hızlı veya en ucuz taşıt olarak görüyorsak, o zaman bu kesinlikle hem bir anakronizmdir hem de bir kalıntıdır. At arabasının işlevinin değiştiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu işlev, günümüz koşullarına uyum sağlamakta başarısız mıdır? Kesinlikle hayır. Bu tür antika ulaşım araçları, “geçmişe yolculuk” duygusuyla birlikte, nostaljik bir amaçla kullanılmaktadır; bu yüzden yolculukların belirsiz bir keyfiyete ya da romantik bir eğilime dönüyor olmasından ötürü endişeliyim.

Kalıntıların varlığını sürdürebildiğine şüphe yoktur, çünkü yeni bir işlev ve anlam kazanarak devamlılık göstermektedirler. Fakat kalıntıları şu anda bulunduğu şekliyle incelemek yerine ahlâki yaklaşımları benimsersek, kullanım ve önemine dair doğru olmayan tanımlamalar yapmış oluruz. Eski biner taşıtlar, varlıklarını kullanımı kolay olduğu için devam ettirmezler; varlıklarını sürdürmektedirler çünkü daha yeni bir modeli insanlar talep etmezler. Buradaki işlev sadece ekonomik temeldir. Bir ulusa özgü tesis veya araçlar, o bölgenin yaşama kùltürünün mirası olduğu için varlığını sürdürmektedir; örneğin İngiltere ve Fransa’nın önemli bir kısmında, merkezi ısıtmaya

kıyasla, hâlâ yaygın olan açık sistem şöminenin kullanıldığını gözlemlemekteyiz. Eğer burada İngilizlerin alışkanlıklarını, davranışlarını, sportif yaşam biçimlerini ve kendi ev yaşantıları kapsamında şöminenin rolünü ele alırsak, bunun İngiliz evleri ve New York'taki apartman daireleri için ne kadar belirleyici bir rolü olduğunu belirtmek zorunda kalırız.

Bir tarafta, evrim zincirinin yeniden inşasındaki hatalı metodolojik yöntemler ve diğer tarafta, alan çalışmasındaki kısa süreli gözlemlerin etkili bir yöntem gibi ele alınarak kullanılması, kalıntı kavramının, antropolojinin kendi işlevine verdiği en önemli zarardır. Örnek olarak Morgan'ın çığır açan keşfini ele alalım: Akrabalık tasnif sistemi. Morgan, bir önceki evrimsel basamak olarak kalıntıları incelemiştir. Akrabalık terminolojisinin türü ve aile kurumunun örgütlenme biçimi arasındaki fevkalâde yakın ilişkiyi ele alış biçimi düşünüldüğünde, Morgan'ın çalışmasını büyük bir takdirle karşılamak gerekir. Bu ikisi arasında ileri sürülen bağlantıyla ilgili tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Morgan'ın sistemine göre bir antropolog, önceden gerçekleştirilen yeniden inşa sürecine yönelik bir bilgi vermek için, terminolojik sınıflandırma yöntemini kullanarak bir sonraki aşama içerisindeki daimi kalıntıları ortaya koymaktadır. Fakat bu durumda, insanlığın gerçekte yanlış bir şekilde temsil edilerek, akrabalık ilişkilerinin pek de anlaşılamadığı ortaya çıkmaktadır. Böylece, her yerel halkın akrabalık ilişkisi yanlış ya da yetersiz bir şekilde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, yeni koşullar çoktan olgun bir hal almasına karşın, eski terminoloji varlığını sürdürmektedir. Bizler kalıntıyla ilgili kuramın konforlu koltuğu üzerinde pineklemeye devam ederken, kalıntıya dair bahsettiğimiz bu örnek, ilk olarak, dilin rolünün tam olarak anlaşılmadığını bizlere göstermektedir. İkinci olarak, ayrıntılı ve özenli bir şekilde gerçekleştirilen saha araştırmasında dilin rolünü anlamaya yönelik yapılan gözlemler, aile ile çocuklar arasındaki etkileşimin ve aile ile klan üyeleri arasındaki etkileşimin olusturduğu bağ gözler önüne sermektedir.

Evlilik merasiminin ele alınış biçimi, bu düşünce yapısının eksik yönünü benzer bir şekilde ortaya koymaktadır. Kız kaçırma, satın alma veya gelinin belirli özgürlüklerinin kısıtlanması gibi eski dönemin âdetleri, eski evlilik biçimlerinin kalıntıları olarak düşünülmüştür. Ayrıca bu görüşten dolayı, başlık parasının asla ticari bir amacının olmadığı yönündeki iddialar, bu konuyu idrak etme sürecimizde gerilemeye sebep olmuş, fakat yasal, ekonomik ve dinî işlevleri bakımından bunların nasıl bir meşru zemine oturtulduğu açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur. “Kalıntı” ile ilgili herhangi bir örneği ele aldığımızda karşılaşacağımız ilk şey; kültürel “artık” olarak adlandırılan kalıntıların doğasına ilişkin olguların, eksik incelemelerden kaynaklandığı yönünde bir çıkarım olacaktır. Ayrıca çoğu kalıntının, özellikle de aile gibi önemli kurumlarla ilişkili olanların, temel unsur veya yapısının, antropolojik araştırmalardan günbegün uzaklaştığını görmekteyiz. Bu düşüncenin yol açtığı asıl zarar, etkili bir şekilde yürütülen alan çalışmalarını zayıflatmak olmuştur. Burada gözlemcinin yaptığı tek şey, herhangi bir kültürel unsurun günümüzdeki işlevini araştırmak yerine, yalnızca elde edilen eski ve kalıplaşmış verileri kullanmak olmuştur.

Birçok difüzyonist ekolün temel tasavvuru olan “aktarılan kişisel özellik” ve “kişisel özellik kümesi” gibi olgulara da benzer eleştiriler getirilmelidir. Diğer bütün karşılaştırmalı incelemelerde olduğu gibi difüzyonizm içerisinde de öncelikli olarak kimlik sorunu ile yüzleşilmeli ve bu sorun çözüme kavuşturulmalıdır. Bu sorunla yüzleşme cesaretini gösteren ilk kişi Alman etnolog F. Graebner’dir; 1911 yılında yazdığı *Methode der Ethnologie* (Etnoloji Yöntemi) kitabı, sık sık yinelenen biçim ve nicelik ölçütleri çalışmalarına öncülük etmiştir. Aslında bilimsel olmayan bu metodolojik yöntem ve tamamen difüzyonist disipline dayanan bilim dışı temellendirmeye, *Encyclopædia Britannica*’nın on üçüncü basımında yer alan “Antropoloji” adlı makalede şu şekilde karşı çıkmıştım:

Difüzyonist ekolün en radikal temsilcisi Graebner, kültürel sürecin bütün düzenini “ussal yaşam ilkeleri” ile kalıcı hale getirmekte, “bilimsel ve metodolojik incelemenin yalnızca psikolojik bakış açısıyla sağlanabilir” olduğunu ileri sürmektedir (Graebner, s. 582, 1923). Nitekim Schmidt, Wissler, Lowie ve Rivers sürekli olarak psikolojik çıkarımlardan faydalanmaktadırlar. Bu yüzden, günümüzde zihinsel işleyişi tamamen devre dışı bırakmayı düşünen hiçbir antropolog yoktur, fakat hem en başından beri psikolojik yorumlara başvuranlar hem de bu yorumlardan, kültürle ilgili “tarihsel bir analiz” gerçekleştirdikten sonra faydalanmak isteyenler şunu unutmaktadır ki, bireysel psikoloji üzerinden yapılan kültür yorumu, salt tarihsel analiz olarak başarısızdır; ayrıca zihin, toplum ve kültür konusunda yürütülen çalışmalara yönelik sonuçların başarısızlıkla sonuçlanacağı kesindir. Mekanik aktarım ilkesine dayanan etkili ve tek taraflı psikolojik ekol, kültürel benzerliklerin bir yorumudur. Etkin bir şekilde, ilk defa, Ratzel tarafından etnolojinin bir problemi olarak ileri sürülen kültürel yayılma ve dağılıma yönelik incelemeler Frobenius, Ankermann, Graebner, Schmidt, Koppers ve akabinde Rivers tarafından devam ettirilmektedir. Son dönemde, Mısır’dan yayılarak evrensel boyutlara ulaşan kültür hakkında Elliot Smith ve Perry tarafından ileri sürülen doktrinlerin, gözden çıkarılan hipotezlerden biri olup olmadığı ya da bunların, kültür tarihine kalıcı bir katkı sağlayıp sağlamadığı bilinmemektedir. Bununla ilgili kullandıkları antropolojik veriler tatmin edici değildir.³ Ayrıca, gerçek anlamda arkeolojiden yararlandıkları argümanlardan elde ettikleri görüşlere yönelik karşıt eleştirilere maruz kalmaktadırlar.⁴

³ A. A. Goldenweiser, *Early Civilization*, s. 311; R. H. Lowie, *Amer. Anthropol.*, s. 86-90 (1924); B. Malinowski, *Nature* (11 March, 1924).

⁴ O. G. S. Crawford, *Edinburgh Review*, ss. 101-116 (1924); T. D. Kendrick, *age.*, s. 64; (1925); J. L. Myres, *Geographical Teacher*, No. 71, s. 3-38 (1925); Presidential Address, *Ep. A. J. L.*, No. XXVII, 1925, s. 15; Flinders

Bu kuramlara, sadece işin uzmanı bir veya iki antropolog önemli katkı sunmaktadır (Rivers, C. E. Fox).

Antropolojik difüzyonizm buna tarihsel anlamda değil, coğrafi anlamda katkı sağlamaktadır. Olguların coğrafi arka planına yönelik incelemelerde, doğal ortam ve kültürel aktarım büyük bir önem taşır. Amerika için çıkarılan dağılım haritası Boas, Spinden, Lowie, Wissler, Kroeber, Rivet ve Nordenskiöld tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır; Graebner tarafından Melanezya kültürü ile ilgili yapılan incelemeler, W. Schmidt tarafından Avustralya’da yapılan araştırmalar ve Ankermann tarafından Afrika hakkında hazırlanan çalışmalar, ileride bu araştırmalara kalıcı değerler kazandıracaktır.

Frobenius, Rivers, Schmidt ve Graebner’in tarihsel hipotezlerinin, yeterli şekilde fark gözetmeyen “kültür karmaşası” tanımından dolayı, dünyada kolay kolay kabul görme-yeceği inancındayım. Bu yazarlar, cansız ve inorganik bir kültür anlayışından zarar görmektedirler; kültürü, bir sandık içerisinde yüzyıllarca saklanıp, ağzı açılmadan bütün kıtalar arasında gezdirilebilecek ve makine gibi parçalara ayrılıp yeniden birleştirilecek bir eşya gibi görmektedirler. Örneğin, Amerika’daki gibi sınırlı alanlar içerisinde yeniden inşa edilmiş, belirli kayıtlara ya da arkeolojik bulgulara dayanan tarihî yapılar, deneysel olarak doğrulanabilir sonuçlar vermekte ve bu sayede bilimsel bir değer kazanabilmektedirler. B. Laufer’in çömlekçi çarkı üzerindeki incelemesi ve T. A. Joyce, A. V. Kidder, N. C. Nelson, H. J. Spinden, L. Spier gibi araştırmacıların Amerikan kültürüne yaptıkları önemli katkılarda, yaşayan ırklar ve kültürler ile ilgili bilimsel incelemeler yerine arkeolojiyi temel almalarına rağmen, metodolojik perspektifte kabul edilmektedirler. Bu tür esaslı çalışmalar ile gerçek ve gözlemlenebilir

olguları açıklamak için icat edilen ve doğaçlama yöntemlerle geliştirilen, varsayıma dayalı üretilmiş tarih arasında net bir ayırım oluşturulmalıdır. Üretilen tarih; bilinen ve deneysel olanı, bilinmeyen ve hayali olanla “açıklanan” şeye dönüştürmektedir, bu da başarıya ulaşabilecek çalışmalara büyük bir zarar vermektedir.⁵

Son zamanlarda California Üniversitesi’nde, kültürel özellikler analizi ile ilgili yeni ve önemli bir araştırma yürütülmektedir. Bu araştırmanın öncüsü Profesör A. L. Kroeber, kültürel özellikler analizi ve kültür tanımının, diğer gerçeklikler gibi soyutlanabilir olup olmadığını incelemektedir, böylece gözlem ve kurama yönelik kıyaslama son derece düzgün bir şekilde yapılabilmektedir. Bu yüzden, bu konu hakkındaki argümanları burada belirtmek istiyorum:

“Kültürel özellik ile ilgili olgu ve ögeler birbirinden bağımsız mıdır? Bu soruyu kesin bir şekilde cevaplayabilecek yeterli donanıma sahip olmadığımız halde, kültürel özelliklerin kesinlikle tüm koşullarda bağımsız olduğuna inanırız.⁶ Fakat dünyanın birçok yerinde, kültürel nesnelerin çoğu farklı zaman ve mekânda olsa bile birbirleriyle ilişkilendirilmektedir.⁷ Böyle bir çıkarım elde etmek için, aksi ispat edilene kadar, bütün kültürel özelliklerin birbirinden bağımsız bir şekilde meydana geldiğini düşünmek en mantıklısıdır. Son dönemdeki antropologlar –Tylor-Morgan-Frazer’ın “evrimci” ekolünden geriye kalanlar hariç– ve bazı işlevselci grupların örtük varsayımları bu çıkarımlarla benzerlik göstermektedir.⁸ Eğer bu durumda

⁵ *Encyclopaedia Britannica* editörlerinin izniyle alıntılanmıştır.

⁶ Bunu genel mantık veya sağduyu çerçevesinde gerçekleştirebiliyoruz. Kişilik özellikleri elbette kültürel nesneden bağımsız olarak ele alınmaz, tıpkı bir ok ve yay gibi.

⁷ Bu yüzden bazı Hristiyan mezheplerde vaftiz, günah çıkarmadan yapılmaktadır.

⁸ Bu varsayım Boas, Ratzel, Rivers, Elliot Smith, Wissler, Graebner, Schmidt, Lowie, Dison, Bivert gibi bilim insanlarının yöntemlerinden

büyük bir yanılgı içerisine düşüyorsak, günümüzde kullanılan antropoloji ve kültür tarihinin ana hatlarıyla açıklanmamış varsayımlarının büyük bir kısmına inandığımız için de ayrıca önemli hatalar yapılmaktadır; bundan dolayı bu konudaki genel bir araştırma meşru görülebilmektedir.”

Aynı tutulan kültürel nesneleri soyutlama girişiminde önemli bir yanlış anlaşılma olduğuna inanıyorum. Aslında, bu yazının olumlu bir katkısı, konu ile bağlantılı gerçeklikleri hangi koşullarda soyutlayabileceğimiz ve kişisel özellik ya da kişisel özellik kümesi ile ilgili yaklaşımın nerede ele alınacağını göstermek olacaktır. Bu kesinlikle sadece bir kelime veya cümlelerin yerini diğerleriyle değiştirme çabası olmamalıdır. Kurumlar ve örgüt grupları gibi kavramlar yerine kişisel özellik kümesi gibi kelime öbeklerini kullanmayı tercih edenler, insan davranışını belirleyen inançlar ve fikirler gibi belirleyici etkenlerin sözlü kullanımı veya isimlendirmesinde kendi tanımlarını muhafaza etmektedirler. Buradaki önemli mesele, gerçek bilimsel bir analiz veya yalnız rastlantısal varsayımlara dayalı bazı fenomenlerin soyutlanması eğilimiyle karşı karşıya olunmasıdır. Graebner'i izleyerek buradaki temel noktayı, yani küme düzeni ya da kişisel özelliği niteliksel değeri ile ilişkilendirmektediriz. Belirli bir yere kadar eğreti ve konuyla alakasız olan bu durum, bağlantısı ve şekli bakımından kültürel etkisiyle, alışılmışın aksine, bu çalışmada gerçek anlamda belirleyici olmaktadır. İlk durumda, buna doğrudan karşıt olan yöntem ileri sürülmektedir ki, bu kesinlikle bilimsel değildir. Bahsedilen ikinci durum, kültürün gerçekten ne olduğuna yönelik tek bilimsel yöntemdir. Sonuç olarak geline bu süreçte, ne bir orta nokta bulunabilir ne de bir uzlaşıdan söz edilebilir.

IV

KÜLTÜR NEDİR?

Burada ilk olarak, kültürü ve farklı tezahürlerini genel bir çerçevede inceleyeceğiz. Tüketim malları ve araçları, farklı sosyal grupların hukuki koşulları, insanın sahip olduğu beceri, tasarı, inanç ve geleneklerin hepsi bu noktada bir bütün teşkil etmektedir. İster çok yalın veya ilkel bir kültürü, ister son derece karmaşık ve gelişmiş bir kültürü ele alalım, insani ve ruhani şeyler içeren oldukça fazla olguyla karşılaşırız; insan bu olgular aracılığıyla belirli ve somut sorunlarla baş edebilmektedir. Bu sorunlar, çeşitli ihtiyaçlara sahip olan insan bedeninin gerçekliklerinden kaynaklanmaktadır. İçinde yaşadığı ve ürettiği araçlara hammadde sağlayan çevre, insanın hem en iyi dostu hem de hasımlarını içerisinde barındıran en tehlikeli düşmandır.

İleride ayrıntılı bir şekilde irdelenecek olan bu gündelik açıklama içerisinde öncelikli olarak vurgulamaya çalıştığımız şey, kültür teorisinin biyolojik unsurlardan yola çıkmasına duyulan gereksinimdir. İnsan bir hayvan türüdür; hayatta kalabilmek, soyunu devam ettirmek ve varlığını sürdürmek için yerine getirmek zorunda olduğu temel koşullara bağlı yaşamaktadır,

bu yüzden yaşamını belirli bir düzen içerisinde devam ettirmektedir. Eliyle yaptığı nesneler ve bu nesneleri üretebilme becerisi sayesinde insan, kendisine ikinci bir çevre yaratmaktadır. Şu âna kadar burada dile getirilen hiçbir şey yeni değildir; daha önce de kültüre ilişkin benzer tanımlar ifade edilmiş ve bunların üzerinde durulmuştur. Fakat burada birkaç farklı sonuca daha ulaşılacak istenmektedir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, insanın temel ya da bedensel ihtiyaçlarının nasıl giderildiği son derece açıktır ve bunlar her kültürü etkileyen temel unsurlardır. İnsanın beslenme, üreme ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarına bağlı sorunları çözülmesidir. Bunlar yeni veya ikinci yapay bir çevrenin inşa edilmesiyle çözülmektedir. Kendi içerisinde ne eksik ne de fazla olan bu çevre, kalıcı bir şekilde üretilmek, muhafaza edilmek ve yönetilmek zorundadır. Bu, topluluğun kültürel seviyesine, ortamına ve etkinliğine bağlı olan yeni yaşam standardına ilişkin genel bir tanım oluşturmaktadır. Fakat kültürel yaşam standardı, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması anlamına gelmekte ve yeni zorunlulukların ya da belirleyici faktörlerin insan davranışı üzerindeki zorlayıcı etkisini göstermektedir. Açıkça görülmektedir ki, kültürel gelenek her kuşak tarafından bir sonrakine aktarılmaktadır. Eğitsel özelliklere bağlı mekanizma ve yöntem bütün kültürlerde var olmak zorundadır. Yardımlaşma, kültürel başarının özünü oluşturduğuna göre yasa ve düzen kalıcı hale getirilmelidir. Her toplulukta geleneksel, ahlâki ve hukuki yaptırımlara yönelik düzenlemeler olmalıdır. Kültürün maddi dayanağı yenilenmeli ve işler vaziyette olmalıdır. Bu yüzden, ekonomik örgütlenme biçimlerinden bazıları en ilkel kültürlerde dahi gereklidir.

Her şeyden önce insan, kendi organizmasının bütün ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Beslenmek, ısınmak, barınmak, giyinmek ya da soğuktan, rüzgârdan ve havanın olumsuz etkilerinden korunmak için eylemlerde bulunmalı ve bunlara yönelik hazırlıklar yapmalıdır. Düşmanlarına karşı kendini korumalı,

hayvan veya insandan gelecek fiziksel tehditlere karşı hazırlıklı olmalıdır. İnsanlığın burada bahsettiğimiz bütün temel problemleri bireyin kendi üretimiyle çözüme kavuşmaktadır. Üretim, işbirliği yapan gruplar içerisinde örgütlenmektedir. Bilginin gelişmesiyle ise, insanda değer ve ahlâk bilinci oluşmaktadır. Temel ihtiyaçlar ve kültürel tatmin ile ilgili geliştirilebilecek bir teorinin, yeni kültürel ihtiyaçların kökeniyle ilişkilendirilebileceğini ve bu yeni ihtiyaçların insana ve topluma yüklediği determinist anlamı burada göstermeye çalışacağım. Burada, araçsal zorunluluklar (ekonomik, normatif, eğitimsel ve politik faaliyetlerden kaynaklanan) ve bütüncül zorunluluklar arasında bir ayırım yapmaya çalışacağız. Bu noktada bilgi, din ve büyüye ayrıca vurgu yapmamız gerekiyor. Bunun yanında sanatsal eylemler ve boş zamanı değerlendirmek için yapılan faaliyetler ile insan organizmasının belirli fizyolojik özellikleri arasında doğrudan bir ilişki kurabilmekteyiz; ve ayrıca ortak tutum, büyü, endüstri ve dinî inançlara olan bağ ve etkiyi gösterebilmekteyiz.

Eğer bu tür bir analizi, bireysel kültürün ayrılmaz bir bütünü olarak ele almamız gerekirse; genel olarak uygulanması gereken birtakım belirleyici etkenleri belirtebilir, karşılaştırmalı yaklaşımlarla yapılan ölçüm ve kültürel adaptasyon ile değişim sürecindeki ortak birim ve alan çalışmasına yol gösterebilecek bazı öngörülerde bulunabiliriz. Bu bakış açısından yola çıkarsak kültür, işinin uzmanı birkaç antropologun da çok yakın zamanda ifade ettiği gibi, “bölük pörçük parçalardan oluşan uydurma bir iş” izlenimi uyandırmayacaktır. Böylece, “Kültürel olayların ortak bir ölçütü yoktur” ve “Kültürel sürecin ilkeleri belirsiz, yavan ve işe yaramazdır” gibi görüşler tamamen reddedilebilir bir hal alacaktır.

Fakat bilimsel kültür analizi, genel yasalara uyan gerçekliklerin yarattığı başka sisteme işaret etmekte ve böylece alan çalışmasına, kültürel gerçeklikleri saptayarak ve toplum mühendisliğini temel alarak yön vermektedir. Kültürel performans

ve insani ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi tanımlama girişiminde bulunarak ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız bu analiz, işlevsel analiz olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzden işlev, insanların yardımlaşma yoluyla ve kendi elleriyle yaptıkları nesneleri kullanarak ve tketererek karşıladıkları ihtiyaçlar olarak tanımlanmalıdır. Bu tanımın dikkat çektiği başka bir prensip ise, işlevin farklı kültürel davranışlarla birleşebileceği yönündedir. Burada önemli olan *rgtlenme* kavramıdır. İnsanlar, herhangi bir amacı gerçekleştirmek için örgütlenmek zorundadır. Açık bir tanıma kavuşturulması gereken örgütlenme kavramı, belirli bir düzen veya yapıyı ifade etmektedir. Bu uygulanabilir temel unsurlar, tüm örgütlü gruplarda evrensel ve insanlık tarihi içerisinde, kendi özgün yapısıyla sahip olduğu evrenselliği koruyabilmiştir.

Bu insani örgütlenme yapısının –eski ve tutarlı bir tanıma sahip ama her zaman doğru bir şekilde dile getirilmemiş olan– “kurum” kelimesi ile ifade edilmesini doğru buluyorum. Bu kavram, insanlığı tek bir çatı altında toplayan geleneksel değerler kümesini kapsamaktadır. Ayrıca insanların karşılıklı ilişkileri ile doğal ve yapay çevresinin fiziksel alanlarındaki konumuna dayanmaktadır. İnsanlar, kendi amaçlarına veya geleneksel görevlerine ilişkin durumlarda, kendi toplulukları içerisinde belirli kurallara uymakta, sahip oldukları aletleri kullanarak çalışmakta, birlikte hareket etmekte ve böylece ihtiyaçlarını karşılamakta; ve ayrıca kendi çevrelerinde bu uygulamalar sayesinde önemli bir izlenim bırakmaktadırlar. Taslak niteliğindeki bu tanımın daha kesin, somut ve inandırıcı olması gerekmektedir. Fakat burada öncelikli olarak üzerinde durmak istediğim şey şudur: Eğer antropologlar ve bilim insanları, kültürel somut gerçeklikler içerisinde hangi olguların ayrı tutulduğuna yönelik bir uzlaşmaya varamazlarsa, uygarlık ile ilgili hiçbir bilimsel çıkarım elde edilemeyecektir. Ayrıca eğer bu tür bir uzlaşmaya varırsak ve kurumsal eylemlere yönelik geçerli ilkeler oluşturabilirsek, teorik ve deneysel uğraşılarımı-

za bir kez daha bilimsel bir dayanak sağlayabiliriz.

Ne bu düşünsel bağlamda ele alınan kuramsal analizler bütün kültürlerin özdeş olduğunu ima etmekte ne de kültür ile ilgili araştırma yapanlar, farklılıklara odaklanmak yerine kimlik ya da benzerliklere ayrı özen gösterilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Farklı görüşleri net bir şekilde anlamak için karşılaştırmalı ortak ölçümler dikkate alınmalıdır. Belirli bir kabile veya ulusa ait bir düşünce yapısıyla bunlara atfedilen fikir ayrılıklarının çoğu kanıtlanabilir –bu yalnızca Nasyonal Sosyalizm için geçerli değildir– ve bunlar belirli bir amaç için gerekli olan değerler veya ihtiyaçlar için düzenlenen kurumlardan oluşma sebebidir. Kafatası avcılığı gibi olaylar, abartılı ölüm ritüelleri, cenaze törenleri ve büyü yöntemleri, özellikle fazla gelişmiş insanların fikirleri ve eğilimlerinin detaylı bir şekilde incelenmesiyle anlaşılabilir.

İşlevsel ve kurumsal olmak üzere ele aldığımız bu iki analiz türü, kültürü daha doğru ve kapsamlı bir şekilde tanımlamamıza olanak sağlamaktadır. Kültür, kısmen özerk, kısmen bir bütün olarak ele alınan kurumlardan oluşmaktadır. Üreme üzerinden ele alınan kan bağı gibi ilkeler; komşuluk ve işbirliği ilişkisi; yapılan faaliyetlerde uzmanlaşma; ve ayrıca politik örgütlenme yapısındaki güç kullanımı, kendi aralarında bütünsellik teşkil etmektedir. Her kültür temel, araçsal ve bütünsel ihtiyaçlarına yönelik gereksinimlerini gidermek için, kendi başına yeterli olmalıdır. Bu nedenle, her kültürün sadece olası bir kapsamda ele alındığını öne sürmek tamamen yanlıştır.

Dünya üzerindeki her bir kültür eğer ayrıntılarıyla ele alınsaydı yamyamlık, kafatası avcılığı, erkek lohusalığı, potlaç,* ölü yakma, mumyalama ve birçok sıradışı davranışa rastlanabilirdi. Bu noktada açıkça görülmektedir ki, her kültür –diğerlerinde olduğu gibi– sıradışı davranış ve garipliklere sahiptir. Fakat

* Kızılderililerin sosyal üstünlüğünü ispatlamak için hediyeler dağıttıkları, birkaç gün süren şarkı dinle yarışmaları (cong)

bu yaklaşım bana göre bilimsel değildir. Öncelikle, bir kültürün hakiki ve gerçek unsurlarının neler olabileceğine ilişkin yapılan bu tanım oldukça başarısızdır. Ayrıca, bazı egzotik “soyutlamalar” ile karşılaştırıldığında, bize diğer toplumlardaki kültürel ve geleneksel düzen hakkında herhangi bir ipucu verememektedir. Aslında, insanın özünde aynı kökene sahip temel ve evrensel kültürel özellikleri, ilk bakışta oldukça garip görünen bazı gerçeklikleri meydana çıkarmaktadır. Bu yüzden, bu tanımlama egzotik gelenekler hakkında âşına olduğumuz tasvirlerin açıklanmasına olanak sağlayacaktır.

Bu, zaman faktörünü ve bu şekilde gerçekleşen değişimi ortaya çıkarmada kuşkusuz ayrı bir öneme sahiptir. Burada kurumsal değişiklik şeklindeki difüzyon veya evrime dair bütün süreçleri göstermeye çalışacağız. Gerek bir icat gerekse bir difüzyon eylemi olarak, yeni bir teknolojik buluş daha önce var olan örgütlü davranış sistemi içerisinde birleşik bir hal almakta ve bu kurumların tamamen yeni bir şekle bürünmesine sebep olmaktadır. Burada, işlevsel analize dayanarak hiçbir buluş, hiçbir devrim, hiçbir toplumsal veya düşünsel değişikliğin, ihtiyaç duymadığımız takdirde kendiliğinden ortaya çıkmayacağını ve böylece bilim, teknik ya da inancın bir kurum veya kültürel sürece ancak bu şekilde ayak uydurabileceğini göstereceğiz.

Ana hatlarıyla belirtmeye çalıştığımız ve ileride bize gerçek anlamda bir model oluşturabilecek bu kısa özet, bilimsel antropolojinin kurumlar teorisine –örgüt birimlerine yönelik somut analizlere– dayandığını göstermektedir. Bütünsel ve araçsal zorunlulukların kaynağı ve temel ihtiyaçlar teorisi olarak ele aldığımız bilimsel antropoloji, işlevsel analiz üzerinde yoğunlaşmakta ve böylece geleneksel buluş ve düşüncelerin şeklini ve anlamını tanımlamamıza olanak sağlamaktadır. Açık bir şekilde görülüyor ki, bilimsel bir yaklaşım, evrimsel veya tarihsel uğraşların geçerliğini inkâr ya da göz ardı etmemekte ve basit bir bilimsel dayanak oluşturmaktadır.

lerin hangi koşullar altında kültürel bir olguya dnştgdr. rgtl işbirliğine dayanan belirli faaliyetler kendi içerisinde bir dönüşüm sağlamadığı sürece, yeni bir teknolojik aletin icadı, yeni bir ilkenin ortaya çıkışı ve yeni bir fikrin, dinin ya da ahlâki veya estetik devinin ifade edilişi, kültürel anlamda yetersiz kalacaktır. Yani bir mucit, yaptığı buluşun üretime geçmesi için bir model oluşturmak ve patent almak zorundadır. Bu yüzden mucidin ilk yapması gereken şey, bazı insanları, icat ettiği nesnenin endüstriyel bir boyut kazanması için ikna etmek ve sonra da geriye kalanları, bunun, almaya değer bir şey olduğuna inandırmaktır. Firma sermayeyi sağlayarak yöntem geliştirilmeli, işe şeklini vermeli, patentini temin etmeli, daha sonra da kampanyayı başlatmalıdır. retime, ticarete ve reklma dayanan bu eylemler başarıyla veya başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir. Başka bir deyişle, yeni bir ihtiyaın karşılanması için belirli ekonomik faaliyetlerde bulunulabilmekte – radyonun icadında olduğu gibi– ya da daha eski zamanlara ait sayısız ürünler içeren bir ihtiyaç –yapay ipek, naylon ve daha etkili kozmetikler veya yeni üretim viskiler gibi– daha iyi bir şekilde giderilebilmektedir.

Benzer şekilde, Mary Baker Eddy, Aimee Semple McPherson, Joseph Smith veya Frank Buchman gibi insanların da aklına gelen yeni keşifler öncelikli olarak bir grup insana ulaşmalıdır. Daha sonra bu insanlar örgütlenmekte –maddi olarak kendi hazırlıklarını yapmakta– ve ayrıca, hem ritüelin gerçekleştirildiği hem de ahlâki ve dogmatik ilkelerin uygulandığı bir dizi statü ve performans kurallarını benimsemektedirler. Böylece yeni marka bir viski veya yapay bir ipek kumaş gibi şeylerden kuşkusuz daha basit olan bazı manevi ihtiyaçları, gerçek olmamalarına rağmen, gidermektedirler. Bilimsel bir keşif ayrıca laboratuvar koşullarında gözlem yoluyla veya istatistiksel veriler vasıtasıyla yazılı bir metinde somutlaştırılmalı ve belgelendirilmelidir. Bu, bir grup insan üzerinde ikna edici bir etki yaratmalıdır. Bu pratik bir şekilde uygulanmalı ya da

en azından diğer bilgi alanlarıyla ilişkilendirilmelidir; böylece giderek daha çok elde ettiğimiz bilgi ve onun bilimsel işlevinin gerektirdiği şekilde kullanıldığı söylenebilir. Eğer içki yasağı, doğum kontrolü, köktencilik, nudizm, ırk bağlarını teşvik komitesi, Bund veya Ku Klux Klan Hareketleri gibi herhangi bir oluşumun sahip olduğu bakış açısını incelemek istersek, bu hareketleri temsil eden herkesin kendi ortak amaçları doğrultusunda önemli bir uzlaşya sahip olduklarını görebiliriz. Liderlik, mülkiyet hakkı, işlev ve faaliyet ayırımı, elde edilen ayrıcalık ve vazifeler bakımından, bu tür hareketlerin örgütlenme biçimi üzerine çalışmalar yürütmemiz gereklidir. Teknik, etik, bilimsel ve hukuki kurallar veya grup davranış yönetmeliklerini ele almamız gerekmektedir; insanların gerçek eylemlerine kıyasla bu tür kuralların kontrolünün sağlanması son derece faydalı olabilir. Son olarak, bu tür bir grubun toplulukla kurduğu ilişki ve işlevi genel şekliyle tanımlayıp incelememiz gerekir.

Kendi ilkelerimize sadık kaldığımız ve uygarlığımızdan başlayarak ele aldığımız antropolojik bir yaklaşım, aynı zamanda yerel incelemeler için iyi bir başlangıç noktasıdır. Ayrıca analiz etmeye başladığımız ilk şey, herhangi bir fikir, kural, buluş, din veya ahlâki ilkenin, örgütlenme olmaksızın sosyal veya kültürel bir bağlantısı olup olmadığıdır. Bu konudaki yanıtlımız çok açık bir şekilde olumsuzdur. Bir görüş, ahlâki bir tutum ve büyük çaplı bir endüstriyel keşif tek bir kişinin kafasında yer aldığı sürece, kültürel olarak önemsiz ve geçersiz olmaya mahkûmdur. Eğer Hitler'in ırkla ilgili geliştirdiği tüm kuramlar, Almanya'nın Nazileştirilmesine yönelik görüşleri ve Nazi Almanyası için bir hak olarak gördüğü köleleştirme politikaları Yahudiler, Polonyalılar, Hollandalılar ile İngilizlere yaptığı katliamlar ve tüm dünyayı fethetmek için yaptığı hamleler yalnızca Hitler'in kendi zihninde kalsaydı, dünya çok daha güzel bir yer olabilirdi. Böylece, yabanıl ve kültürel bilim, evrensel bir felakete ve dünya çapında bir katliama, kıtlığa ve yozlaşmaya neden olan bu canavardan yoksun kalırdı. Isaac

Newton'ın buluşları, Shakespeare'in oyunları, Muhammed ve ya Aziz Francis ya da Hristiyanlığın kurucusunun görüşleri hakkında da benzer şeyler söyleyebiliriz. Ne tarih, ne sosyoloji, ne de antropoloji, kişi ne kadar öngörüye veya kötülüğe sahip olursa olsun, kafasının içinde neler olduğu ile ilgilenmemektedir. İnsan davranışına ilişkin bilimsel çalışmalar örgütlenme ile başlamakta ve bununla ilgili genel ilkeler burada geliştirilmektedir.

Fakat tarihî süreçler içerisinde, bireysel girişimlerin etki yaratmadığı toplu faaliyet türleri bulunmaktadır. Her insan bir aile, bir din, bir bilgi sistemi, toplumsal bir tabaka ve siyasi bir yapı içerisinde dünyaya gelir; asırlardır var olan bu düzen hiçbir şekilde değişmemiştir. Bu nedenle, önceki analizlerimize ek bir katkı sağlamak için çevremizi gözlemlememizde fayda olacaktır. Aslında bireyin iş günü veya insanın yaşamı boyunca sahip olduğu yazgıyı incelemek gerekmektedir. Her yerde ve her etkin performansın arkasında, bireyin ihtiyacını karşılayabildiği ve yalnız örgütlü gruplar içerisinde, örgütlü eylemler ile yerine getirdiği birçok faaliyet bulunmaktadır. Kendinizin veya herhangi bir arkadaş ya da dostunuzun varoluşunu düşünün. Kişi kendi evinde, otelde, kampta veya herhangi bir kurum içerisinde (Sing Sing,* manastır ya da okul yurdu gibi bir yerde) uyur ve uyanır. Bunların her biri örgütlü ve düzenli faaliyet sistemini temsil etmektedir; bu sistem içerisinde hizmet verilir ve alınır; asgari ya da azami düzeyde konfor temin edilir; belirli harcama ve ödemeler gerçekleştirilir; bir grup örgütlü insan tarafından yönetilir ve iyi veya kötü düzenlenen birtakım kurallar bulunmaktadır.

Bu örgütlerin hepsi ve kurumların her biri, yerel anlamda kuralları düzenleyici bir etkiye sahip olsun veya olmasın, anayasal hukuku temel alır ve bunlar birtakım değer ve mutabakatlara dayanır. Ayrıca her biri, belirli bir alan dâhilinde

* New York'ta bir hapisane. (ç.n.)

yaşayan kişilerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılar ve böylece önemli bir işlevi yerine getirir. Eğer birey bir manastır veya Sing Sing gibi bir yapı içerisinde değilse, gözünü açtıktan sonra, hijyen için gerekli olan yıkanma gibi zaruri ve gerekli diğer ihtiyaçlarını karşılar. Daha sonra işe başlar, sahip olduğu fikir veya alet edevatla tezgâhının başına geçer. Yaptığı her faaliyet ticari ya da endüstriyel bir iş olarak görülür. Okulda ya da dinî veya politik bir kurumda faal olan bir birey, memur veya köle olarak tanımlanır. Kadın ya da erkek, genç ya da yaşlı, hasta ya da sağlıklı herhangi bir bireyin gündelik davranışlarını araştırdığımızda, kişinin varlığına ilişkin tüm aşamaları, alt bölümlere ayrılabilen kültürel yapımız içerisindeki örgütlü faaliyetler sistemiyle ilişkilendirmemiz gerekir; kendi kültürümüz gerçek anlamda tüm bunların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Ev ya da çalışma ortamı, mesken ya da hastane, dernek ya da okul, karargâh ya da kilise gibi birçok farklı mekânda birtakım teknik kural ve yasayla karşılaşmakla beraber, “sözleşme” ve “işlev” gibi olgulara da ayrıca rastlarız.

Daha ayrıntılı bir şekilde yapılan tüm araştırmalar, kendi analizimize ayrı bir dayanak oluşturur. Örneğin, çevresel ortamla ilgili yapılan araştırmalarda kurum içerisindeki yapı, araç ve batık sermaye gibi belirli bulgular karşımıza çıkar Böylece bir spor kulübünü ya da bir laboratuvarı, bir kiliseyi ya da bir müzenin yapısını anlamamızı sağlayacak verilere ulaşabilir; bunların, bireylerin faaliyetlerini düzenleyen yasal, teknik ve idari kurallarla bağlantısını ortaya çıkarabiliriz. Çalışan bir

* *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*’nde kilit bir önem taşıyan *sözleşme* kavramı, metnin orijinalinde *charter* kelimesiyle verilmiştir. Bu bölümün başında Rousseau’nun *Toplum Sözleşmesi*’ne yapılan atıf ve ilerleyen kısımlarda kavramla ilgili getirilen tanımlamalarla birlikte oluşturulan grafikler de göz önüne alındığında, *charter*’ın Türkçe karşılığını “sözleşme” kelimesiyle vermeyi doğru buldum. Bu kitapta *sözleşme*, davranış normlarını belirleyen ve geleneklerin kaynağı olan kültürel bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. (ç.n.)

kişinin, burada bahsedilen kurumlarla ilgili olarak gerçekleştirdiği herhangi bir çalışma, örgütlü grup analizi içinde ele alınmalıdır. Bu yüzden hiyerarşi, işbölümü, her bireyin meşru konumu ve aynı zamanda kişinin başkalarıyla kurduğu ilişki gibi şeylerin üzerinde durarak bazı çıkarımlar yapmamız gerekmektedir. Fakat normlar ya da kurallar, ideal davranışı belirtecek şekilde düzenlenmiştir. Gerçek performansla dair bu ideale ilişkin denetleme, bilimsel alan çalışmasıyla uğraşan sosyolog ya da antropologların en önemli görevlerinden biridir. Bundan dolayı kendi analizlerimizde kural ya da normları, her daim ve açık bir şekilde, faaliyetlerden ayırt etme çabasını gösteririz.

Bu tür sistem faaliyetleri, yasa ve değerlere ilişkin temel ilkelerin –örgütlenme bakımından– nasıl kabul gördüğünü bize kanıtlamaktadır. İnsanların örgütlü yapısı, belirli bir amaç doğrultusunda, her zaman kabul görmekte ve topluluk tarafından tanınmaktadır. Suç şebekelerini göz önünde bulundurduğumuzda dahi, kendi hedefleri ve amaçları doğrultusunda tanımladıkları bazı şartların bulunduğunu görebiliriz. Toplum bir bütün olarak ele alındığında, özellikle de yasa ve düzene ilişkin sahip oldukları araçlar bakımından, bu gruplar örgütsel suç kapsamında tanımlanmaktadırlar; tehlikeli ve aynı zamanda birileri tarafından ortaya çıkarılması ve cezalandırılması gereken, suçla ilişkili bir grup olarak görülmektedirler. Böylece bir kez daha açıkça görülmektedir ki, bir grubun amacı olarak görülen “sözleşme” ve “faaliyetler” ile bütünün ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanan “işlev” arasında net bir ayırım yapılmalıdır. Topluluk tarafından tanımlanan ve bu topluluğun üyeleri tarafından oluşturulan kurum fikri, bize sözleşmenin ne olduğuna ilişkin fikir vermektedir. İşlev, ilkel ya da gelişmiş kültürleri araştıran sosyologlar tarafından, mevcut kültürel düzen içerisindeki kurumun rolü olarak tanımlanmaktadır.

Kısacası, eğer kendi medeniyetimiz içerisinde veya başka bir toplulukta bulunan bireyin var oluşu hakkında bir tanım

yapmak istersek, örgütlü yaşamın sahip olduğu kültürel düzen içerisindeki faaliyetlerle bir bağlantı kurmamız gerekmektedir; bu, örgütlü yaşam ile birlikte, kültür içerisindeki hâkim kurumların sahip olduğu bir sistemdir.

De facto bir duruma sahip bu tür sosyolojik yaklaşımlar, kural bakımından örtük olmalarına rağmen tarihçiler, iktisatçılar, siyaset bilimciler tarafından ya da herhangi bir sosyal bilim dalında yer alan kişilerin yaptığı toplum ve kültüre ilişkin değerlendirmelerde uygulanmıştır. Tarihçiler politik kurumlarla ilgili kapsamlı çalışmalar yürütmektedirler. İktisatçılar kuşkusuz üretim, pazarlama ve tüketim malları için örgütlenmiş kurumlara odaklanmaktadır. Din, bilim tarihi ya da bize öğretilen inanç ve bilgi sistemlerine ilişkin karşılaştırmalı analizlerle ilgilenen kişiler önceliği örgütlü oluşumlar olarak, insanın bilgi ve inanç olgusuna vererek iyi kötü bir sonuca ulaşmaktadır. Tüm bunlara rağmen, medeniyetin manevi yönlerinin genellikle nasıl adlandırıldığına yönelik yürütülen faaliyetlerde, toplumsal örgütlenmeye dair temel yaklaşımlar her zaman kabul görmemektedir. Felsefi düşünce, siyasal ideoloji ve sanatsal yaratıcılık tarihinde bireyin ilham kaynağı genellikle ihmal edilen bir olgudur. Bu olgu kamuoyunu arkasına alır, varolan ifade biçimine yönelik yöntemler geliştirir ve bu sayede bir kurum somut bir görünüm elde ederse, ancak o zaman tamamen kültürel bir gerçeğe geçiş söz konusu olur.

İktisatçılar kimi zaman bu olguyu küçümseme eğilimindedirler. Üretim ve mülkiyet sistemi, insanın yaşamına ilişkin tüm göstergelerde, şüphesiz ki çok belirleyici bir rol oynamakta ve böylece bilgi ve etişe ilişkin sistemler ortaya çıkmaktadır. Marksist bakış açısıyla belirtmek gerekirse, kültürün nihai belirleyicisi olan sistem ekonomik bir örgütlenme olarak görülmekte ve üzerinde yeterince durulmayan iki temel hattı esas almaktadır. İlk olarak, bilgiye bağlı herhangi bir üretim sistemi içerisinde yer alan sözleşme kavramı, yaşam standardını siyasi güç, hukuk sistemi ve kültürel faktörler kümesi içerisinde

tanımlamaktadır. İkincisi, işlev kavramında değerlendirilen dağıtım ve tüketim gibi unsurlar, kendi içerisinde üretken bir örgütlü sisteme sahip olan, kültürün tüm özelliklerine bağlı bir yapı olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, burada ileri sürülen analiz kesinlikle toplumsal disiplin söylemi üzerinde durmaktadır; tanrısal ilkelerden kaçınmak ve gerçek bilgiye ulaşmak için kültürel gerçeğe ilişkin bakış açıları geliştirilmektedir.

Kendi kültürümüze göre daha az bilinen ve daha egzotik olan başka kültürlerle geçiş yaptığımızda, tamamen benzer koşullarla karşılaşmaktayız. Çin uygarlığı, aile yaşantısındaki örgütlenme ve atalara tapma bakımından kendi kültürümüzden oldukça farklıdır; köyleri ve kentsel yapıları, sahip oldukları klan sistemi ve ayrıca ülkenin ekonomik ve politik örgütlenme biçimi de farklıdır. Avustralya'daki kabileler üzerine yürütülen bir çalışmada, küçük aile gruplarını, küme halindeki aileler içerisindeki toplulukları, medeni hallerini, yaş sınıflarını ve totemik klanları dikkate almamız gerekmektedir. Birliklere ilişkin her bir tanım önem teşkil etmekte ve yalnızca toplumsal örgütlenmeye yönelik maddi konum ile ilişkilendirildiği zaman anlaşılabilir hale gelmektedir. Her bir grubun sahip olduğu kurallar bir araya getirildiğinde ve tarihöncesi çağlara ait keşiflerin efsanevi, tarihî ya da mitolojik arka planı, yerlilerin sahip olduğu genel ilkelerin nasıl ortaya çıktığı gösterildiğinde kavranabilmektedir. Toplumsal faaliyetlerin genel türlerini ve bunun yaşam üzerine etkisini ele aldığımızda, örgütlü faaliyetlerdeki her bir sistemle ilgili işlevi değerlendirebilir ve yerlilerin sağladıkları yiyecek ve barınma gibi ortak ihtiyaçları görebiliriz; böylece inançları doğrultusunda çevreye sağladıkları uyumu ve bu insanların ortak kaderini anlayabiliriz. Büyük Asya Hint yarımadasında yer alan daha ilkel kalmış medeniyetlere yönelik incelemelerde bulunan bir kimse, Brahmanizmin içerdiği kast sistemi hakkında analizler yapabilmekte ve manastırlarda ortaya çıkan Budist öğretileri araştırabilmektedir. Araştırmacı, bu şekilde köy toplulukları, zanaat, ekonomi

ve sınıai yapıya ilişkin yaptığı gözlemlerde, yerlilerin geçimlerini çevre kaynaklarıyla nasıl sağladığını daha iyi anlamakta ve net bir şekilde açıklayabilmektedir.

Dolayısıyla, birbiriyle benzerlik gösteren ilkel ve medeni topluluklarda öncelikli olarak gördüğümüz şey, insanın geçerli tüm faaliyetlerinin örgütlü davranışı beraberinde getirmesidir. Böylece, bu örgütlü davranışın belirli bir analitik düzeni kendiliğinden ortaya koyabileceğini anlayabiliyoruz. Bu tür kurumlar veya soyutlanan örgütlü davranışlar hakkında muhtemelen kavradığımız en önemli şey, geniş bir yelpaze içerisinde yer alan tüm kültürlerin temel anlamda benzerlik göstermesidir. Bu yüzden şimdi, benim de savunduğum ve kurum kavramına dair neredeyse şematik bir tanıma sahip olan soyut kültürel analiz hakkındaki konuya geçeceğiz.

VI

SOMUT VE SOYUT ÖRGÜTLÜ DAVRANIŞ

Önceden değindiğimiz analizi daha belirgin ve hem teori hem de alan çalışması içerisinde daha yararlı bir şekilde kullanmak için; ilgili kavramları grafiğe dökmek, elde ettiğimiz çeşitli fikirlerle ilgili açık tanımlamalar yapmak ve mümkün olduğunca evrensel doğrular içeren somut katkılarda bulunmak burada izlenecek en uygun yöntemdir. Üzerinde durduğumuz temel anlayış, bir amaca yönelik sergilenen örgütlü faaliyetler sistemi ile ilgilidir. Burada ifade etmeye çalıştığımız şey, insanların halihazırda varolan geleneksel gruplar içerisinde neşet ettiği ve yaşama buradan başladığı olgusudur. İnsanlar nadiren bu tür grupları yeniden oluşturur ve düzenler. Bu noktada, kurumun sözleşmesi olan değerler sistemine değinmek istiyorum. Unutulmamalıdır ki, insanlar bu değerler sistemine göre örgütlenmekte ya da var olan örgütler içinde yer almaya çalışmaktadırlar. Kurum içerisinde otoriter prensipleri olan, farklı işlevler edinmiş, görev ve ayrıcalıklara sahip bir kimseyi, belirli grupların örgütlenme yapısı ile tanımlayacağım. Öncelikle, bir kurumun kural ya da normları beceri, alışkanlık, hukuk kural-

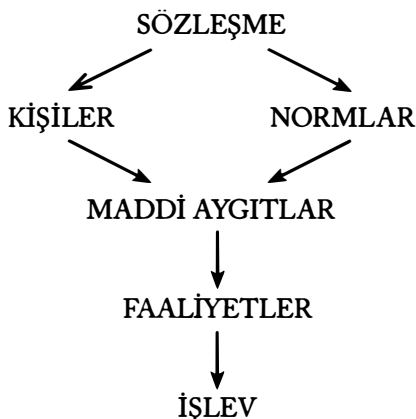
ları ve bu kuruma mensup üyeler tarafından kabul edilen ya da zorla kabul ettirilen ahlâki düzenlemelerle ortaya çıkmaktadır. Son derece açıktır ki, hem kişisel örgütlenme hem de uygulanan kuralların doğal yapısı kesinlikle sözleşmeyle ilişkilendirilmelidir. Hem kişi hem de kurallar, bir bakıma sözleşmeyle sağlanmaktadır. Ve tüm bunlar sözleşmeye bağlıdır.

Kendi analizimizin tamamında ifade etmeye çalıştığımız önemli olgu şudur: Bütün örgütler her zaman çevresel ortama göre şekillenirler. Kurumların hepsi maddi bir temele dayanmaktadır; varlık, araç ve toplu faaliyetlerle kazanç getiren unsurlar, kendi bünyesindeki çevresel donanımın arka planını oluşturmaktadırlar. Örgütsel ve toplumsal işbirliği şeklinde işleyen, belirli uğraşılara yönelik kuralları takip eden, elde ettikleri araçların kullanımını sağlayan ve örgütlü faaliyetlerde bulunan bu gruplar sözleşmeye göre şekil almaktadır.

Faaliyetler ve kurallar arasındaki ayırım son derece kesin ve açıktır. Faaliyetler, grup üyelerinin becerisine, gücüne, düristlüğüne ve iyi niyetine bağlıdır. Bunlar, gerçeği değil ideal performansı temsil eden kurallardan sürekli olarak ayrılmaktadırlar. Ayrıca faaliyetler gerçek davranış içerisinde şekillendirilmekte, kurallar ise sıklıkla talimat ve düzenlemeler içerisinde somutlaştırılmaktadır. Son olarak, işlev kavramından bahsetmemiz gerekecek. İşlev kavramı, örgütlenmiş faaliyetlerin bütünsel sonuçlarını temsil etmekte ve bunu sözleşmeden ayrı tutmaktadır. Sözleşmede ise amaç, geleneksel ya da modern sonuçlar elde etmektir. Bu ayırım son derece önemlidir.

Aşağıdaki grafik, bu argümanla ilgili akılda kalıcı ve somut bir şekle sahiptir. Bu elbette mistik bir şey ya da sihirli bir durum olarak görülmemelidir. Bu yalnızca bir şekillendirme yöntemidir. Anlatılanlar şekilde kısaltılarak analizin sonucu verilmiştir. Bu analizden ayrı tuttuğumuz çeşitli noktalar arasındaki ilişkiler, zihin ve bellek üzerinde açık bir şekilde iz bırakmaktadır. Bu grafik bize, etkin faaliyet türlerinin tek bir yönde ilerlemesi gerektiğini göstermektedir. Bu sayede faali-

yetler kültürel olarak değer kazanmakta ve bir grubun kültürel mirasına dâhil edilmektedir.

Yukarıdaki grafikte de somutlaştırılan, sahip olduğumuz analizlerin sonuçları son derece iddialıdır. Bu grafik ileride takip edecek önermeleri de simgelemektedir. Her bir kurum, örgütlü faaliyet türleri halinde belirli bir yapıya sahiptir. Bir kurumu gözlemlemek, anlamak ve tanımlamak için, burada gösterildiği şekilde analiz etmek oldukça önemlidir; hattâ yalnızca bu şekilde değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu analiz şekli, alan çalışması ile farklı kültürler arasındaki herhangi bir karşılaştırmalı incelemeyi kapsamaktadır. Aslında uygulamalı antropoloji ve sosyolojinin sorunları için, bu konu içerisindeki her bilimsel yaklaşım, kültürü esas konu olarak ele almaktadır. Hiçbir öge, gelenek, “kişisel özellik” ya da fikir gerçek ve uygun bir kurumsal ortam içerisinde yer alması dışında belirlenmez veya belirlenemez. Dolayısıyla ısrarla üzerinde durduğumuz bu tür kurum analizleri olmazsa olmazdır fakat yalnız başına yeterli değildir. Burada iddia edilen şey, kurumun kültürel analizi gerçek anlamda soyutladığıdır. Kurumsal bütünleşmeye dair özelliklere değinmeden, müstakil kişisel özelliklere veya

kişisel özellikler kümesine dayanan başka herhangi bir tartışma ya da tanıtlama hatalı olacaktır.

Ancak kurumsal yapının her kültürde ve her kültürel tezahürde evrensel olarak bulunduğunu göstermek için, öncelikle başka bir önemli genellemeyi ortaya koymak iyi olacaktır. Hatta aile, devlet veya dinî topluluk vb. kurumlar, bir kültürden başka bir kültüre –bazı durumlarda aynı kültür içerisinde de– değişiklik göstermesine rağmen, her kültürde yer alan farklı tür ve sınıflar hakkında liste oluşturmak mümkündür. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, evlilik anlaşmasına dayanan üreme, eğitim ve yerel işbirliği gibi aile ve toplumsal faaliyete ilişkin özellikler, kültürün evrensel tezahürleri içerisinde listelenebilecek baskın uğraşılardır. Şimdi burada, bu tür bir listeyi oluşturmaya çalışacağız. Daha önce ilkel veya medeni bir ortamda, örgütlü davranış türleriyle ilgili tüm taslak, kayıt ve gözlemler üzerine yürütülen bu çalışma, her alan çalışanı için faydalı bir kaynak olacaktır. Bu tür bir liste ayrıca karşılaştırmalı incelemeler için faydalı olacak; evrimsel, difüzyonist veya tarihsel bilgilerle birlikte mukayese etme fırsatı sağlayacaktır. Buna ek olarak, belirli bir bağlamda ele alınan her kültürde, var olan faaliyet grubu içerisindeki insanın bir amaca yönelik örgütlü düzeni esas alınmalı ve bu şekilde araştırma kanıtlanmalıdır.

Bu tür bir liste için, insanlığı bir arada tutup, bunları daimi gruplar içerisinde bütünleştirerek genel ilkelerin oluşturulması, göz önünde bulundurulması gereken en önemli etkidir. Tabii ki öncelikli olarak ele almamız gereken şey üreme olgusudur. İnsan topluluklarının hepsi, karı ile koca ve aile ile çocuklar arasındaki ilişkinin temelini oluşturan üreme sayesinde meydana gelmektedir. Üreme, küçük ama son derece önemli grupların oluşmasını sağlamakta ve üreme sayesinde bu grupların sahip olduğu düzen hakkında bilgi edinilmektedir. Bundan dolayı, üreme ilkesi ya da kan ve evlilik bağıyla ortaya çıkan akrabalık ilkesinin tamamlayıcı etkisi hakkında konuşabilmekteyiz. Bu

bölümde aile gibi kurumlar, evlilik anlaşmasını dâhil ederek, miras yasaları ve yerel örgütlerin hukuk kurallarıyla tasnif edilecektir. Ebeveynin oluşturduğu bağ ile aile ve çocuklar arasında karşılıklı ilişki doğmakta; bu ilişki her zaman büyümekte ve genişleyen akraba grupları hakkında bilgi temin etmektedir. Bunlar, ataerkil veya anaerkil otoriteye sahip düzen altındaki münferit aileleri ortak bir paydada toplamakta ya da genellikle klan, soy veya uyruk gibi terimlerle ifade edilen sözde sınıflandırıcı akrabalık biçimlerini içermektedir. Bilindiği gibi, anne soyu ve baba soyuna ilişkin kan bağı, anayersel^{*} ve babayersel^{**} evlilik, çok eşli klan sistemi ve buna benzer sistemler arasında çok fazla ayırım mevcuttur. Evlilik ve ailenin “kökeni”, klan sisteminin önemi ve hem dilsel hem de sınıflandırıcı akrabalık sisteminin yapısı hakkında çeşitli tartışmalar olmasına karşın alan çalışması yürüten kişi, ilkel aile yaşamı ile ilgili genel kuram, soy ve akrabalık bağına dayanan hukuk ve geniş akraba gruplarının sahip olduğu düzen hakkında yeterli bilgiye sahip değilse, tamamlayıcı unsurları bir araya getiremez. Bu yüzden, üremeye dayalı toplumsal bütünleşme ilkeleri ile evlilik, soy ve akrabalık yasaları birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca toplumsal yapıya ilişkin elde edilen tüm sonuçlar, bunlarla birlikte değerlendirilmelidir.

Grup oluşumu hakkındaki başka bir ilke ise, komşuluk ve yakın akrabalık ilişkisi ile ilgilidir. Toplumsal yaşamın özü işbirliğidir. İnsanlar yalnızca değiş tokuş yoluyla çalışabilmekte ve görev ile beceri bakımından birbirlerini tamamlayabilmektedirler. Diğer taraftan, yakın komşuluk ilişkisi içerisindeki insanlar birçok noktada uzlaşmaya varmak, yaşam alanlarına yönelik sahip oldukları hakları sınırlandırmak zorundadırlar. Genel çıkar ve faydalarına ilişkin amaçlarını belirlemelidirler. Tehlike veya afet gibi bazı durumlarla karşı karşıya kaldık-

* Matrilocal. (ç.n.)

** Patrilocal. (ç.n.)

larında, ortak bir şekilde hareket etmelidirler. Küçük komşu grupları hane halkları gibidir; bu grupların oluşumu yukarıda belirtilen benzer kurumlar ile başlamaktadır. Bu yüzden, bazı aileleri ve farklı akraba topluluklarını benimseyen farklı örgüt yapılarının her durumda varlığını sürdürdüğünü görüyoruz. Yerel gruplar göçebe topluluk, yerleşik köy halkı, küçük yerel yönetime sahip şehir ya da kasaba veya küçük mezra ya da çiftlik gruplarından meydana gelmektedir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi, örgütün sahip olduğu imkânlar, örgütlenmenin imkânsız olduğu anlarda mümkün değildir çünkü bu durum, cevabı merakla beklenen çözülmemiş sorunu göz ardı etmek demektir. En geniş anlamda yerel grup olarak adlandırılabilen bir yerel yönetime sahip bölgeye ilişkin kurumun ortaya çıkarılması genellikle mümkündür. Yakın akrabalık ilkeleri de bu anlamda genişletilebilmektedir. Daha fazla hoşgörünün hâkim olduğu koşullarda; bölge, semt ve il kavramlarının hepsi veya biri ele alınmakta ve tamamen örgütlü bir yapıya sahip kurumlar göz önünde bulundurulmaktadır. İşbirliğinin hâkim olduğu, karşılıklı hizmetlerin sunulduğu ve dayanışma gruplarının bulunduğu bu tür geniş bölgesel topluluklar, kültürel koşullar bakımından kabilelere denk düşmektedir.

Ayırım ve bütünleşmeye ilişkin bir başka doğal ilke ise, anatomi ve psikoloji ile bağlantılıdır. Burada insanlar cinsiyet ve yaşa göre ayrılmaktadırlar. Bu ayırım, bazı eksikliklere, doğuştan gelen kusurlara ya da patolojik durumlara kıyasla çok daha az bir öneme sahiptir. Ne zaman ki bir örgütlü yapı inşa edilir ve bu yapı, tüm erkekleri bir araya getirirken bütün kadınları dışarıda bırakır, o zaman burada kurumsallaşmış cinsiyet gruplarının varlığından söz edebiliriz. Bu genellikle diğer faaliyetlerin birer yan ürünü olarak görülmektedir. İlkel kabilelerde bile, erkek ve kadın arasında ortak işlev ayırımı bulunmaktadır. Yalnızca Avustralya'daki bazı kabilelerde yer alan totemik erkek ve kadın klanlarında, nadiren belirgin bir ayırım gözlemlenebilmektedir. Sıklıkla cinsiyete göre incelenen örgütlenme-

ler, burada yaş gruplarına ya da sınıflarına göre belirtilen diğer sistemlerle bağlantılıdır. Bu tür olgular birçok büyük grupta bulunmakta ve belli bir bağlamda ele alındığında evrensel bir değer taşıdığı görülmektedir. En ilkel kültürden modern Batı uygarlığına kadar bunun evrensel bir niteliğe sahip olması, insan yaşamının belirli evrelerinde görülmekte ve bu evreler, sosyal çevre üzerindeki bağlılık dönemlerine karşılık gelmektedir. Bunlar bebeklik döneminde ve çocukluk çağında olduğu gibi; eğitim ve öğrenim döneminde; cinsel olgunluk ve evlilik öncesi ergenlik döneminde; kabiledaki tam üyelik döneminde; ve son olarak yaşlılık evresinde de mevcuttur. Bu sonradan, kabile veya kavim içerisindeki gerontokrasi* ile birlikte büyük bir etki yaratabilmektedir. Daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, yaşlı erkek veya kadına mevcut kabile yaşantısını şekillendirebilme yetkisi verilmektedir. Bazı kültürlerde eşcinsel, epileptik veya histerik eğilim gibi fiziksel ya da ruhsal anomaliler grup örgütlenmeleri içerisinde belirlemek ve bu eğilimler bazen Şamanizm ile ilişkilendirilmekte bazen de oluşan yasa dışı kastlarla bağlantılı olduğu ifade edilmektedir.

Bir topluluğun temel ilkesi, kişisel inisiyatif ile gönüllü gruplaşmadır, bu daha önce belirtilen ilkelere göre ayrı tutulmalıdır. Gizli topluluklar, cemiyetler ya da sanatsal topluluklara dâhil olma anlayışı bu ilkeye dayanmaktadır. Bu durumda, açığa çıkarılabilecek kurumsal bir olguya sahibiz; en azından en ilkel topluluklar arasındaki düzen ve aştıkları evrimsel süreçler –Batı Afrikalı Zenciler ve Polinezyalılar arasında olduğu gibi– kendi kültürümüz içerisinde de son derece belirgindir. Yukarıda tanımlanan yaş sınıflarına ilişkin sistemde, genellikle erginleme** törenlerinin varlığı gözlemlenmektedir; bunlar bazen tamamen gizli ve gizemli, bazen de açık ve alenidir.

* Bir toplum içerisinde yaşça büyük olan kimsenin küçük olanlar üzerinde tahakküm ve üstünlük kurduğu düzen, yaş hiyerarşisi. (ç.n.)

** initiation. (ç.n.)

Bütünleşme ile ilgili bir diğer ilke ise meslekî beceri, eğitim ve tercih ile insanın evrim sürecini hızlandırmaktadır. Bu çok daha az belirgin bir türü bizlere açık bir şekilde göstermektedir çünkü uğraşı, eğitim ve özgün faaliyetler içerisindeki ayırma bağlı farklılıklar, bölgesel veya üremeye ilişkin gereklilikler bakımında bir kültürden başka bir kültüre değişkenlik göstermektedir. Fakat yiyecek ve diğer ürünlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimine bağlı meslekî kurumların tüm kültürlerdeki tezahürüyle benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla avcı, toplayıcı ve tarımla uğraşanlar arasında dayanışma içerisinde olan grupların varlığına rastlamaktayız. Ayrıca totemik klan, atalarına tapınan akraba grupları ve bir bütün olarak kabile veya bunların içerisinde doğanın tanrısallığına tapanlara benzer dinî topluluklarla karşılaşmaktayız. Büyücüler genellikle meslekî gruplar içerisinde örgütlenmektedir; bu kabilenin geleneksel inancında yer almakta ya da süregelen bir gerçeklik olarak görülmektedir.

Kültürel ilerleme bakımından meslekî ve işlevsel görevlerin, belirli kurumlar içerisine daha fazla dâhil olduğu ve ayrıştığı açıkça görülmektedir. Eğitim, en ilkel topluluklarda bile olmak zorundadır; aslında geleneksel yöntemlerin, değerlerin ve fikirlerin aktarımında eğitim insanlık tarihinin başlangıcından itibaren çok büyük bir önem teşkil etmektedir. Fakat aile, yerel gruplar, yaş sınıfları ve esnaf cemiyetleri de bunların içine dâhil edilmektedir. Okul, kolej, üniversite gibi gençlerin eğitime yönelik özel kurumlar, insanlığın en yeni kazanımlarından biridir. Doğru bilgi edinimi ve buna bilimin sağladığı katkı, kültürün erken aşamalarında aynı şekilde ortaya çıkmıştır. Düzenli gerçekleştirilen araştırma, yalnızca gelişmenin çok üst düzeye ulaştığı zamanlarda kurumsal bir hale gelmektedir. Bu nedenle yasa, sanayi ve üretimle birlikte tıp, öğretmenlik, işçi sendikaları ve mühendislik gibi meslekler ve yardıma dayalı kuruluşlarda da durum aynıdır. En düşük kültür seviyelerin-

de bile ekonomik, büyüsel, dinî, sanatsal ve dinlenme odaklı gruplar, uzmanlaşmaya yönelik oluşumlara dayanmaktadır.

Sınıf ve kast oluşumuna dayalı statü ve rütbe ayırımı, eski kültür seviyelerinde görülmemektedir. Bu ayrımlar etnik tabakalaşma, fetih, askerî güç ve servetle alakalı süreçlerin gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili bir başka durum ise; Hindistan'daki kast oluşumu, Doğu Afrika ve Sudan'daki iki ya da üç tabakadan oluşan toplumlarda görülmektedir. Bu –belirli bir kapsam içerisinde ele alınan– kendi toplumumuz içerisindeki ırka dayalı çeşitli ayrımlar ve karşı tedbirlere dair kurumsallaşmış ırka dayalı ilkeleri göstermektedir.

Bu farklı kurumların nasıl ve hangi ilkelerle belirgin bir hal aldığını araştırmak için –tamamen bağımsız bir şekilde– önemli bir ayırım yaratmamız gerekmektedir. Toplumlara ilişkin her bir kıtada yürütülen etnografik araştırmalar bize göstermektedir ki; antropologların, yani bizlerin, kabile olarak adlandırdığı birlikler veya kültürel oluşumlar, birbirlerinden keskin sınırlar ile ayrılmaktadır. Bu bağlamda, coğrafi olarak belirlenmiş gruplara bağlı bu tür birlikler, kültürün homojen yapısına dayanmaktadır. Kabilenin sahip olduğu sınırlar içerisindeki irade, bir uçtan öteki uca kadar benzer kültürel özellikler taşımaktadır. Kabile üyeleri aynı dili konuşmaktadırlar. Mitoloji ve teamüller ile ekonomik değer ve ahlâki ilkelere ilişkin benzer gelenekleri kabul etmektedirler. Bununla birlikte, yöntem ve uygulama ile zevk ve ihtiyaca yönelik araçlara ilişkin benzerlikler önemli bir oranda paralellik göstermektedir. Savaşmayı, avlanmayı ve toprağı işlemeyi benzer araç ve silâhlarla gerçekleştirmektedirler; ayrıca evlilik ile miras hakkındaki benzer kabile yasaları sayesinde farklı soy mensubu kişilerle evlenebilmektedirler. Dolayısıyla bu tür bir gruba mensup kişiler birbirinin dilinden anlayabilmekte, değiş tokuşa dayalı hizmetler sunabilmekte ve ortak bir girişim için seferber olabilmektedirler. Kültürel olarak bütünsellik teşkil eden bu tür bir grubun –aslında bu grup modern bağlamda bir ulusa ait ilk

örnektir— kurum olarak ele alınıp alınamayacağına dair açık bir kapı bırakabiliriz. Ulusun, ilkel ya da uygar olsun, kısmen özerk fakat birbirine bağlı kurumlardan oluşan bir bütün olarak tanımlanması muhtemelen daha iyi bir ifade olacaktır. Bu şekliyle milliyet kültürel bütünlük anlamı taşımaktadır.

Fakat burada dâhil etmediğimiz bir bütünleşme ilkesi daha mevcuttur: Otorite ilkesi. Otorite karar verme, tartışma, anlaşmazlık, duruma yönelik bildirim ve bu tür kararları uygulama gücüne ilişkin vazife ve ayrıcalık anlamına gelmekte, toplumsal örgütlenmenin özünü oluşturmaktadır. Bu yüzden, herhangi bir kurumsal örgütlenmeden ayrı tutulamaz. Fakat buna rağmen, esasen etkin güç kullanımı ile birleştirilmiş kurumlar bulunmaktadır. Bunları politik kurumlar olarak tanımlayabilmekte ve bunlardan aile, yerel yönetim, yetki alanı ya da ekonomik veya dinî bir yapı içerisindeki siyasi bir faktör olarak söz edebilmekteyiz. Fakat bu ilkeyle ilgili önem teşkil eden asıl durum, askerî örgütlenme ve bu askerî yapının saldırı ve savunmadaki kullanımında sahip olduğu rol ile başlamaktadır. Politik bir kabilenin güç prensibiyle birlikte örgütlü bir hal almasından uzun bir zaman önce, kabile muhtemelen kültürel bir birlik olarak var olmuştur. Avustralyalı Aborjinler arasında ya da Veddalar, Pigmeler ve Andamanlılar gibi topluluklarda, kabilenin politik örgütlenmesinden söz edemeyiz çünkü böyle bir durum mevcut değildir. Biraz daha fazla gelişim göstermiş birçok toplulukta, Melanezya'da ve Polinezyalı Okyanusyalılar arasında, politik bir grup veya model olarak bir devlet bulunmakta ve bunlar genellikle kabilenin alt bölümleriyle ilişkilendirilmektedir. Daha gelişmiş bir aşamada, aynı zamanda ortaya çıkan iki birliğe de rastlamaktayız ve böylece bir ulus devlet modelinden bahsedebilmekteyiz.

Fakat kültürel birlik bağlamındaki kabile ile politik bir örgütlenme olarak ele alınan kabile arasındaki ayırma dikkat çekmemiz gerekir. Grafikte de belirtilen analiz ettiğimiz kavramlar, tüm yönleriyle tanımlanması gereken kurum biçimini

temsil etmektedir. Ayrıca kültürel gruplarla nasıl örtüştüğüne ya da örtüşmediğine açıklık getirmektedir. Bu analizi kısa bir listeyle özetlemek daha açıklayıcı olacaktır:

Evrensel Kurum Türleri

Birleşme İlkesi	Kurum Türleri
1. Üreme (Evliliğe dair meşru bir anlaşmayla düzenin genişletilmiş ilkesi olarak tanımlanan; kan bağı ve kalıtımla açıklanan soy kavramı)	– Anne, baba ve çocuklardan oluşan yerel bir grup olarak aile. – Eş seçiminin örgütlenmesi. – İki bireyi ve iki grubu birbirine bağlayan bir anlaşmayla evliliğin örgütlenmesi ve meşru tanımı.
2. Toprak (Komşuluk, akrabalık ve ortaklaşa çalışma imkânlarından türeyen çıkar toplulukları)	– Göçebe topluluklar, gezici yerel gruplar, köy halkı, küçük çiftlik ve köy grupları, kasaba ve şehir halkı gibi yerel komşu grupları. – Kabile, bölge, vilayet (7. madde ile karşılaştırınız).
3. Fizyoloji (Yaş, cinsiyet ve bedensel hastalıklar ya da rahatsızlıklara ilişkin ayrımlar)	– İlkel totemik cinsiyet grupları. – Fizyolojik veya anatomik cinsiyet farklılıklarına dayalı örgütlenmeler. – Cinsel ayırım bakımından faaliyet ve işlev bölümüne dayalı örgütlenmeler.
4. Gönüllü Birlikler	– İlkel gizli topluluklar, cemiyetler, eğlence grupları, sanatsal topluluklar. – Cemiyetler, yardım cemiyetleri, barınaklar; ortak amaçların gerçekleşmesi veya eğlenceye yönelik gönüllü birlikler.

5. Meslek ve Uzmanlık (Ortak fayda amacıyla ve özel becerilerin başa-rısı için örgüt içindeki insanın uzmanlaştığı faaliyetler)
- İlkel düzeydeki sihirbaz, büyücü, şaman ve rahip örgütlenmeleri; ayrıca esnaf ve meslek grupları.
 - Uygarlığın geliştirdiği sayısız imalathane, meslek türü ve ekonomik çıkar grupları ile hekim birlikleri, hukuk, öğretmenlik ve dinle alakalı gruplar.
 - Ayrıca örgütlenen diğer birlikler: Öğretmenliğin uygulandığı (okul, kolej ve üniversiteler); araştırma birlikleri (laboratuvar, akademi ve enstitüler); yargı idaresi (yasa-ma organları, mahkemeler, kolluk kuvveti); savunma ve saldırı birlikleri (ordu, donanma, hava kuvvetleri), dinî birlikler (mezhepler, kiliseler, cemaatler).
6. Rütbe ve Mevki
- Soylu, ruhban, çiftçi, serf ve köle sınıfının düzen ve aşamaları; yani kast sistemi.
 - İlkel ve gelişmiş seviyeler içerisinde gerek etnik gerekse kültürel ayırıma dayalı etnik tabakalaşma.
7. Geniş Kapsam (Kültürel topluluk ya da siyasi gücün birleşmesi)
- Daha gelişmiş düzeyde vatandaşlık kavramına sahip kültürel birlikler.
 - Etrafı çevrili küçük yerleşim bölgeleri hakkında (yabancı azınlıklar, gettolar, çingene-ler) ya da bölgesel kültürel alt gruplar.
 - Kabilenin bir kısmını ya da tümünü veya çeşitli kültürel tabakaları içeren siyasi birlik. Kabile-ulus ve kabile-devlet arasındaki ayırım, esas olarak ele alınan politik örgütlenme.

Listede bu bölümdeki argümanlar özetlenmektedir. Açık bir şekilde irdelenen bu özet, sağduyulu ve tarafsız ifadeler barındırmaktadır. Burada örgütlenme türlerinin her kültür içerisinde bulunabileceği gösterilmektedir. Etnografik gözlem bakımından bu tür bir liste, araştırmacılar için öngörü bakımın-

dan değer taşımaktadır, çünkü bir dizi sorunun olumlu ya da olumsuz cevaplanması için gözlemciyi zorlamaktadır. Henüz üzerinde çalışma yürütülmemiş bir kültür hakkında kapsamlı bir tanıma sahip olmak istiyorsak, bu soruları açıklığa kavuşturmamız gerekiyor.

Muhtemelen bu listeyi yeniden şekillendirmek ilerisi için teorik bir katkı sağlayacaktır. Listenin sol bölümünde de belirtildiği gibi, en başta üreme, bölgesel dağılım, fizyolojik ayrımlar, meslekî farklılıklar olmak üzere hepsinde belirli gruplaşmalar meydana gelmektedir ve her bir gruplaşma türü sahip olduğu yapı itibarıyla kurumsal niteliktedir. Ayrıca, burada gönüllü birliklerin önemi vurgulanmakta; gizli topluluklar, cemiyetler ya da diğer amaçlara yönelik gruplar evrensellik teşkil etmekte ve geniş müşterek gruplar, kültürel bağdaşma ilkesi üzerinde bir araya gelmektedir; siyasi güç, topluma ilişkin sahip olduğumuz bilgiler içerisinde büyük bir önem taşımaktadır. Listenin sol tarafında numaralandırılan evrensel sorunlar, her kültür içerisinde farklı yöntemler ile çözülmektedir. Ayrıca bu problemlerin çözümü, çeşitli kurumların işlevi açısından belirleyicidir. Fakat bu işlevlerin genişletilmesi gereklidir. Her toplum içerisinde üremenin temsil ettiği belirleyici faktörler bulunmasına rağmen, bölgesel ilkelerin geleneklere göre uygulandığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi, belirli hayati çıkarlar ortaklaşa izlenmektedir; burada konum büyük bir önem taşımaktadır, çünkü ortaklaşa çalışmak için insanların birbirlerine ulaşması gerekmektedir. Bu yüzden, bir grubu kendi bölgesine bağlayan hayati çıkarlar üzerinde daha fazla inceleme yapılmalıdır. Ayrıca bu insanların meslekî ilgilerinin ortaya nasıl çıktığını, insan yaşamı ve topluluğun varlığına ilişkin temel gereksinimler ile nasıl ilişkilendirildiğini çok daha iyi kavramamız gerekir.

Özetlemek gerekirse; temel ihtiyaçlara, kültürel menfaatlerin kökenine ve toplumsal, çevresel ve teknik anlamdaki tüm araçsal, ortak ve işbirliğine dayalı davranışlar incelenmelidir.

Eğer bu problemler, işlev kavramıyla birlikte etkin bir şekilde irdelenirse, hayalî ya da gelişigüzel olmayan ve açıkça tanımlanabilen, gerçeklikleri yansıtan bu kurumların nasıl şekillendiğiyle ilgili listemize geri dönebilir ve daha tatmin edici açıklamalar yapabiliriz.

VII

İŞLEVSEL KÜLTÜR ANALİZİ

Kendi bilim tanımımıza uymak istiyorsak, önceki analizimizde ortaya konmuş ama çözüme kavuşturulmamış bir dizi soruyu cevaplamamız gerekir. Kültür kavramı kurum bazında analiz edilebilir, çünkü her kültür farklı kurum türlerini bünyesinde barındırır. Bu yüzden kültürel üretim ve süreç hakkında birtakım genellemeler ve bilimsel yasalar zaten mevcuttur.

Bu noktada açıklığa kavuşması gereken şey, şekil ve işlev arasındaki ilişkidir. Her bilimsel teorinin gözlemle başlamasının ve bunu her aşamada muhafaza etmesinin önemi üzerinde durmakta fayda vardır. Bu, tümevarım yöntemiyle gerçekleştirilmeli ve tecrübeyle sabit olmalıdır. Başka bir deyişle bilim, insanlığın sahip olduğu belirli deneyimlere dikkat çekmeli, halka açık olmalı ve her bir gözlemci tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Bu sayede tümevarım yoluyla ulaşılan genellemeler öngörülebilecektir. Buradan çıkarılacak sonuç, bilimsel antropolojiye ilişkin her bir meselenin, biçim bakımından tanımlanabilir olguları ifade etmesinin ve bunun objektif bir şekilde olmasının gerektiği yönündedir.

Kültürün, insanın becerisine ve insanın yaptığı araçlar sayesinde ulaştığı başarıya sağladığı etkiyi ayrıca belirttik. Bu araçlar insanın yaşamına katkı sağlamakta; rahatlık, güvenlik ve refah standartlarını tesis etmektedir. İnsana güç katan bu araçlar, eşya yapımına imkân tanımakta ve insana hayvani, doğal yeteneklerinin ötesinde bir değer katmaktadır. İşte bu kültür, tüm bunlar ile birlikte, işlevsel ya da araçsal olarak başarıyı getiren adım olarak anlaşılmalıdır. Bu yüzden, eğer iddialarımızda haklı olduğumuzu düşünüyorsak, biçim kavramına, işleve ve bunlarla ilgili bağlantılara ilişkin daha net ve doğru tanımlamalarda bulunmamız gerekir.

İnsanın yaşadığı çevreyi değiştirdiğini analizlerimizde doğrudan görebiliyoruz. Fiziksel temelli veya elle yapılan araçlar olmadan, örgütlü sisteme dair hiçbir faaliyetin mümkün olmayacağını belirtmiştik. Materyallerin, insan eliyle yapılmış eşyaların ve tüketim mallarının kullanımı hesaba katılmadan, insanın bulunduğu herhangi bir faaliyete ilişkin farklı aşamalardan söz etmek mümkün değildir; kısacası maddi kültüre bağlı unsurların nasıl meydana geldiği son derece önemlidir. Aynı zamanda, bireysel ya da toplu insani faaliyetler, yalnızca “doğal” ve basit gibi gördüğümüz fizyolojik edimlerden ibaret değildir. Nefes alımı, salgılama, sindirim ve dolaşım gibi faaliyetler bile belirli kültürel koşulların yarattığı yapay çevrede meydana gelmektedir. İnsan vücudunun fizyolojik süreci havadan, beslenme düzeni ve sürecinden, güvenlik veya tehlike koşullarından, memnuniyet ya da kaygıdan, korku ve umuttan etkilenmektedir. Dolayısıyla nefes alma, salgılama ve sindirme gibi özellikler, kültürü az çok etkilemekte ve insan ruhu, büyüculük ya da metafizikle ilgili sistemlerin oluşumuna sebebiyet vermektedir. Organizma ve kültürün içerisinde var olan ikincil çevre arasında sabit bir etkileşim vardır. Kısacası organik süreç ve manipülasyon ile çevrenin yeniden inşa edilmesi arasındaki etkileşimin sonucunda insan; normlar, kurallar, gelenek ve âdetlerle yaşamaktadır. Böylece kültürel gerçekliğe dair başka

önemli bir bileşen bu noktada karşımıza çıkmaktadır; bunu norm ya da gelenek, görenek ya da teamül gibi kelimelerle tanımlayıp tanımlamamamız önemli değildir. Sadelik adına, tüm genel düzenlemeleri ve standart bedensel davranış biçimlerini kapsamak için *gelenek* kavramını kullanacağım. Peki bu kavramı, bilimsel yaklaşım ve işlevsellik bakımından daha anlaşılır hale getirmek için nasıl bir tanımlama yapmamız gerekiyor?

Kültür –doğrudan gözlem yoluyla ulaşılamayan– soyut bir özelliğe sahip olmakla beraber, hem biçim hem de işlev bakımından belirsiz bazı öğeler de içermektedir. Bu yüzden biz, fikirler, değerler, inançlar ve çıkarlar hakkında az ya da çok söz söyleyebilmekteyiz. Böylece, masallardaki motifler ile sihir ve büyü incelemelerindeki dogmatik kavramları ele almaktayız. Tek Tanrı inancı ya da *mana** kavramı ya da animizm, animizm öncesi dönem veya totemizme yönelik eğilim ile ilgili geliştirdiğimiz yaklaşımlarda, biçimden hangi anlamda söz edebiliriz? Bazı sosyologlar toplumu “üyelerine kendi iradesini dayatan ahlâki bir varlık” olarak görmekte ve bunu oluşturan kolektif bir algıyla açıklamaktadırlar. Fakat gözlem için ulaşılabilir olmayan şey nesnel de değildir. Büyü ya da din, ilkel bilgi ya da mitoloji ile uğraşan çoğu bilim insanı, iç gözleme dayalı bireysel psikoloji ile ilgili tanımları yeterli bulmaktadır. Bir teori ve diğeri arasında, bir varsayım veya çıkarım ile karşıt düşüncesi arasında, gözlem yoluyla nihai karara hiçbir zaman varılamamıştır çünkü yabancılar ya da diğerlerine ilişkin zihinsel süreç hakkında net bir gözlem şansı bulunmamaktadır. Bu yüzden bir kez daha kültürün manevi yanı olarak tanımlanabilecek nesnel bir yaklaşıma sahip olmakla beraber düşünce, inanç, değer ve ahlâki ilkelerin toplumsal işlevini gösterebilmekteyiz.

Şu anda karşı karşıya olduğumuz problem son derece açıktır; her bilimin, belirli oranda bütünlük teşkil eden ve hattâ üzerinde titizlikle durulması gereken temel bir problemi var-

* Kişi ya da nesnelere atfedilen doğaüstü güç. (ç.n.)

dır: Olguların teşhis edilmesi. Bu problem hâlâ çözüme kavuşmayı beklemektedir. Bilimsel kültür bu sorunu tanımlamada geri kalmıştır. Bu sıkıntı, tanımlama ölçütünün ne ve nasıl olduğu, ne ile karşılaştırılacağı ve nasıl uygulanacağı, evrim ve difüzyonun izini sürececek ölçütlerin neler olduğuyla alâkalıdır. Teşhis olgusu/süreci tarih, sosyoloji ya da antropolojiye ilişkin tartışmalarla bağlantılı olup, güçlükle üstesinden gelinecek bir meseledir. İkinci bir bilim olarak adlandırabileceğimiz bu meselede, heliolitik* kültür kavramı üzerinde duran araştırmacıların sahip olduğu ekol ön plana çıkmaktadır. Bu tür ekolleri kabul etmeyen araştırmacılar, heliolitik kültürün gerçeği yansıtmadığını ve tüm dünyada tanımlanabilecek bir şey olmadığını iddia etmektedirler. Megalitik anıtlar, ikili örgütlenmeler, fil hortumu simgesi, deniz kabuğunun cinsel sembolizm olarak yorumlanması gibi tespitlere karşı çıkmakta ve aslında herkes tarafından kabul edilen bu gerçeklikleri reddetmektedirler.

İşlevsel yaklaşımın temel yorumu, “toplumsal yoğunluk” ile ilgili gerçekler etrafında şekillensin ya da şekillenmesin grup dayanışması, bütünleşmesi ve euphoria,[”] disphoria[”] gibi olgulara ilişkin hassas noktalara dokunmaktadır. Bunlar, bazı işlevselci ekoller içerisinde tanımlanamamaktadır. Oysaki çoğu antropolog, ailenin ayrı tutulması gereken bir kültürel gerçekliği olduğunu kabul etmekte ve bu gerçekliğin insanlık tarafından tanımlandığını belirtmektedir. Bu, kültürün evrensel özelliğini göstermektedir. Hâlâ bazı antropologlar, kültürel kurum ve yapıların teşhisini tartışmaya devam etmekte ve birçok antropolog totemizmin var olduğuna kanaat getirmektedir. Goldenweiser’in 1910 yılında yayımlanan harika yazısı, bence antropolojik yöntemin gelişimi ve totemizmin sorgulanan tespiti bakımından dönüm noktasıdır. Başka bir deyişle, bu olguların

* Güneş temelli, Neolitik ve Megalitik dönem kültürlerinden oluşan gelenekler bütünü. (ç.n.)

” Coşku, iyi hissetme hali, hoşnutluk duyulan ruhsal durum. (ç.n.)

” Kederli ve karamsar duygu durumu. (ç.n.)

hakkında yazı yazarlar ve çıkış noktası, gelişimi ve yayılımının izini sürenlere meydan okuyarak, gözlem ve teorik söylem yoluyla kendi yöntemini kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu sayede, biz de totemizm ve meşru soyutlama gibi kavramlardan bahsedebilmekteyiz.

Böylece saptamaya yönelik kıstasların oluşumu, hem saha çalışmasında, hem teoride, hem de yorumlamada, hipotez ve uygulamalı antropoloji ile birlikte Beşerî İncelemelere önemli ölçüde bilimsel katkı sağlamaktadır. Bu soruna, saha araştırmacısının temel problemleriyle başlamak gerekir. Saha araştırmacısı, kültürünü anlamaya, takip etmeye ve dünyaya sunmaya çalıştığı bir halkın içerisinde yaşamaya başladığı andan itibaren, kültürel unsurların teşhisinin ne anlama gelmesi gerektiği sorusuyla karşı karşıya kalmaktadır, çünkü “teşhis” anlamak ile aynı anlama gelmektedir. Bir kişinin sahip olduğu güdülerin, dürtülerin ve geleneklerin nedenini anlayabildiğimiz zaman, o kişinin davranışı hakkında fikir sahibi olabiliriz; bu şekilde kişinin sahip olduğu koşullara yönelik geliştirdiği tepkilerin nedenlerini açıklayabiliriz. İçebakış yöntemini kullanmanın ve zihinsel süreçleri tanımlamanın ya da davranışçılar gibi, tecrübelerimizle uyaranlara karşı geliştirdiğimiz tepkilere karşı farklı fikirler geliştirmenin, bu konuyla ilgili ileri sürülen argümanlarda ciddi bir değişiklik yaratmadığı görülmektedir. Fakat ben saha araştırmasında, ilkesel olarak, davranışçı yaklaşımın üzerinde durulması gerektiğine inanmaktayım, çünkü bu yaklaşım gözlemlenebilir olguları tanımlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu doğru bir saptamadır fakat sezgisel uygulamada, sahip olduğumuz içebakış yöntemini kullanarak, kişilerin davranışına tepki ve karşılık verme durumuyla karşı karşıya kalmaktayız.

Bu noktada, basit ama genellikle üzerinde pek durulmayan bir ilkeyle yüz yüzeyiz. Eylemler, maddi düzenlemeler ve iletişim araçları; insanın bedensel ihtiyaçları, duyguları ve gereksinimlerini karşılamaya yönelik uygulanabilir yöntemleri

ile doğrudan bağlantılıdır. İnsanların, yemek yemelerine ya da dinlenmelerine, birbirlerine kur yapmalarına, ateş başında ısınmalarına, yatakta uyumalarına, yaşadıkları alana yiyecek veya su taşımalarına pek şaşırmayız ve farklı kültürler içerisinde gerçekte neler yaşandığını göstermeye çalıştığımızda hiçbir zorlukla karşılaşmayız. Temel olgulara ilişkin başarısız neticeler, antropologların insanın var oluşuyla ilgili temel aşamalara dair eksik bilgilere sahip olmalarından ve eski dönemlerde çalışma yürütmüş deneyimsiz meslektaşlarını takip etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu çalışmalar anlaşılabilir, kusursuz ve insan hakkındaki genel bilgileri doğru yansıtıyor gibi görünmektedir. Bu yüzden, insan davranışına yönelik evrensel açıklamalardan kaynaklanan egzotik ve duygusal farklılık hakkındaki ilkelerin, kendi içerisinde bir bilimsellik taşımadığı oldukça açıktır, çünkü temel insani ihtiyaçlar, örgütlü davranışla bağlantılıdır. Ayrıca kolaylıkla görülebileceği gibi, tarihçiler, yeni bir temel oluşturmak için devamlı olarak fizyolojik bağlamda şu argümanı kullanmaktadırlar: İnsanlar sadece ekmek için yaşamasalar da, ekmek onlar için öncelikli bir değere sahiptir. Her ordu karnını doyurmak için mücadele etmektedir; muhtemelen kalabalık örgütlenmeler de bu şiarla hareket etmektedir. O çok bilinen hikâyede de ifade edildiği gibi, tarih de bu cümle üzerinde yoğunlaşmaktadır: “Yaşadılar, sevdiler ve öldüler.” *Primum vivere, deinde philosophari*.^{*} Bu ilkeye göre insanlar sadece açlık gibi ihtiyaçların arkasına saklanmaktadır. Bu durum ihtiyaçlara dayalı sistemi ve temel ilkeleri oluşturmakta, diğerleri ise yapay olarak gelişebilmektedir; fakat bunlar doymak bilmeyen istekleri temsil etmektedir. Bu tür ifadeler ve ilkeler, sezgisel olmalarına rağmen tarihçilerin yeniden inşa etme çabasında olduğu incelemelere hizmet etmektedir. Açıkça görüldüğü gibi, bana göre, kültür ile ilgili herhangi bir kuram insanın bedensel ihtiyaçlarını temel

* “Önce yaşa sonra felsefe yap.” (ç.n.)

almalıdır. Eğer bu karışık, dolaylı fakat muhtemelen zorunlu ihtiyaç türleriyle –bunlara ruhsal, ekonomik, toplumsal ihtiyaçlar diyebiliriz– ilişkilendirilirse, bilimsel teori esas alınarak, bazı yasal ihtiyaçlar karşılanabilir.

Peki, saha araştırması yapan antropologlar, kuramcılar, sosyologlar ve tarihçiler hipotezi yeniden kurgulamayı ya da fizyolojik varsayımları ne zaman önemli bir yöntem olarak görmektedirler? Açıkçası, insan davranışı tuhaf görünmeye başladığında ve ihtiyaçları ile gelenekleri bakımından alakasız bir hal aldığına, yani kısacası insanlar insan gibi yaşamaktan vazgeçtiklerinde; erkek loğusalığı, kafatası avcılığı, kafa derisi yüzme; toteme, ataya, tanrıya tapınma gibi gerçekleştirilen uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Büyü ve din gibi şeylerin görüldüğü yerlere bağlı çoğu geleneğin sahip olduğu özellik, ilkel bilginin ve aklın eksikliklerinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Antropolojik kurgu bakımından büyük oranda yiyeceğin karşılandığı koşullar daha çok ortaya çıkacaktır. Bu, insan davranışının dolaylı olarak bedensel ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Bu durum kısmen doğruluk taşımaktadır. Yemek yemeye, seks yapmaya ve insan vücudunun gelişmesi ya da güçsüz kalmasına ilişkin sebeplerde bile bazı sorunsal, egzotik ve değişik davranış türleri bulunmaktadır. Yamyamlık ve yiyecekler hakkındaki tabular; evlilik ve akrabalığa ilişkin gelenekler; aşırıya varan cinsel kıskançlık ya da böyle bir şeyin var olmaması; sınıflandırıcı akrabalık terimleri ya da fizyolojik babalığın önemsenmemesi; ve son olarak, ölü gömme geleneği ve eskatoloji* düşüncesindeki olağanüstü karışıklık, çelişki, tezatlık ve bunun gibi belirli kültürel davranışlar, ilk bakışta bize garip ve anlaşılmaz gelmektedir. Bu durumda, kaçınılmaz olarak gerçekleşen güçlü duygusal tepkilere bağlı olgularla ilgilenmemiz gerektiğini açık bir şekilde kavrayabilmekteyiz. Doğum, gelişim, olgunlaşma, ölümü içeren yaşam döngüsü,

* Dünyanın sonu ile ilgilenen teoloji dalı. (ç.n.)

beslenme ve cinsiyet gibi olguların tümü, vücuttaki fizyolojik rahatsızlıklarla ve kişinin sinir sistemiyle bağlantılıdır. Bu durum bize şunu göstermektedir: Eğer kültürel davranışa ilişkin mevcut karışıklık ve zorlukları incelemek istiyorsak, insan vücudunun yapısal süreci ile arzu veya dürtü —şu ya da bu nedenden kaynaklanan— duygusal veya fizyolojik rahatsızlık olarak adlandırabileceğimiz birbirine bağlı davranışsal evreleri kültürel donanımımızla düzenlememiz gerekmektedir.

Burada bir noktayı tartışmamızın dışında bıraktık: Saha araştırmacısı tarafından özellikle öğrenilmesi gereken insan davranışına ilişkin geniş kapsamlı bilgiler, okuyucuya anlaşılır bir şekilde aktarılmalıdır. Ayrıca, bu geniş alanda, dil gibi her kültüre özgü simgeler iyi analiz edilmelidir. Fakat bu noktada daha önce de belirtmiş olduğumuz problem tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Bu problem; bir nesnenin, bir işaretin, bir ifadenin sembolik işlevinin tanımlanmasıyla ilişkilidir. Çözüm ise “genel ihtiyaçlar teorisi” ile bu ihtiyaçların kültürel doyumu arasında bir bağ kurulmasıyla sağlanabilmektedir.

VIII

İNSAN DOĞASI NEDİR?

(Kültürün Biyolojik Temeli)

Kültürel teoriyi, tüm insanların hayvan türlerine bağlı olduğu gerçeğine dayandırmamız gerekir. Canlı bir varlık olan insan, hayatta kalabilme koşullarını sağlamak zorundadır. Ayrıca normal ve sağlıklı bir metabolizmaya sahip olabilecek koşullar altında varlığını sürdürmelidir. Bir topluluk, sürekli ve normal şekilde kendini yenileyemediği sürece hiçbir kültür varlığını sürdüremez. Aksi takdirde, o toplulukta süregelen ölümlerle birlikte kültür yok olmaya mahkûmdur. Belirli asgari koşullar, insanların oluşturduğu tüm grupları ve grup içerisindeki her bireyi etkilemektedir. “İnsan doğası” kavramını şu gerçeklik içerisinde tanımlayabiliriz: Tüm insanlar nerede ve hangi uygarlık içerisinde yaşarsa yaşasın yemek yemek, nefes almak, uyumak, üremek ve zararlı maddeleri vücudundan atmak zorundadır.

Yani burada insan doğasıyla kast etmeye çalıştığımız şey, biyolojik belirlenimciliğin, her uygarlığı ve nefes alma, uyuma, beslenme, salgılama ve üreme gibi bedensel işlevleri gerçekleştiren her bireyi etkilediğidir. Bundan dolayı temel ihtiyaçları,

çevresel ve biyolojik koşullarla tanımlayabiliriz; bunlar birey ve grupların hayatta kalmaları için karşılanması gereken koşullardır. Aslında, her iki ihtiyacı da karşılamak için insan hem asgari düzeyde sağlığını korumalı hem de gerekli enerji ihtiyacını muhafaza etmelidir. Böylece kültürel vazifeler gerçekleştirilebilir ve nüfusun kademeli olarak azalması engellenebilir. İhtiyaç kavramının örgütlü insan davranışının anlaşılmasına yönelik ilk yaklaşım olduğunu daha önce belirtmiştik. Ne temel ihtiyaçların ne de çevresel etkilere karşı en az bağımlılığı olan fizyolojik işlevlerin, kültürden tamamen bağımsız olamayacağını burada defalarca belirttik. Bununla birlikte, çevre ve insan anatomisinin etkileşimiyle meydana gelen kimi faaliyetler, her medeniyette benzer şekilde bulunmaktadır.

Bunu bir şema ile göstermek istiyorum. Aşağıdaki tabloda bir dizi önemli sonuç listelenmiştir. Her biri üçlü aşama içerisinde art arda gelecek şekilde analiz edilmiştir. Organizmanın fizyolojik durumuyla belirlenen dürtü birinci kısmı oluşturmaktadır. Örneğin, eğer nefes alma kısa süreliğine engellenirse organizmanın gerekli ihtiyaçlarının ortaya çıktığını hemen gözlemleyebiliriz. Kişisel tecrübelerimizden bu hissin ne demek olduğunu hepimiz gayet iyi biliyoruz. Fizyolog bu durumu, dokulardaki biyokimyasal süreçle, solunum işleviyle, akciğerin yapısıyla, oksitlenme ve karbonmonoksitin işleyişiyle açıklayabilmektedir. Sindirim süreciyle bağlantılı istek ve dürtüler, kişisel tecrübe veya içebakış yöntemiyle formüle edilen insan fizyolojisine göre ayrıca belirtilebilmektedir. Tarafsız bir şekilde, fizyologlar tarafından hazırlanan bilimsel raporlar burada temel alınabilir; ayrıca gerekirse beslenme ve sindirim uzmanlarının yaptığı daha spesifik incelemeler de kullanılabilir. Cinsiyet fizyolojisi üzerine yazılan ders kitapları, içgüdüye bağlı istekleri insan anatomisi ve üreme fizyolojisi ile tanımlayabilmektedir. Benzer durum, kas ve sinir faaliyetlerini bir süreliğine durduran yorgunluk şeklinde de görülmektedir, tıpkı idrar torbası ve kalın bağırsağın işleyişinde, ayrıca pasiflik ha-

linde olduğu gibi. Ayrıca kasları ve sinirleri çalıştırmaya yönelik hareket etme dürtüsü ve bedensel tehlikelerden sakınmak için geliştirilen dürtüler mevcuttur: Örneğin uçurumdan ya da yüksekten düşme veya çarpma tehlikesine karşı geliştirilen dürtüler. Acıdan sakınma da muhtemelen tehlikeden sakınmayla bağlantılı bir dürtüdür.

Her Kültürü Kapsayan Değişmez Yaşamsal Süreçler

(A) Dürtü	(B) Eylem	(C) Doyum
Nefes alma güdüsü	Oksijen alımı	CO ₂ 'nin dokulardan uzaklaştırılması
Açlık	Besin alımı	Doyma
Susama	Sıvı alımı	Susuzluğun giderilmesi
Cinsel arzu	Cinsel birliktelik	Gevşeme
Yorgunluk	Dinlenme	Kas ve sinir enerjisinin yenilenmesi
Tatminsizlik	Faaliyet	Memnuniyet
Pasiflik	Uyku	Yeni enerjiyle uyanma
İdrara sıkışma	İdrar boşaltımı	Sıkışıklığın sona ermesi
Dışkıya sıkışma	Dışkılama	Karnın rahatlaması
Korku	Tehlikeden kaçma	Rahatlama
Ağrı	Fiili eylemlerden kaçınma	Normal duruma dönme

İkinci sütunda, her dürtüye bağlı fizyolojik eylemler listelenmiştir. Muhtemelen listenin bu kısmı, herhangi bir kültürel etki ya da güdülenmeye dair en az değişiklik gösteren bölümdür. Solunum veya beslenme; cinsel birleşme; uyku, dinlenme, idrar boşaltımı veya dışkılama gibi unsurlar anatomi, fizyoloji, biyokimya ve fiziğe dayanarak tanımlanmaktadır. Burada bile belirli kültürel farklılıklar olmasına rağmen, anatomik ve fizyolojik terimlerle yapılan asgari bir tanımın belki de daha uy-

gun olduğunu söylememiz gerekir.

Son sütunda, fizyolojik faaliyetlere ilişkin sonuçlar ve dürtünün başlangıcıyla kurduğu ilişki belirtilmiştir. Burada bir kez daha görüyoruz ki, ortadaki sütunda listelenen eylemler doğrultusunda, insan vücudunda bazı değişimler meydana gelmekte ve bunlar, doku üzerinde hafifleme, rahatlama, doyum gibi iç gözleme bağlı belirli koşullar meydana getirmektedir. Gözlemlenebilir davranış açısından, bedenin pasif hali ve normal süregelen faaliyetler döngüsü, nefes alma ya da boşaltım sistemlerinin çalışmasında olduğu gibi, tanımlanabilir olmalıdır. Cinsel dürtüye ilişkin durumda ise, psikologlar ve fizyologlar tarafından gevşeme olarak adlandırılan durumla karşılaşmaktadır.

Fakat içgüdüye dair önemli bir faaliyet olan cinsel birleşmeye ayrıca önem vermek gerekir. Bununla ilgili olarak iki organizmanın da sahip olduğu geçici pasiflik, yalnızca önem teşkil eden diğer biyolojik süreçler içerisinde ve belirli koşullar altında başlangıç noktası olarak ele alınabilir. Etkin bir cinsel birliktelik, iki organizmadan birinin gebelik sürecini başlatır. Bu noktada, bir dizi karışık biyolojik olayla karşı karşıya kalıyoruz. Bu olaylar zincirinde, yeni bir organizma var olmaktadır. Bu organizma önce anne karnında oluşmakta daha sonra, doğumla birlikte anne karnından ayrılıp, bağımsız bir birey olarak hayat uğraşısına başlatılmaktadır. Gelişim süreci –dölyatağında ve daha sonra birey olarak– çeşitli ihtiyaç ve dürtülere ilişkin biyolojik bir olaydır. Bunların kültüre yönelik belirleyici biyolojik faktörler olarak listelenmesi gerekir. Gelişim, özellikle çocukluk döneminde, bir dizi dürtüyü kapsamasına ve farklı gelişim evrelerinde ortaya çıkan belirli dürtülerle bağlantılı olmasına rağmen, dürtü başlığı altında incelenememektedir. Bu konu ileride, dürtü ve ihtiyaç arasındaki ilişki tanımlanırken ayrıca tartışılacaktır.

Buradaki tartışma, “insan doğası” kavramının anlamını belirlemeyi amaçlıyor. Biyolojik belirlenimciliğin insan davranı-

şı üzerinde yarattığı bir dizi etkiyi daha önce ifade etmiştik. Bunlar ilkel ya da modern kültürel yapılar içerisine dâhil edilebilirler. Daha önce üzerinde durduğumuz, her kültürdeki üç aşamalı tüm unsurlar ile bunlar arasındaki bağlantılar değişmezdir. Her evreye bağlı doğal fizyolojik yapılar asgari düzeyde sabittir. Bu önemli üçlü sürecin her bir aşaması, organizmanın hayatta kalabilmesi için vazgeçilmezdir. Cinsel birliktelik ve hamilelik, topluluğun sürdürülebilirliği için büyük önem taşır. Bu aşamalara ilişkin anatomik, biyolojik ve fiziksel bağlamdaki bakış açılarının bilimsel kültürün öncelikli meselesi olmadığı aslında son derece açıktır. Uygulamalı ve teorik antropolojinin kültür teorisi ile sahip olduğu görüşler, problemlerimize belirli çözümler getirebilecek doğa bilimleriyle birlikte ortaklaşa çalışmalar yürütülerek oluşturulmalıdır. Böylece, örneğin, besin üretimi, dağıtımı ve tüketimiyle bağlantılı çeşitli ekonomik sistemlere yönelik çalışmalar ve bunların sebep olduğu problemler üzerinde durulabilir. Bu şekilde beslenme uzmanı, meseleler üzerinde kafa yorarken önemli antropolojik çalışmalarla birlikte bağlantılar kurabilir. Bu sayede, sağlıklı bir insan organizması için gerekli olan protein, karbonhidrat, tuz ve vitaminlere yönelik en uygun miktarı saptayabilir. Fakat bu en uygun miktar belirli bir kültürün kendi yapısına uygun olmalıdır. En uygun miktarın ayarlanması için yalnızca kas ve sinir yapısına değil aynı zamanda gösterilen emeğin zorluğuna ve belirlenen işgücüne göre, belirli kültürel yapı içerisinde yaşayan insanlar tarafından gösterilen çaba ölçüt alınmalıdır. Aynı zamanda, eğer çevresel etkilerin üretim ve dağıtım imkânlarına ilişkin bağlantısı kurulmazsa, beslenme uzmanlarının sunduğu ideal çözümlerin teorik ve pratik uygulanabilirliği bir anlam taşımayacaktır.¹

¹ A. I. Richards, Margaret Read, Raymond Firth ve Lord Hailey'in bu sorun üzerine yaptıkları çalışmalar mevcuttur.

Burada ele alacağım araştırma türü, Uluslararası Afrika Dilleri ve Kültürleri Kurumu'nda çalıştığım dönemdeki izlediğim yöntemle benzerlik taşıyor. Avrupalı şirketlerin sahip olduğu madenler, tarlalar ya da fabrikalarda çalışan Afrikalı emekçilerle ilgili gözlemlerimizde, buralarda çalışan işçilerin harcamak zorunda oldukları emeğe karşın oldukça yetersiz beslendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca çeşitli Afrika kabileleri üzerinde yürütülen çalışmalar, genellikle kültürel değişikliklerden kaynaklanan beslenmenin giderek daha zor bir hal aldığı-nı göstermektedir; yani bu kabileler geçmişte yeterli besleniyor olmalarına rağmen, günümüzde beslenme konusunda giderek daha fazla zorluk çekmektedirler. Böylece burada ele aldığımız uygulamalı antropolojiye ait analizlerde dahi, arzu edilen şeylerden çok gerçek bir araştırma evresi ön plana çıkmaktadır.

Fakat bu meselelerin teorik bir şekilde ele alınması, çözüme yönelik soru ve cevaplarda bazı tutarsızlıklara sebep olabilmektedir. Eğer fizyoloji ve anatomi üzerine karşılaştırmalı inceleme yürüten kişilerin çalışmalarını göz önüne alırsak, örgütlü insan davranışına dair yaptığımız araştırmalar, muazzam bir değer kazanır. Bu sayede insan organizmasının sınırlarına ilişkin tatmin edici çalışmalar gerçekleştirilebilir. Çünkü bu incelemeler insanın gereksinim duyduğu besin miktarı, oksijen, yeterli ısı, bedeninin ihtiyaç duyduğu nem oranı ve cilde teması, bu çalışmalarda ortaya çıkarılabilmektedir. Böylece fiziksel çevrenin büyüme, metabolizma ve üreme koşulları üzerindeki etkisi belirlenebilmektedir. Son olarak, örneğin, önemli bir sorun olan nüfus azalması, ilkel toplulukların ve kültürlerin diğer topluluklara göre daha hızlı yok oluşu, antropolojinin dikkatle ele alması gereken bir konudur. Bu noktada, jinekolojik incelemeler veya üreme ile ilgili fizyolojik teoriler muhtemelen yetersiz kalmaktadır. Özellikle sinir sistemi içerisindeki organizmalar ile "yaşama isteği" ve "üreme arzusu" arasındaki ilişki, G. H. Lane - Fox Pitt-Rivers ve az sayıdaki fizik antropologu tarafından ele alınan ama hâlâ çözüm bekleyen bir meseledir.

Fakat şu anki analizimizde vurgulamamız gereken tek şey, tablomuzda özetlenmiş olan önemli süreçlerin öncelikli olarak biyolojik bir şekilde tanımlanmasına ihtiyaç olduğudur. Bunların kültürle bağlantısı, dürtülerin yeniden tanımlanmasıyla oluşmakta ve dürtülerin doyuma ulaşmasıyla gerçekleşmektedir. Dürtünün pekiştirilmesi, bazı davranışçılarının da söylediği gibi, psikolojik ve fizyolojik faktörler tarafından kontrol edilen insan davranışındaki belirli geleneksel faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Son derece farklı ve karışık bu kültürel faaliyetler, ilkel ve modern topluluklarda yaşamsal süreçler bakımından aynıdır. Bu geniş kültürel yelpazede, her birinin listede belirtilen yaşamsal süreçlerle az çok bir bağlantısı olduğu açıkça görülebilmektedir. Elbette ifade etmeye çalıştığımız şey yeni bir fikir değildir. Aslında kültür felsefesi ya da insan davranışının yorumlanması en etkin yöntemler arasındadır. Bunlar baskın bir ilkeye göre yaşam süreci ve buna bağlı uğraşları ayırt etmektedir; böylece bir bütün olarak insanlığın sahip olduğu itici güç ortaya çıkarılmaktadır. Marksist sistem bunu, açlık–beslenme–doyum çizgisiyle ifade etmekte ve bunu insanın sahip olduğu güdülenimin temeli olarak görmektedir. Tarihe yöneltilen materyalist yaklaşım kısmen temel besin ihtiyacına kısmen de maddi kültürün önemine vurgu yapmaktadır; böylece sermaye ve onun üretim araçlarıyla kurduğu ilişkiye dikkat çekilmektedir. Kendimizce cinsel arzu olarak ele aldığımız libidoya ilişkin metafiziksel kavramlar, Sigmund Freud ve takipçileri tarafından dürtü kavramı içerisinde genişletilmiş ve toplumsal ideoloji, örgütlenme ve ekonomik çıkarlar dahi, çocukluk dönemindeki cinsel saplantılarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu süreç içerisinde, idrar ve bağırsak faaliyetleri incelemelere dâhil edilerek insanın sahip olduğu itici güç, yalnızca belden aşağısını içeren bölge ve süreçlere indirgenmiştir. Fakat insan organizması aslında anatomik ve fizyolojik olarak farklılık göstermektedir. Farklı dürtülerin bağımsız ilişkisi aynı şekilde devam etmek zorundadır. Her bir dürtü belirli bir per-

formans türüne komut veriyor ve her bir yaşamsal süreç büyük ölçüde birbirinden bağımsızlaşıyor.

Biçim ve işleve ilişkin soruna baktığımızda, kendi analiz düzeyimizde her ikisini de tanımlayabildiğimizi söylemek mümkündür. Her bir yaşamsal süreç kendi içerisinde belirli bir biçime sahiptir. Her biri anatomi, fizyoloji ve fiziğe göre tanımlanabilmektedir. Ayrıca bir dürtü tarafından uyarılmış ve doyuma ulaşmış etkin davranışın ne olduğuna ilişkin asgari tanım, doğal bilimlere göre tanımlanmalı ve bu tür bir yaşamsal sürecin tanımını içermelidir. Fizyologa göre, organizmanın işlev bakımından eylemden önceki durumu ile pasifliğe yol açan koşullar arasındaki ilişki öncelikli olarak incelenmelidir.

İnsan davranışının en basit ve en temel boyutunu ele alan işlev, bedensel dürtünün uygun bir eylemle doyuma ulaşması olarak tanımlanabilir. Biçim ve işlev birbirine ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Birini diğerinden bağımsız bir şekilde ele almak imkânsızdır. Örneğin nefes almak, insan vücudu için “biçim” bakımından yalnızca havayı solumak gibi görülebilir. Ancak eğer atmosferle çevrili alan yetersiz oksijene sahip olsaydı ve karbonmonoksit ya da diğer zehirli gazlarla dolu olsaydı, bu durum temiz hava solumaya göre çok daha farklı etkilere sebep olacaktı. Benzer biçimlerin burada farklı bir işlev gösterdiğini söyleyebilir miyiz? Elbette hayır! Biçime ilişkin tanımlamamızda, yaşamsal süreç ile ilgili yalnızca merkezî bir eylemi ele almıyoruz; aynı zamanda organizmanın, çevresel ortamın ve eylemin nihai sonuçlarına ilişkin temel koşulları, çevresel faktörlerin organizma içerisindeki etkilerinin neler olduğuna bakıyoruz. Bazı zehirli gazlar akciğere ulaştığı zaman, buradaki mikro-fizyolojik sürecin biçimi oksijenin alınmasına göre farklılık gösterir; oksitlenme gerçekleşir. Başka bir deyişle, burada sürecin biçimi tamamen değiştiği için işlevde farklılık meydana gelir. Belirgin davranışa göre buradaki biçim, bir süre nefes alan ve daha sonra doku içerisindeki oksijenin yenilenmesi için normal bir doyuma ulaşan bir organizmayı göstermemektedir.

Burada tüm faaliyet ve dokuların durumu bakımından radikal bir farklılığa işaret eden kş durumu gösterilmektedir. Bi-imsel yaklaşımın, yaşamsal sürecin incelenmesindeki gözlem ve belgeleme yöntemine benzediğini söyleyebiliriz. İşlevsel yaklaşım ise fizik, biyokimya ve anatomiden beslenen bilimsel ilkelerin ne olduğunun yeniden belirlenmesini sağlamaktadır; yani bu yöntemle bedensel ve çevresel olaylara ilişkin kapsamlı bir analiz yapılmaktadır. Bu iki kavramı ayırt etmek son derece mantıklıdır, çünkü farklı gözlem yöntemleri ve farklı işlevsel aygıtlar birbiriyle örtüşmektedir. Tablomuzda sıraladığımız yaşamsal süreçlerin herhangi birisinde de görüleceği üzere, insan davranışıyla ilgili analizde bu ikisinden birisinin dışarıda bırakılması mümkün değildir. Dürtüler zerine çalışma yürüten bir antropolog, yalnız fizik ve biyolojiye ilişkin asgari tanımları değil, aynı zamanda kültüre bağlı organik davranış evrelerinin biçim ve işlev kavramlarını yeniden tanımlamak zorundadır; bu durumla birlikte antropolog ayrı bir zorlukla karşılaşmakta ama aynı zamanda bundan önemli bir değer ve fayda sağlamaktadır.

XI

KÜLTÜREL İHTİYAÇLARIN KÖKENİ

Buraya kadar insan doğasının, ne kadar karışık ya da örgütlü olursa olsun, tüm davranış biçimlerine etki edebildiğini gördük. İnsan doğası, organizmanın sağlıklı yapısından ve topluluktan ayrı tutulamayan bir dizi yaşamsal süreçten oluşmaktadır. Bu süreçler, örgütlü davranış içerisindeki geleneksel düzene dâhil edilmektedir. Ayrıca yaşamsal süreçler kültürel nesneler, aşamalar ve düzenlemelerde kristalleşmeye sebep olmaktadır. Bu düzenlemeler her bir süreç içerisinde inşa edilmektedir. Tüm bunlarla birlikte, biçim ve işlev kavramının yalnız organik performans olarak, yaşamsal süreç bakımından sahip olduğu tanım hakkında görüş sahibi olduk.

Şimdi dürtü, faaliyet ve doyumun kültürel ortamda nasıl ortaya çıktığını ele alacağız. Topluluk içerisindeki her bir dürtü gelenek sayesinde yeniden şekillenmektedir. Kendi içerisinde hâlâ dinamik biçime sahip olan dürtü, gelenek tarafından belirlenmektedir. Örneğin nefes alma dürtüsü bazı mekânlarda –kapalı alanlarda, evde, mağarada, madende ya da fabrikada– belirli bir geleneksel görünüme sahiptir. Ciğerlerin oksijen

ihtiyacı ile uyku ve çalışma gibi gereksinimlerin arasında bir uyum olduğunu söyleyebiliriz. Yaşanılan ortamdaki ısı ve hava gereksinimi kültürel araçlarla sağlanmak zorundadır. Böylece, organizma belirli geleneksel özelliklerle hayat bulmaktadır. Bilindiği gibi, Avrupa kültürlerinde dahi temiz hava algısı farklı ısı seviyelerinden dolayı İngiltere, Almanya, İtalya ve Rusya'da değişiklik gösterir. Ciğerleri oksijenle doldurma dürtüsüne ilişkin diğer bir sorun ise, nefes almaya yarayan organların çoğunlukla konuşmak için kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Topluluk karşısında konuşurken, sözcüklerle anlaşırken ve şarkı söylerken nefes dengesini sağlamak için gerçekleştirilen eylemler, nefes kullanımında kültürel farklılıklar yaratmaktadır. İnanç, büyü, din ve görgü kuralları ile nefes alma arasındaki ilişki, kültürlerin fizyolojik özelliğinde belirleyici başka etkenlere sebep olabilmektedir. Özellikle bazı topluluklarda, kısa aralıklarla nefes alıp verme tehlikeli ve kaba bir davranış olarak görülmekte; derin nefes alma ise saygı ve tevazu göstergesi olarak algılanmaktadır.

Kültürün açlık ya da iştah konusundaki belirleyici etkisi, yani yemek yemeye hazır olma durumu, bilindik bir olgudur. Neyin uygun ve ahlâki olduğuna ilişkin getirilen sınırlamalara (büyü, din, sağlık, toplumsal tabular, hammadde, yiyecek tedarik etme) ve zaman içerisinde rutine dönen alışkanlık ve arzulara yaşadığımız uygarlıkta, Musevilik veya İslâm dininde, Brahmanizm veya Şintoizmde ve aynı zamanda her ilkel kültürde rastlayabiliriz. Cinsel arzu, bu sınırlamalar içerisinde kalıcı ve değişmez bir şekilde, en katı yasaklarla sınırlandırılmaktadır; bunlar ensest ilişkinin cezalandırılması, cinsel riyazet, bekâret yemini gibi uygulamalarla kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Dinî nedenlerle evlilik ve cinsel ilişkiden uzak durma –en azından ideal bir talep olarak– topluluğun belirli bir kısmında kültürel olarak görülür. Fakat kalıcı bir kural olarak hiçbir zaman toplumun bütününe nüfuz etmez. Belirli biçimlerde ortaya çıkabilecek cinsel dürtüler bazı anatomik

müdahalelerle engellenir; bunun için sünnet, klitoris dudaklarının birbirine dikilmesi ve klitorisin, memenin, ayağın, yüzün kesilmesi gibi müdahaleler gerçekleştirilmektedir. Cinsel bir objenin çekiciliği ekonomik durum ve sınıfa göre değişiklik gösterebilmektedir. Cinsel dürtünün birliktelik ile doyuma ulaşması için kişinin partneri, grup içerisinde arzu edebileceği bir kişi olmasıdır. Ayrıca yorgunluk, uyuşukluk, susuzluk ve tatminsizlik de, görevi yerine getirme ve faaliyetlerin düzenlenmesi gibi benzer kültürel unsurlar tarafından belirlenmektedir. Buna benzer başka bir durumu da, idrar ve dışkıya sıkışmadan kaynaklanan acı ve korkuya ilişkin dürtülerde görmek mümkündür. Acı, aslında kültürel tarih ve etnografik veriler açısından değişmez bir değer olarak görülür. Bu veriler, dinî heyecan, kahramanlık, vatanseverlik ya da Püriten yaklaşıma model teşkil eden belirleyici unsurların, merkezî sistem içerisindeki direnç ve dayanıklılık bakımından çok üst bir aşamaya geldiğini kanıtlamaktadır.

Kısacası, en basit fizyolojik faaliyetlere neden olan dürtüler gelenekler tarafından belirlenmektedir, fakat bunlar bazen yeterince dikkate alınmamaktadır. Uzun vadede gelenek üzerinde durulmasında bilhassa fayda vardır, çünkü fizyolojik ihtiyaçlar kültürü şekillendirmektedir. Temel fizyolojik dürtülerin kültürel koşullar altında neden değişmeden kaldığını da bu şekilde anlayabiliyoruz. Nefes alma; konuşma, birçok kişiyle aynı havayı soluma ve zehirli gazları içeren hava koşullarında yapılan faaliyetler gibi çeşitli etkenlere bağlıdır. Kültürel koşulların yemek yeme eylemine tesiri, yalnızca çevresel duruma bağlı değildir. İnsanın önceden topladığı yiyecekler bir süreliğine biriktirilmekte ve saklanmaktadır; yiyecek toplama işi en basit koşullarda gerçekleştirilse bile, bir grubun yemek toplama faaliyeti sürekli olarak devam etmektedir. Toplu olarak yemek yeme görgü, âdet ve davranış gibi birçok koşulu beraberinde getirir; bu yüzden dürtüler toplu yemek kurallarıyla da şekillenmektedir. İnsan türünde çiftleşme, herhangi bir yerde ya da

gelişigüzel şekilde gerçekleştirilen bir eylem değildir. İnsanlar cinsel birlikteliklerini yaşarken başka insanların hisleri ya da tepkilerini dikkate alır. Cinsel birlikteliğin herkesin önünde gerçekleştirilmesi nadiren görülür. Toplum normlarında ayrı bir yere konan bu eylem cinsel sapkınlık olarak kabul edilir. Ancak bu, büyüsel ve mistik bir törende istisnai bir durum olarak kabul görebilmektedir. Bu tür durumlar, fizyolojik unsurların kültürel kullanımındansa sadece doyuma ulaşan dürtünün biyolojik belirlenimini ortaya çıkarır. Dinlenme, uyku, kas veya sinir faaliyeti ve tatminsizliğin tatmini, belirli bir ortamda, maddi nesnelerden oluşan araçlarla ve topluluk tarafından izin verilen belirli koşullar altında gerçekleştirilmektedir. Örneğin, en basit ya da en karmaşık kültürlerde dahi, idrar ve bağırsak boşaltımı özel koşullar altında gerçekleştirilmektedir. Toplum tarafından bu faaliyetler katı kurallarla çevrelenmiştir. Birçok ilkel toplulukta büyü ve büyücülüğe karşı beslenen korku ile insan dışkısının yarattığı tehlikeye duyulan inançtan kaynaklanan tecrit ve keskin kurallar, uygar Avrupa toplumlarının sahip olduğu yasalardan çok daha katıdır. Gösterdiğimiz tüm bu eylem ve davranışlar yaşamsal sürecin özünü oluşturmaktadır; bunların hepsi kültür tarafından düzenlenmekte, tanımlanmakta ve şekillenmektedir.

Benzer durumlar, tabloda belirtilen yaşamsal sürecin üçüncü aşamasında da gözlenmektedir: yani doyum evresinde. Fizyoloji bize bununla ilgili asgari bir tanım sunmasına rağmen bu tanımlamalar yeterli değildir. Doyum hiç kuşkusuz insan organizmasının duyduğu bir ihtiyaçtır. Fakat totem hayvanını yiyerek açlığını giderme hatasını yapan bir Avustralyalı Aborjin, karnını doyurmak için yanlışlıkla domuz eti yiyen bir Ortodoks Yahudi, inek eti yemek zorunda kalan bir Brahman, fizyolojik doğası gereği kusma gibi belirtiler gösterecek, sindirim sistemi ile ilgili rahatsızlık çekecek ve inancını çiğnemiş olmanın verdiği pişmanlıkla hastalık belirtileri taşıyacaktır. Ensest tabusunu yıkan, zinaya sebep olan, bekâret yeminini iğneye-

rek yaşanan herhangi bir cinsel tatmin, kültürel değerleri etkileyen organik bir etkiye sebep olmaktadır. Bu durum, kültürel davranışı ele alırken biyolojiyi unutmamamız gerektiğini bize göstermektedir fakat bu yalnızca biyolojik belirlenimcilikle yetineceğimiz anlamına gelmez. Nefes alma hakkında yaygın bir inanç olan “kötü hava” ya da tehlikeli atmosfer tanımlaması, aslında uçucu maddelere değil kültürel olarak belirlenmiş patolojik sonuçlara işaret etmektedir.

Bu yüzden, yaşamsal sürece ilişkin tablomuzda belirtilen salt fizyolojik değerlendirmeler önemli bir hareket noktasıdır ama insanın kültürel koşullar altındaki fiziksel dürtülerini göz önünde bulundurursak, bu yalnız başına yeterli değildir. Örgütlü bir insan grubunu –bir kültür içerisinde ortaklaşa hareket eden insanları– bütün olarak ele aldığımızda, her bir yaşamsal süreci oluşturan bireyi, örgütlü grubu, geleneksel değeri, normu, inancı ve ayrıca dürtülerin doyuma ulaştığı yapay çevreyi dikkate almamız gerekmektedir. Eğer dürtü kavramını hayvan psikologları ve fizyologlarından farklı bir şekilde ele almamız gerektiğine yönelik bir algıya sahip değilsek, bu konuya insan davranışına ilişkin herhangi bir analizi dâhil etmemek daha doğru olacaktır. Kavramsal bir ayrışmanın terminolojik bakımından soyutlanması her zaman en iyi seçenektir. Bu şekilde belirli bir kültür içerisinde güdüye ilişkin gerçek tanımlamaya ulaşılabilir. Fakat sahip olduğumuz asgari fizyolojik tanımı yeniden geliştirerek, fizyolojik güdülenimlerin sınırlarını değiştirebiliriz; böylece bir kültür üzerinde organik dejenerasyon ya da nüfusun azalmasına yol açmayacak bir çıkarım elde edebiliriz. Bu yüzden güdülenim yerine ihtiyaçlara değinmek daha doğrudur. Bu terimi de yalnızca tek bir organizmaya bağlı bir şekilde, topluluk ve ona bağlı bütün bir kültüre dayanarak ifade ediyoruz. Yani ihtiyaç denildiğinde; insan organizmasının, kültürel ortamın ve her ikisine bağlı doğal ortamın sahip olduğu koşulların yeterli olduğunu, organizma ve grubun varlığını sürdürmesi için de çok önemli olduğunu anlamaktayız. Bu

yüzden ihtiyaç, sınırlar getiren olgular kümesidir. Alışkanlıklar ve onun gdlenimleri, öğrenilen tepkiler ve örgütlenmenin temelleri, temel ihtiyaçların karşılanması için çok iyi bir şekilde düzenlenmelidir. Fakat bu düşünce, ele alacağımız ihtiyaçlar tablosunda netlik kazanacaktır. Bu tablo, dürtüye ilişkin listemizle yalnızca dolaylı şekilde örtüşmektedir.

X

TEMEL İHTİYAÇLAR VE KÜLTÜREL TEPKİLER

Aşağıdaki temel ihtiyaçlar ve kültürel tepkilere ilişkin tablo, bu konunun daha kolay kavranması için oluşturulmuştur. Buradaki anlatım biçimi bilindik yaklaşımlarla sunulmaktadır. Fakat bu tabloda yalnızca genel eğilim belirtildiği için ileride her bir başlık daha geniş ve kapsamlı bir biçimde tanımlanacaktır.

(A)	(B) Eylem
TEMEL İHTİYAÇLAR	KÜLTÜREL TEPKİLER
1. Metabolizma	1. Beslenme
2. Üreme	2. Akrabalık
3. Bedensel Rahatlık	3. Barınma
4. Güvenlik	4. Korunma
5. Hareket	5. Faaliyetler
6. Büyüme	6. Eğitim
7. Sağlık	7. Temizlik

Tabloda ilk sırada yer alan *metabolizma* kavramı ile burada anlatılmak istenen şey; besin alımı, sindirim, salgılama ve besleyici maddelerin emilimi ve gereksizlerinin dışarı atılması gibi faaliyetlerin, farklı çevresel faktörlerle ve organizma ile dış dünyayla etkileşimi arasındaki kültürel yapıyla kurduğu bağıdır. Böylece bir önceki tabloda ayrı ayrı belirttiğimiz farklı dürtüler burada bütün bir halde ele alınmaktadır. Katı ve sıvı besin ile oksijen alımı metabolizmaya ve ayrıca salgılama sürecine bağlıdır; bu süreçte kişi yeniden yaşadığı ortama odaklanır. Bu bağlamda açlık dürtüsü, oksijen gereksinimi ve susuzluk hissi-ne ayrıca değinmeye gerek duymuyoruz. Burada üzerinde durduğumuz mesele, bir bütün olarak topluluğun ve her bir organizmanın belirli koşullar altında duyduğu temel gereksinimlerdir. Bu koşullar sindirim sistemi içerisinde gıda maddelerinin öğütülmesini güvence altına almakta ve bu sayede sağlık amaçlı ele alınan bu süreç doğru bir şekilde yürütülmektedir.

Üreme konusu ele alınırken, cinsel dürtüler ve bunların tezahürleri üzerinde durmayacağız. Burada temel olarak vurgulamak istediğimiz şey, topluluğa mensup kişilere bağlı üreme koşullarının devamının sağlanması ile ilgili yöntemlerdir.

Bedensel rahatlık sıcaklık, nem oranı ve bedenle temas edebilecek zehirli maddeler gibi etkenlerle ilgilidir. Bu tür etkenler kan dolaşımı, sindirim, iç salgılama ve metabolizma gibi devamlılığı olan salt fizyolojik unsurların işleyişine olanak sağlamaktadır. Sıcaklık muhtemelen en önemli unsurdur çünkü havaya, rüzgâra, yağmura, kara ya da neme maruz kalmak, organizma üzerinde büyük bir etki yaratmaktadır.

Güvenlik, mekanik kazadan ve hayvanlar ya da diğer insanlar tarafından gerçekleşen saldırılardan kaynaklanan fiziksel yaralanmalara karşı korunmayı ifade etmektedir. Bundan önceki bölümde incelediğimiz ve bu bölümde de son derece açık bir şekilde ele aldığımız güdü kavramının, bireyin tehlike ya da acıya karşı geliştirdiği tepkisel davranış türlerini ortaya çıkardığını belirtmiştik. Şimdi ise çoğu organizmanın fiziksel

yaralanmalara karşı korunmadığında, kültür ve içerisindeki grupların hayatta kalamayacağını belirtmekte özellikle fayda görüyoruz.

Kültür için vazgeçilmez olan organizmaya ilişkin gerekli faaliyetleri açıklamak için ise *hareket* kavramı kullanılmaktadır. Kas ve sinir dürtülerini ele aldığımız önceki yaklaşım ile ihtiyaç tanımlaması arasındaki ayırım burada açık bir şekilde ele alınmaktadır. Burada, genel koşullar altında yaşayan ve birlikte çalışan bir grup insanla ilgilenilmektedir; bunların çoğu her zaman çalışmak için belirli bir alan elde etmek zorundadır.

Büyüme, dürtülere ilişkin oluşturduğumuz listede tartışılmıştı fakat burada olduğu gibi geçerli bir zemine oturtulmamıştı. Bu kavramla aktarılmak istenen şey şudur: İnsanın zorlu çocukluk çağı, yavaş olgunlaşma evresi ve kademeli yaşlılık dönemi, insanı diğer herhangi bir hayvan türüne göre daha savunmasız kılmaktadır; ayrıca gelişme, olgunlaşma ve yıpranma süreçleri kültür üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Başka bir deyişle, birçok hayvan türünde olduğu gibi eğer bir bebek doğumundan kısa bir süre sonra kendi haline bırakılırsa, hiçbir insan grubu hayatta kalmaz ve kültürünü yaşatamaz.

Burada ele alacağımız son biyolojik ihtiyaç *sağlıktır*. Açıkçası bu kavramı ele alıp almamak konusunda çekimserim çünkü *sağlık*, diğer bütün kavramları ufak tefek istisnalar dışında ilgilendirmektedir; bu, muhtemelen üreme kavramı dışındakilerin hepsini kapsamaktadır. Hattâ üreme süreçlerinin dış tehditlerden korunması temizlik ile ilgili bir yöntemin parçasıdır. Aslında, eğer sağlık kavramını genel ve pozitif bir şekilde tanımlarsak, toplumsal faaliyet ile ilgili gerekli verimliliğin, organizmanın normal koşulları altında sürdürülebiliyor olduğunu düşünebiliriz. Bu zamana kadar farklı bir şekilde ele alınan sağlık kavramı, eksik tanımlamalardan kurtarılmalıdır. Burada bahsettiğimiz bütün kavramlar pozitif olduğu için, “hastalık” kavramını ele almayı pek uygun görmedik, çünkü “hastalık” biyolojik belirlenimciliğin ihtiyaç duyduğu bir kavram değildir.

Sağlık kavramının, “hastalığın veya patolojik durumların iyileştirilmesi ya da ortadan kaldırılması” şeklinde değerlendirilmesi muhtemelen daha doğru olacaktır; çünkü hastalık, insan toplulukları üzerinde önemli sınırlayıcı koşullar yaratmakta ve belirli örgütlü tepkilere neden olmaktadır.

Aslında sahip olduğumuz iki sütunlu liste, birbirine ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğu kabul edilen kavramların yatay eşleşmesi olarak okunmalıdır. İhtiyaç kavramını tam şekliyle kavramamız, kültürden elde edilen çözümle kurulan doğrudan ilişkiyle mümkündür. Dağılma noktasında ya da çökmek üzere olmayıp normal özellikler gösteren herhangi bir kültürü ele aldığımızda, ihtiyaç ve tepki arasında doğrudan kurulan ilişkiyi görebiliriz. Yeme, içme ve oksijene duyulan ihtiyaç asla birbirinden ayrı tutulmaz. Tek bir organizma ya da grubun yiyecek, içecek ve oksijene ulaşmak için kendini kaybetmesine sebep olabilecek itici bir güç yoktur. İnsanlar kendi bedensel rahatlığına, hareketine ve güvenliğine yönelik ihtiyaçları karşılamak isterler ve amaçları doğrultusunda sakin bir şekilde hareket ederler. Kendi kültürel koşulları altında yaşayan insanlar yeni güne iştahla ve kahvaltı yapma motivasyonu ile uyanırlar. İştah ve doyum, eşzamanlı bir rutine sebep olmaktadır. Beklenmedik olaylar dışında organizmanın gerekli ısı miktarı giysiyle muhafaza edilmektedir; bunun dışında ateş yakılarak ısıtılan barınak ya da odalar ve hareket için önemli olan yürüme ve koşma gibi faaliyetler insanın ısınmasını sağlamaktadır. Organizma her ihtiyaca karşı belirli davranışlar geliştirmektedir. Kültürel tepkilerin örgütlenmesinde sergilenen rutin davranışlar, doyumun örgütlü rutine dönüşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

İnsan davranışına ilişkin çalışmalar bu noktada biyolojik belirlenimcilikten kesin bir biçimde ayrılmaktadır. Kültürel etkinin, her bir dürtüyle ilgili yaşamsal süreci topluca belirlediğini ve şeklini değiştirdiğini daha önce de belirtmiştik. Antropologlar olarak bizler, öncelikle, geliştirilen organik dürtüler, tat

ve iştahın koşullu tepkileri, cinsel çekicilik, bedensel rahatlığa erişim araçları gibi davranış türleriyle ilgilenmekteyiz.

Ayrıca çeşitli kültürel tepkilerin oluşum biçimleriyle de ilgilenmekteyiz. Bu tepkilerin aslında hiç de basit olmadığını şimdi daha açık bir şekilde göreceğiz. Gıdanın, malların, giysilerin, yapı malzemelerinin, silâhların ve araçların sürekli kullanımını sağlamak için, kültürler yalnızca el yapımı şeyler üretmezler ama belirli teknikler geliştirirler; bu teknikler fiziksel hareketler, değerler ve toplumsal örgütlenme biçimleriyle düzenlenir. Geldiğimiz bu noktada muhtemelen yapılacak en iyi şey, listenin ikinci sütununda sıraladığımız çeşitli kültürel tepkileri peşi sıra tartışmak olacaktır. Bu bizim, örgütlenmeler ve kültürel yapıların neler olduğunu ayrıntılı bir şekilde görmemizi sağlayacaktır.

1. *Beslenme*. Eğer bu bölüme beslenme ihtiyacının nasıl giderildiği ile başlarsak, insanın yeme ve içme ihtiyaçlarının karşılanması için doğaya başvurma, kendini soyutlama ve anatomik ya da fizyolojik faaliyetler gibi yöntemlerin hiçbirinin tek başına yeterli olmadığını görürüz. Avustralyalı Aborjinler ya da Amerika ve Avrupa toplulukları gibi en ilkel kültürlerle de baktığımızda komensalizm* gerçeğiyle karşılaşmaktayız. İnsanlar genellikle ortak bir alanda veya bu iş için ayrılan bir yerde, ateş başında ya da bir masada topluca yemek yerler. Bu alanlarda seçilen, pişirilen, kavrulan veya kurutulan yemeklerin hazırlandığını görürüz. Yemek yemek için bazı araçlar kullanılır; sofrada adabına ve tanımlanan toplumsal koşullara göre hareket etmeye dikkat edilir. Aslında her toplulukta ve bunun içerisinde yaşayan herhangi bir bireyde, yemek yeme faaliyetinin belirli bir kurum içerisinde yapıldığını göstermek mümkündür; bu kurum bir aile, bir ticari ortam ya da bir otel olabilir. Yemeği hazırlayan ya da temin eden bir örgüt ve yemeğin tü-

* *Commensalism*: İki organizma arasındaki besin bağı; bir organizma diğ-
erinden yararlanırken, fayda sağlayan organizmanın ne yarar ne de zarar
görmesi durumu; besin ortaklığı, ortakçılık. (ç.n.)

ketilmesi için sağlanan belirli bir yer her zaman vardır. Mutfak, ilkel topluluklarda bile ayrı bir yere sahiptir. Yemek evde pişirilir, dışarıda yenir. Bazen yiyeceklerin depolandığı yer ticari ya da toplumsal bir kuruluş olur. Hattâ üretilmiş besinlerin en son tüketiciye ulaştırılması, bir dizi örgütlü faaliyetler sistemi, yani kurumlar tarafından gerçekleştirilir. Yaşadığımız bu dönemde yemek pişirme işi binlerce kilometre uzaklıkta yapılabilmektedir; örneğin Alaska'da somon balığı, Güney Afrika'da ıstakoz ya da Japonya'da yengeç pişirilip konserve edilir ve sonra bu büyük ticari düzen içerisinde çeşitli bağlantılarla tüketiciye ulaştırılır; kişi konservesini basit bir şekilde açıp istediği gibi istediği yerde tüketebilir. Bu faaliyet, yemek dağıtım şirketlerinin endüstriyel alanda yarattığı büyük zincir sayesinde mümkün olabilmektedir.

Yemek üretimi ve dağıtımını, kabile ya da ulusların da beslenme düzeninin bir kısmını oluşturan örgütlü davranış sistemi ile göstermek pek de zor değildir. Devlet yapısında bu, sıklıkla görülmektedir; bu işleyişte büyük ölçekli işletmeler kontrol edilir ve vergilendirilir. Öte yandan benzer bir kurum olan aile de yiyecek üretimi, dağıtımını, hazırlanışı ve tüketilmesi gibi aynı süreçleri yaşamaktadır. İlkel kabilelerde olduğu gibi fazla gelişmiş kültürlerde de öncelikli olarak yakındaki tarım alanlarının üretimine güvenilmektedir. Çoğu ilkel tarım topluluğunun, hizmet ve malların mübadele edilmesine verdiği önem yalnız başına kullanılan ilkel yöntemlere bakılarak elde edilecek bir çıkarım değildir.

Metabolizma tarafından dayatılan temel ihtiyaca ya da ihtiyaçlara karşı geliştirilen kültürel tepkilerin bazı kurumlar sayesinde meydana geldiğini böylece görmüş olduk. Buradaki kurumlardan yalnızca birkaçı beslenmeyle ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda, aile kurumu tüketim sürecinde grubun sahip olduğu baskın yapıyı yemek hazırlama sürecinde de sürdürmektedir. Hazırlık faaliyetleri ve buna bağlı kurumlardan oluşan bütün bir halkanın etkin bir şekilde işlemesi için beslen-

me koşullarının sağlanması gerekmektedir. Her bir olgunun, halkaya ait herhangi bir zinciri bozabileceği ve beslenmeyi etkileyebileceği de ayrıca görülmektedir. Dolayısıyla tüm bu koşullara bağlı zincirlerin, halkadan kopmayacak şekilde kalabilmesi son derece önemlidir. Açıkçası tüm bu koşullar insanın ağzına yemek alması, çiğnemesi, yutması ve sindirmesi gibi olmazsa olmaz biyolojik faaliyetlerdir.

Nüfus yoğunluğunun belirli noktalara ulaştığı bir topluluk içerisinde, karışık ve örgütlü bir beslenme sistemi kaçınılmazdır. Bu beslenme sisteminin etkin bir şekilde işleyişini belirleyecek tüm unsurlar, yaşama amacı için de aynı derecede önemlidir. İlkel kabileler yaşamlarını zor koşullarda idame ettirirler. Yaşamlarında karmaşa az, zorluk çoktur. Üretim fazlası ve stok gibi dayanakları olmadığı için kültürel yapıları kalıcıdır; bu yüzden kültürel unsurları yaşamlarında belirleyicidir. Burada kültürel tepkinin nasıl bir etki yarattığını açık bir şekilde görebilmekteyiz. Koşullara uygun bir şekilde yiyecek hazırlama ve pişirme, insan davranışı üzerinde etki yaratmakta ve sınırlamalar getirmektedir. Üretim yöntemleri –basit ya da zorlu olsun– tarımsal araçlara, av silâhlarına, balık ağlarına, su setlerine ve av tuzaklarına ihtiyaç duymaktadır. Yiyecekleri koruma, depolama ve pişirme yöntemlerinde ise ilave donanımlara gereksinim duyulmaktadır. Kısacası, burada süreçlere ilişkin belirlenen listede beslenme ayrı bir yere konmuştur ama fiziksel aygıtlar, araçlar ve makineler beslenme sistemi için olmazsa olmazdır. Dolayısıyla kullanılan ve zaman içerisinde yıpranan bu nesnelerin geliştirilmesi ve yenilenmesi gereklidir. Sabit üretimsel faaliyetlerin etkilediği örgütsel beslenme sisteminden elde ettiğimiz çıkarım, hem besinin korunmasının gerekliliğini hem de yiyecek üretim araçlarının yapımının ve yemek hazırlama faaliyetlerinin önemini gözler önüne sermektedir.

Görüldüğü üzere beslenme örgütlü gruplar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca, kabile düzeninin sağlanmasında önemli rolü olan gelenek ve yasalara ilişkin asgari yaptırımlar

ve davranış kuralları oluşturulmalı ve faaliyetler zincirinin koursuz bir şekilde işlemesi için harfiyen uygulanmalıdır. Tohum ekme, avlanma, çiğneme ve yutkunma gibi beslenmeye ilişkin her bir faaliyet düzenlenmiş ve normlar üzerine oturtulmuştur. Her bir teknolojik faaliyete ilişkin davranış kuralları, mülkiyete sağlanan katkıya yönelik hukuk kuralları ve iştah düzeyi, hazır ürünün paylaşımı ve besin tüketim biçimine ilişkin kurallar, sistem için maddi işlevlerde de olduğu gibi kaçınılmazdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu iki olgu birbirinden ayrılamamaktadır. Bir nesne –tencere veya bir çubuk, bir tabak veya bir şömine– ustalıkla ve kurallara uygun bir şekilde kullanılmalıdır, çünkü nesnelerin etkin kullanımı yalnız teknoloji bakımından değil, aynı zamanda geleneksel ve ahlâki düzenlemeler bakımından da toplum üzerinde bir etki yaratmaktadır. Belirli kurallar tarafından belirlenen davranışlar ile ilgili başka bir boyut ise, her toplulukta bulunması gereken çalışma düzeyine bağlı ihtiyaç ya da kültürel zorunluluklarla alâkalıdır.

Varolan ve sürdürülen düzenleyici davranışlara bakıldığında iki temel süreç –eğitim ve otorite– karşımıza çıkmaktadır. Tecrübenin, bilginin, geleneğin ve ahlâki ilkelerin aktarımının sağlanması için, eğitim sistemi her kültürde bulunmalıdır. Herhangi bir kurumda çalışan bir kişi, ilerleyen yaşından ötürü yetersiz kalan ya da ölüm gibi sebeplerden ötürü çalışma alanından uzaklaşan bir kişinin yerini dolduramaz; ve organizmanın doğası gereği bu yer değiştirme süreci yaşanmak zorundadır. Hem kuralların uygulanması hem de eğitim için gerekli olan itici gücün ortaya çıkarılması için zorlayıcı ve otoriter unsurlara gerek vardır. Eğitim, ekonomi ve yargı mekanizmasının yanı sıra her kültürde bulunan ve bu saydıklarımıza dördüncü olarak eklenmesi gereken son unsuru da politik boyut olarak ifade edebiliriz.

2. *Akrabalık*. Bu bölümde, insan kültürünün üreme özellikleri ile hayvanların çiftleşme ve üreme sürecinde gösterdiği benzerlikler üzerine yoğunlaşılacaktır. İnsan ve hayvan çiftleş-

mesi arasındaki temel ayırım kuşkusuz biyolojik belirlenimlerden, yani üreme gereksinimlerinden kaynaklanır. İnsan yavrusu, insansı maymunların yavrularının ihtiyaç duyduğundan bile daha uzun bir süre ebeveyn korumasına muhtaçtır. Dolayısıyla üreme eylemi (çiftleşme), yani gebelik ve doğum olmadan hiçbir kültür varlığını sürdüremez. Ebeveynlik meşru bir zemine oturtulmalıdır; anne ve baba belirli bir süre bebeğine bakmak zorundadır. Sonuç olarak üreme süreci fayda sağlayan zahmetli bir iştir.

Birçok kurumdaki uzun süreli üreme döngüsünü daha önce tartışmıştık. Çoğu toplulukta kur yapma genellikle tek bir kuruma bağlıdır; aksi takdirde eş seçimi diğer kurumlar içerisinde gerçekleşir. Bazı ilkel kültürlerde, bekâr erkek evleri ve yetişkin kız barakaları gibi maddi düzenlemelerin olduğu görülür; her iki yaşam alanı da, komünal yaşama ilişkin belirli kurallara ve iç denetime sahiptir; burada uyku, yemek yeme ve yapılacak ortak faaliyetlere yönelik bir düzen vardır. Oğlanlar ile kızların görüşmeleri ve flörtleri de bununla bağlantılıdır. Tek eşli ya da çok eşli ilişkilerin özgürlüğe getirdiği kısıtlamalar ve buna bağlı gelişen belirli davranış kodları vardır. Bu tür düzenleyici davranışlar, iki partner arasında olası bir evlilik anlaşmasının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Genç insanlar kendi aralarında tanışabilecek duruma geldiklerinde doğrudan evlenmek yerine; birbirlerinin çalışabilme koşullarına, müşterek yönlerine ve genellikle fizyolojik özelliklerine bakmaktadırlar. Diğer kültürlerde ise, eş seçme kız evinde ya da iki aile arasındaki anlaşmayla gerçekleştirilir. Bu, genellikle belirli bir kurum sistemi içerisinde ya da halihazırda örgütlü olan ailede, köy etkinliklerinde ve dans, şenlik veya karnaval dönemlerindeki karşılıklı etkileşimlerde örgütlenir. Tüm bunlara etnografik gözlemcinin tanımlarında da rastlayabiliriz. Bu gözlemci, çalışmasında maddi araçları hesaba katmalı; statü, örgütlenme ve varlık durumuna göre kişiyi ele almalı; faaliyetleri kontrol eden kurallara dikkat etmeli ve ayrıca yaptırımların, yani otorite-

tenin gözettiği ahlâki ve hukuki ilkeleri destekleyen faaliyetleri incelemelidir.

Yeni evli bir çift yaşamını ister gelin evinde isterse damat evinde sürdürsün, kabul ettikleri anlaşma onlara bağımsız bir aile kurma imkânı sunar. Çiftlerin bir araya gelmesi mekâna, faaliyete, davranış kurallarına ve otoriteye karşı sergilediği tutuma göre belirlenmektedir. Evliliğin mahremiyeti her zaman maddi olarak belirlenmek zorundadır. Ekonomik işbirliği, oluşan bu yeni aile kurumunu çevreleyebileceği gibi var olan mevcut bir kuruma da eklenlenebilir. Her iki durumda da oluşan bu yeni küçük grup, yeni bir kurumun temelini oluşturmaktadır. Bu kurum fiziksel ortam, somut kurallar, yeni evli çiftin aileleriyle kurduğu saygı ilişkisi ile yasal, ekonomik ve sosyal statüyle tanımlanmalıdır.

Bu yeni grup, üreme sürecinden önce de, toplum tarafından soyutlanmaz. Bunlar, bağlı olduğu her iki aileyle, yerel topluluklarla ve hattâ daha büyük kabilelerle daha yakın bir ilişki kurmaktadır. Evlilikte kamu yararı söz konusudur, çünkü burada karşılıklı meşru bir ilişki mevcuttur. İnsanın var oluşuna ilişkin bu önemli aşama, doğrudan toplum yararına hizmet etmektedir; bu aşamaların büyük bir kısmı teamüllere, kişiye, etik ve dinî inanca göre tanımlanmaktadır.

Hamilelik ve doğum süreciyle birlikte evlilik artık bir aile kurumuna dönüşür. Bu durum gene de yalnızca fizyolojik ya da özel bir süreç olarak kalmaz. Hamile kadın ve kocasının uygulaması gereken bir dizi davranış kuralı vardır. Bu genellikle yeni organizmanın sağlığına duyulan inançlar aracılığıyla doğrulanır; tüm topluluk, özellikle kadın ve erkek akrabalar, doğum olayına ilgi gösterir. Gebelik öncesi dönemin gelenekleri, hamileliğe yönelik ahlâki düşünceler ve ebeveynliğin erken aşamaları toplumu ilgilendiren önemli meselelerdir.

Akrabalık bağıyla birlikte türeyerek genişleyen ebeveynlik kavramına burada ayrıca değinmemize gerek yoktur. Bunlar, bir yandan, üremenin biyolojik süreciyle ilgili neticeleri açık

bir şekilde göstermekte, diğer yandan miras hukuku, mitolojik-inançsal kökenler ve yasal kavramlar çerçevesinde tanımlanan geleneksel aile, akraba grubu ve klanlar üzerinden yeniden tanımlanmaktadır. Hamilelik ve doğuma ilişkin fizyolojik sürecin geleneksel olarak yeniden yorumlanması; ölümler diyarı, çevre ve topluluğun diğer üyelerinin etkileşiminden yola çıkılarak yapılır: Doğuştan gelen annelik ve babalık gücü, öğrenme ve toplumsal dayanışma ile perçinlenir.

Tüm bunlar bize göstermektedir ki, kültür üzerine araştırma yapan kimse, bir kez daha üreme fizyolojisi ve psikolojisini, sürecin işleyişine göre kendi aralarında ilişkilendirmeli, kültürün yarattığı fiziksel ortam içerisinde konumlandırmalı ve bununla sınırlandırmalıdır. Kur yapma, çiftleşme, evlilik ve ebeveynliğin bağlı olduğu ekonomik temel fizyolojinin bilgi, inanç ve sosyal bağa nasıl dönüştüğünü anlamak için son derece önemlidir. Maddi düzenlemeler, yöntemler, üreme süreçleri, ortak dayanak noktaları ve bunların refah için kullanımı ve değer unsurları, burada *ekonomik* koşullar altında bir araya getirilmektedir. Hukuk kuralları, ekonomik süreçler içerisindeki önemli noktaları tanımlar ve aynı zamanda evlilik biçimlerini belirler; bunun geçerliliğine ilişkin yaptırımlarda bulunur ve evliliğe ilişkin yükümlülükleri kan bağına göre oluşturur. Bunların hepsi açık bir şekilde belirtilmelidir. Başka bir deyişle, teamüller, kur yapma, evlilik, kan bağı ve akrabalık ilişkilerine dair kurallar; bunların nerede düzgün işlediği ve zorluklarla mücadele ediş yöntemleri; zorlama ve inanç yoluyla uyguladıkları yaptırımlar iyi bilinmelidir. Özetlemek gerekirse, kültürel tepkiden elde edeceğimiz çıkarımı şu şekilde belirtebiliriz: Üreme ihtiyacı, peş peşe gelen tamamlayıcı unsurlardan meydana gelen somut bir analizle, kur yapmanın kabile içerisindeki akrabalık ilişkileri ile ilgili oluşturduğu farklılıklar gözetilerek açıklanmalıdır. Bahsettiğimiz tüm kurumlar birbiriyle ilişkili olduğu için, her bir kurum ayrıntılı bir şekilde analiz edilmelidir, aksi takdirde herhangi bir etnografik inceleme ve teorik yaklaşım yetersiz

kalacaktır. Öncelikli olarak ele aldığımız belirleyici biyolojik faktörler –cinsel çekim, evlilik, gebelik ve doğuma ilişkin yaşamsal süreç– dışında; kültürel belirlenimciliğin, ekonomik faktörlerin, eğitimin, hukukun ve politik unsurların sahip olduğu rol son derece önemlidir. Akrabalık sistemini, daha önce ayrıca belirttiğimiz gibi, kabile geleneğinin sahip olduğu bilgi, inanç ve ahlâki değerler ile ilgili unsurlar olmaksızın anlamak mümkün değildir, çünkü bu tür fizyolojik ve sembolik faktörler sistemin oluşumunda hayati bir rol oynamaktadır.

3. *Barınma*, bedensel rahatlığa karşılık gelmektedir. Giyinme, ateş yakma, kapalı mekânda barınma gibi yöntemlerle vücut ısısının ideal seviyede tutulması; yıkanarak vücut temizliğinin sağlanması; dışkılamak için müstakil ya da uzak bir alana gidilmesi; bazik maddeler gibi kimyasal karışımlar elde edilmesi ve benzer temel fiziksel faktörler bu başlık altında ele alınmaktadır. Burada dikkate almamız gereken en önemli şey insanların rastgele düşüncelerle barınma ihtiyacı duymadığıdır. Âni bir fırtına sağanak yağmur getirdiğinde ve havanın ısısı hızlı bir şekilde yükseldiğinde ya da düştüğünde, insanlar sığınmak için sıcak bir mağara veya eve ihtiyaç duymaktadır. Ne ilkel ne de gelişmiş insan, korunmaya ihtiyaç duyduğu anda bir kürkü, bir deriyi ya da bir kumaşı hazır bir şekilde bulamaz. Bu tür fiziksel metalar örgütlü yaşamın bir parçasıdır. Barınma, ısınma ve temizlik gibi insani ihtiyaçlar bir barınak veya ev içerisinde karşılanabilir. Giysi, ne kadar sıradan ya da karmaşık olursa olsun, ev içerisinde üretilmekte ya da işbölümünün olduğu topluluklarda atölye veya fabrikalarda imal edilmektedir. Sağlık kurumları kamusal ya da özel olabilmektedir, bu yüzden kendi yerel yönetim teşkilâtı olan bölgelerde bunlar, yerel gruplar ya da göçebe topluluklar içerisinde halk veya hane halkı için bütünsel bir unsurdur. Hemen hemen her toplulukta bulabileceğimiz örgütlü üretim biçimleri incelenmelidir. Temizlik, tasarruf ve dinî tabulara ilişkin toplumsal kurallar ile eğitim faaliyetlerinin muhafaza edilmesine yönelik

çabalar özenle araştırılmalıdır. Ayrıca davranışı kontrol altına almayı hedefleyen geleneksel ve toplumsal düzenlemeler, doğal dürtülerin asgari oranda tektipleşmesi, eşya hukukuna yönelik dayatılan kısıtlamalar ve bununla ilişkili bazı otoriter yaptırımlar karşımıza çıkabilmektedir. Bu yöntemlerle örgütlü davranışın düzgün işlemesi amaçlanmaktadır.

4. *Korunma*. Doğal tehlike ve felaketlere ya da hayvan saldırıları ve insan şiddetine karşı savunmanın örgütlenmesi aile, klan ve kabile gibi kurumları ilgilendirmektedir. Burada korunmanın sağlanması için önem verilmesi gereken iki önemli unsur vardır: Önsezi ve planlama. İnsanlar, depremlerin kıyılarda neden olduğu yıkıcı etkilerinden ve yanardağ patlamalarından korunmak için ev inşa ederken duvar yapımı, sağlam zemin oluşturma ve kazık çakma gibi yöntemler kullanırlar. Bu tür önceden alınan koruyucu önlemler, güvenliğe ilişkin biyolojik ihtiyaç ve korunma güdüsünün buna karşı geliştirdiği kültürel tepki ile ilişkilendirilmelidir. Burada gene ekonomik faktör örgütlü, teknik olarak planlı, müşterek ve sürdürülebilir bir yaşantının temelinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Teknik kurallar davranış, mülkiyet ve otoriteye ilişkin yasalara dönüşür. Eğitim, yetişmekte olan neslin hazırlanması, aydınlanması ve bilgilenmesi anlamına gelmektedir.

İnsanlar, düşmanlarına veya tehlikeli hayvanlara karşı kendilerini korumak için insanı insan yapan temel güdülere sahiptirler. İnsanların, ister ilkel ister gelişmiş olsun, direnme ve saldırma güçlerini örgütleyebilme becerileri vardır. Toprak büyüklüğüne göre nüfus yoğunluğunun daha az olduğu bir bölgedeki yaşam ortamı ve ilkel yaşam koşulları bakımından, silâhlı örgütlenmeye duyulan ihtiyaç son derece önemlidir. Bu yüzden birçok erkeğin hakkı –kural olarak– yalnız birkaç silâh edinebilme ve bunu belirli durumlarda kullanabilme ile sınırlandırılmalıdır. Elimizdeki tüm etnografik bulgulara baktığında görülmektedir ki, doğrudan bedensel şiddete ilişkin dayatmacı bakış açısı –yani politik unsurlar– son derece sık ve

yetersizdir. Sahip olduğumuz terminolojik bilgiyle Şunu s y-
leyebiliriz: Siyasi otorite, öncelikli olarak aile, klan ya da b l-
gesel topluluklar gibi k      kurumlar içerisinde kendine yer
bulmaktadır.  zg n askerî kurumların gelişmesi muhtemelen
Çok yavaş evrimsel bir süreçle ilerlemektedir. Fakat burada  n-
celikli olarak üzerinde durulması gereken nokta Şudur: İnsan-
lar ister hayvanlara, ister başka insanlara, ister doğal afetlere
karşı bir direniŐ biçimi geliŐtirsinler, her koŐulda kendilerini
korumayı baŐarmakta ve savunmayı  rg tlemektedirler. Bu
konuda, incelememiz gereken başka bir Şey de maddi ortam-
dır; yani el yapımı araçlar, kurallar sistemi, kişisel örgütlenme
ve bu tür örgütlü grupların kendini korumaya yönelik biyolojik
gereksinimleridir. Bunlar, kullanılan ekonomik, yasal, eğitimsel
ve siyasal teknikler bütünüdür. Ayrıca yardımlaŐmaya duyulan
inanç ve tehlikeye karşı duyulan korku hissinde de olduğu gibi,
genellikle ilkel ve gelişmiş geleneklerde, kısmen anlaŐılmıŐ bi-
limsel bilgi, kısmen inanç, mitolojik ve kişisel ya da doğaüstü
g  lere karşı sorumluluk bilinciyle birlikte yeniden yorumlan-
maktadır.

5. *Faaliyetler.* İnsan organizması harekete ihtiyaç duymak-
tadır. Bu, insan doğasının uygarlık üzerindeki kuvvetli etki-
sidir. Kas hareketi olmadan ve sinir sistemi belirli bir Şekilde
ÇalıŐmadan insani ihtiyaçlar karŐılanamaz. Bu yüzden, ekono-
mi, politik örgütlenme, doğanın keŐfi, diğer topluluklarla te-
mas halinde olma gibi Şeylere bağlı tüm fiziksel faaliyetler, kas
hareketleri ve sinir sistemiyle ilişkilidir. Diğer taraftan, bunla-
rın hepsi diğer ihtiyaçların doğrudan karŐılanmasını sağlayan
araçlardır. Fakat burada spor, oyun, dans ve Şenlik gibi örgütlü
faaliyetlerin düzenlendiği; kas ve sinirsel faaliyetlerin bir amaç
haline geldiği; biyolojik, fizyolojik ve kültürel araştırmaların
oluşturduğu oldukça geniş bir alan var. Bu noktada, hareket
ve dinlenmeye ilişkin bazı problemlerin konu olduğu araŐtır-
malarda elde edilen bazı bulgulara dikkat çekmekte fayda var-
dır. K. Gross'un ünlü eseri ve J. Huizinga'nın yeni kitabının

–dikkatli bir şekilde incelendiğinde– bize gösterdiği şey şudur: Faaliyetlere ilişkin iki temel meseleden bahsedilebilir; ilk olarak, kurumlardan oluşan ortamın sahip olduğu problemler; ikinci olarak, eğitsel değerler ve bunların sahip olduğu işlevler. Bunlar, hareket ve dinlenme faaliyetlerinin ekonomik değerlere göre analizini sunmakta ve ayrıca, *artistik* olarak nitelendirilebileceğimiz belirli fizyolojik ihtiyaçlarla birlikte, bizim de metodolojik ihtiyaçlarımızın altını dolduracak şekilde çalışma koşullarıyla ilişkilendirmektedir.

6. *Büyüme*. Bu madde bize kültürel analizi terimlerle, bilimsel teorinin bir parçası olarak tanımlamaktadır. Bilimsel teorinin yapması gereken şey, insan yaşamındaki kültürel süreçlerin üzerine düşmek ve sınıf, kast ve statüye bağlı önemli ayrımların birey üzerindeki tezahürlerini incelemektir. Pek çok etnografik bulgu bebeklik, çocukluk, olgunluk ve yaşlılık gibi çeşitli aşamaları açıklamaktadır. Fakat bilimsel bakış açısı, her bir aşamaya ilişkin genel tanımlamalar üzerinde çok fazla durulmaması gerektiği konusunda ısrarcıdır. Bunun yerine, bireyin sahip olduğu becerileri adım adım nasıl kazandığı, dil kullanımını ve kendi kültürüne ait diğer sembolleri nasıl öğrendiği, bireyin nasıl olgunluğa eriştiği ve yaşadığı toplulukta sürekli çoğalan kurumlar tarafından nasıl kabul gördüğü üzerine incelemeler yapılması gerektiğini savunur. İşte bu başlık, bu yüzden, kültür ve kişilik ile ilgili meselelerin kapsamlı bir incelemesidir.

Şunu bir kez daha belirtmekte fayda var: Bir topluluğun eğitim ve sosyal sistemine ilişkin uygulamalarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi son derece önemlidir. Bu uygulamalar ile ilgili yürütülen çalışmalar, organizmanın bir kurumdan başka bir kuruma yaptığı geçişin adım adım nasıl yol aldığını ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alarak ilerlemektedir. Bu çalışmalar bize, eğitimin kurumlara göre farklılık gösterdiği gerçeğini kanıtlamaktadır. Ayrıca edinilen sembolik bilginin temeli, bilimsel görüş ile birlikte aile içerisindeki töre, otorite ve etik

gibi değerlerden oluşmaktadır. İlerleyen zamanlarda, büyüyen çocuk akranlarıyla aynı gruba dâhil olur, gelenek ve görgü kurallarına burada bir kez riayet ederek, toplumda uyumlu bir birey haline gelir. Bu birey, ekonomik bir birliğin ya da askerî bir toplumun ve farklı yaş gruplarının bir üyesi haline geldiğinde, belirli bir ekonomik döngünün parçası olur. Kuşku yok ki, eğitimle ilgili en belirgin aşamalar, bilginin edinildiği alanlarda ortaya çıkmaktadır. Kabile yaşantısı insan organizmasının, teknolojinin, bilginin ve inancın oluşturduğu birçok problemin kökenine dair ipucu vermekte ve sahip olduğu kesintisiz süreç, sürekli olarak gelişmektedir.

7. *Temizlik*. Bu maddede ele alacağımız meseleler, diğer başlıklarda yer alan organik sağlık hakkındaki unsurlarla bir araya getirilmelidir. Sağlık ile ilgili düzenlemeler, daha önceki bölümlerde de tartıştığımız gibi, yerlilerin sağlık ve tehlikeye karşı besledikleri inançlardan yola çıkılarak analiz edilebilir. Ayrıca bu tür düşünceler ilkel sağduyu, aşırı yorgunluk, tehlikeden sakınma gibi olgularla ilişkilendirilerek etnolog tarafından ortaya konmalı ve aynı zamanda, hane halkının sahip olduğu sınırlı tedavi yöntemleriyle birlikte ele alınmalıdır. Fakat birçok ilkel kültürün tepkisel görünümü öncelikli olarak büyüye beslenen inanç ile şekillenmektedir; yani bazı insanlar, başkalarının sahip olduğu büyüsel yetilerin kendileri üzerinde fiziksel zararlara sebep olduğuna inanmaktadır. Bu tür inançlara ilişkin sahip olunan bilgilerle birlikte bir çıkarıma varıldığında, bu tartışma daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilir.

Bu bölümü kapsayan argümanlara dönüp baktığımızda ilk olarak karşılaştığımız şey, *biyolojik ihtiyaçlar* ve *kültürel tepkiler* arasındaki kıyaslamalardır. Bu noktada, herhangi bir hipotez ya da gelişen herhangi bir imgesel ve hattâ yapısal teorik argüman inşa edilememiştir. Burada tek yaptığımız şey, iki grup deneysel olguyu özetlemek olmuştur: Bunlar yan yana getirilmiş ve deneysel inceleme ve tümevarım yöntemiyle sonuç elde edilmiştir. Yaptığımız analizde biyolojik ihtiyaçlar, doğa bilim-

lerine ilişkin net olgular ortaya koymaktadır. Bunlar, yaşamsal süreç kavramımızla doğrudan ilişkilendirilerek tanımlanmıştır. Yaşamsal sürecin fizyolojik belirleyicileri ve faaliyetleri her kültüre dâhil edilmelidir. Tüm bireylerin faaliyetlerinde birleşen yaşamsal süreç, normal nüfusun yoğunluğunun muhafaza edilmesi için gereken yeterli üreme oranının elde edilmesiyle sağlanmaktadır. Biz bunu biyolojik ihtiyaç olarak tanımlamaktayız. Biyolojik ihtiyaçlar, yalnızca, bir bütün olarak topluluk ve onun sahip olduğu kültürel olguların fizyolojik ve ekolojik özellikleri üzerine oturtulabilir. Her örgütlenme sistemi ve biyolojik ihtiyaçlara ilişkin kültürel nesneler ile ilgili açıklamalar tatmin edici olmak zorundadır. Kutup bölgesi ya da tropik bir alan, çöl ya da step iklimi, küçük bir ada ya da uçsuz bucaksız bir orman vb. hangi çevresel koşulla karşı karşıya kalırsa kalsın insan, kendisinde kalıcı hasarlar bırakabilecek veya enerjisini tüketebilecek her türlü fiziksel etkiye karşı kendini korumak zorundadır.

Yaptığımız liste ve kültürel tepkilere ilişkin sahip olduğumuz tanımlamalarda, yalnızca gözlemlenebilir olgular üzerinden etnografik bulgular özetlenmiştir. En ilkel kültürden en gelişmişine kadar kültürel davranışın tümevarımsal incelemesi bize şunu göstermektedir ki, tüm fizyolojik süreçler sabit bir şekilde ele alınmış ve belirli amaçlara göre biçimlendirilmiştir. Bunlar, insanın anatomik yapısı ve eylemsel amaçlarıyla bağlantılı suni aygıtlarla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca burada görmekteyiz ki, tüm bu tepkiler kitlesel olarak gerçekleştirilmekte ve belirli geleneksel kurallar çerçevesinde ilerlemektedir.

Her bir biyolojik ihtiyaca karşılık gelen kültürel tepkinin sahip olduğu özellikleri incelediğimizde, açlığın doyurulmasını ya da üreme, güvenlik veya sağlığın korunmasını hedefleyen, yalnızca basit bir kültürel aygıt olmadığını görebiliyoruz. Kurumlar zincirinin gerçek anlamda neleri kapsadığı, zincirin her halkasına bakarak aranmalıdır; ayrıca bunların hepsi, ele aldığımız her bir başlığın alt metninde de görülmektedir. Sahip

olduğumuz kurum kavramı, bizim geçerli somutlukta bir analiz elde etmemizi sağlar, bu analiz sayesinde bir kez daha sahip olduğumuz düşüncenin doğruluğuna kanaat getiririz. Fakat kurumların bu çoklu görünümüne ilişkin meseleler ve biyolojik ihtiyaçlar ile kurumsallaşmış tepkiler arasındaki ilişkinin birbiri arasındaki geçişe dair eksikliklerin ortaya çıkarılması, ilerleyen kısımlardaki tartışmaların netliğe kavuşturulması için son derece faydalı olacaktır.

Geldiğimiz bu noktada analizimiz içerisinde farklı kavramlarla da karşılaşırız. Elde edilen örnekler, konu ve belirli bir sonuç bakımından insani faaliyetlerin ayrıca sınıflandırılabilirliğini bu incelemelerde görüyoruz. Ekonomik örgütlenmeler ve çıkarlar, eğitimsel etki, geleneksel veya hukuksal kısıtlamalar ve siyasi otorite gibi ihtiyaçlar karşımıza çıkmaktadır. Bu dört önemli ihtiyaç, dört temel faaliyet gibi görülmektedir; bunlar aile, farklı yaş grupları, klan, müşterek gruplar ya da gizli topluluklar olarak tezahür etmektedir.

İşlevsel ve kurumsal olmak üzere birbiriyle derinlemesine bir bağ taşıyan farklı iki türde analiz vardır. Tartışmamıza ve kurumsal yapıya ilişkin şemamıza geri dönecek olursak, üç temel unsur –sözleşme, faaliyetler ve işlev– şemamızda somut olarak karşımıza şu şekilde çıkar: kişiler, normlar ve araçlar. Eğer yaptığımız analiz doğru ise, araçların işleyişi, mülkiyet kuralları ile üretim ve dağıtım teknikleri, bu tür tüm örgütlü faaliyetlerle ilgili sistemlerin beraberinde gelen doğal bir sonuç olmalıdır. Bu yüzden, fizyolojik yönlendirme, genel öğrenim ya da meslekî öğretim gibi eğitim türleri, her kurum yapısının sahip olduğu süreçlerdir. Norm kavramı ise kanunlaştırma anlamına geldiği gibi aynı zamanda, normları korumak ve sapmayı önlemek için insanlar üzerinde zorlayıcı faktörlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Hem otorite hem de idare ve yetkinin ayrışması, örgütlenme ve yaptırım kavramlarının özü-nü oluşturur. Böylece şemamızdaki analizden, politik yapıya ilişkin ayrı bir olgu elde edilebilir.

Sözleşme ve işlev ile ilgili tüm kavramları geliştirebilecek önemli unsurlara henüz sahip değiliz. Her şeyden önce, sözleşme kavramı teamüllerin bir parçasıdır ve geçmişteki mitolojik geleneksel unsurlarla desteklenmektedir. Biz sözleşme kavramını, örgütlü kurumların sahip olduğu değer, amaç ve etkidenden oluşan bir bütün olarak tanımlamaktayız. Bu yüzden, hem sözleşmenin formülasyonu hem de normların kanun olarak bir araya getirilmesi, kültürel sembolizmin sahip olduğu önemli rolün tamamen anlaşılmasını sağlar ki, biz bu noktaya ileride tekrar döneceğiz. İşlev kavramını ise, ihtiyaçların doyuma ulaşması olarak tanımlamaktayız. Bu noktaya kadar yalnızca biyolojik ve temel ihtiyaçları kapsamlı bir şekilde değerlendirdik ve araçsal zorunluluklar ya da kültürel ihtiyaçların kaçınılmaz bir şekilde nasıl ortaya çıktıklarını belirttik. Fakat bir kurum bütün olarak ele alındığında, bu kavramın bilimsel analiz ve insan davranış türlerine özellikle dikkat ettiği son derece açıktır.

Hiçbir kurumun tek bir temel ihtiyaca ya da kural olarak yalnızca basit bir kültürel ihtiyaca işlevsel yaklaşımla dayanırlamayacağını daha önce ele aldığımız meselelerde de görmüştük. Bu yüzden, olgular daha ayrıntılı bir şekilde incelenirse, bu meseleler rahat bir şekilde çözüme kavuşturulabilir. Kültür, belirli biyolojik ihtiyaçlara karşı geliştirilen muayyen tepkilerden oluşan bir reaksiyon mekanizması değildir ve olamaz. Ayrıca kültürel tepkinin yarar sağladığı belirli alanlar vardır; bunlar, üretim anlamında kapsamlı bir şekilde yeterlilik göstermekte ve bir dizi ihtiyacın bütün olarak karşılanmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Bu düşüncenin ispatını sağlayacak şey aile kurumudur. Bununla ilgili öncelikli olarak ilişkilendirilmesi gereken şey, topluluğun duyduğu üreme gereksinimidir. Fakat insan yavrusunun tamamen kendi sosyal çevresine bağlı olarak geliştiği ve bu bağlılığın uzun bir süre devam ettiğine yönelik basit bir biyolojik değerlendirmede bile, evliliği ve üremeyi düzenleyen kadın ya da erkeklerden oluşan doğal biseksüel grupların,

edindikleri çocukların bakımına yönelik uzun süreli planlar oluşturması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Biyolojik ya da kısmen biyolojik faaliyetler olarak adlandırılabilcek bu faaliyetler, benzer mekânsal ortamlar, güvenliğe ilişkin fiziksel ihtiyaçlar ve hareketlerle ilişkilendirilmeli ve benzer fiziksel araçlar ile davranış ve kurallar sisteminin oluşturduğu üreme koşullarının çevresel etkileriyle temellendirilmelidir. Bu sayede aile, üreme kavramı ile örtüşebilmektedir. Akrabalık, ihtiyaçlar, beslenme, sağlık, temizlik ve bedensel rahatlığa ilişkin ilkeler sayesinde, aile içi örgütlenme müşterek biçimde sağlanır. Bu yüzden her bir hane içerisinde bulabileceğimiz ekonomik düzene bağlı faaliyetler ve otoritenin dağılımı, genç neslin öğrenme sürecinde büyük bir rol oynamaktadır. Ama çocukların korunma gibi öncelikli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik aşamalar ve fizyolojik evrelerin düzen içerisinde ilerlemesi dikkate alınması gereken başka bir meseledir. Yerel yönetim biçiminde örgütlenen komşu grupların üremeye gösterdikleri müşterek meşru yaklaşım, bu durumla büyük bir benzerlik taşımaktadır; özellikle kur yapma ve büyü yoluyla, belirli alışkanlıklara karşı uygulanan yaptırımlar ile ensest ve zinaya karşı geliştirilen ahlâki kurallar benzer şekilde uygulanmaktadır.

Ayrıca birçok bakımdan beslenme, en ilkel kabilelerde dahi, hiçbir zaman yalnızca ev işi olarak görülmemektedir. Beslenme, yerel grupların ve hattâ büyük toplulukların ortaklaşa yaptığı bir faaliyet olarak görülmektedir. Klan veya kabile gibi herhangi bir büyük topluluğu politik anlamda ele almak son derece kolaydır; topluluk, politik olarak, tek bir ihtiyaç üzerinden irdelendiğinde bir noktadan başka bir noktaya temel bir uyum sağlayabilir. Politik örgütlenme ve savunma, saldırı ya da büyük kabilelerin bir araya gelmesi gibi faaliyetler beslenme, barınma ve soğuktan korunma gibi gereksinimlerle birlikte gelişmektedir. Bu yüzden, ister bir klanı ve çeşitli yaş gruplarını ister askerî kuvvetleri veya bir kabilenin katılımcı yapısını ele alalım, doyuma ulaşması gereken faaliyetlere ilişkin tüm ih-

tiyaç ve zorunlulukların belirlenmesi gerekmektedir. Gelişmiş seviyedeki kültürler içerisinde kristalize olmuş meslekî yüksek kurumları ele aldığımızda dahi, bunların belirli ve basit bir işleve göre tanımlandığı görülmektedir. Örneğin banka sistemi, öncelikli olarak kredi tedarik ederek yatırımın önünü açmakta ve bu şekilde girişimcilere sermaye sağlamaktadır. Fakat aynı zamanda bu kurumlar, eğitim kurumlarına da benzer şekilde teşvik sağlayarak, her kültür içerisinde var olan bu kurumların bütünsel yapısı içinde meslekî anlamda insanları yetiştirmeye devam etmektedir. Her kurum içerisinde asgari bir amaç doğrultusunda belirlenen kural ve yasalara rastlarız; bunlar alışlagelmiş yöntemler ve geleneksel özellikler taşımaktadırlar. Bu yüzden banka kurumları siyasi ve hukuki bir zemine oturtulmuştur. Öte yandan, belirli bir ihtiyacı ele aldığımızda, çeşitli örgütlü grupların sabit özellikleri karşımıza çıkmakta ve bunların, bahsedilen bu tür ihtiyaçları tek başına karşılamadığı anlaşılmaktadır. Yaşadığımız toplulukta sağlık bakımı, doktorlar ve hemşireler tarafından hastanelerde üstlenilmektedir. Tıp alanındaki bu meslekler, bilimsel tıp sözleşmesi olarak örgütlenen bir alan olarak tanımlanabilmektedir. Tüm bunlara rağmen Hristiyan Teologlar, pratisyen hekimler, kas-iskelet sistemi uzmanları (osteopatlar) ve psikanalistler, her türlü hastalığı kendi yöntemleriyle tedavi etmeye çalışmaktadırlar.

Peki bu durum, bir kurumun sahip olduğu işlevin hiçbir şekilde tanımlanamayacağı anlamına mı gelmektedir? Elbette hayır. İşlev ile ilgili bütünleyici tanımlar, faaliyetlerin sahip olduğu örgütlü ve kurulu sistemle incelendiğinde, doğanın önemini vurgulamak ve diğer tamamlayıcı işlevlerle ilişkilendirmek büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin aile, defalarca vurguladığımız üremeye dayalı bir birimdir. Fakat kültürün üreme üzerindeki etkisi, çocukların eğitimini de kapsamakta ve hem ekonomik hem de fiziksel anlamda, ailenin örgütlü yapısını

oluşturmaktadır. Bu yüzden yeni neslin ontogenetik* ve kültürel gelişimi ile kabile yaşantısındaki kullandığı araçların sabit konumu, aile kurumunun sahip olduğu işlevi göstermekte ve üreme bu şekilde tanımlanabilmektedir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, hem kabile hem de devlet bünyesinde var olan aile kurumu, yeni canlı varlığın yapısını değiştirerek bir yurttaşla dönüştürmektedir. Bu tanım her topluluk için geçerlidir. Gözlemlenebilir olgulara dayanan bir çözüme ihtiyaç duyulduğunda saha araştırmacısına başvurulmakta ve daha kapsamlı bir inceleme için kültürlerarası karşılaştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

Yerel bir yönetimin sahip olduğu işlevler bütünü, komşunun ortaklaşa ve müşterek kontrolüne, yerleşim alanına ve toprağın korumasına dayanmaktadır. Burada açık bir şekilde görülmektedir ki yaptığımız tanım, sınırların saptanmasına ve sahip olunan toprağın kullanım hakkına işaret etmektedir; toprağın ekolojik ve kültürel olarak sınıflandırılması ve bu alanların faaliyetlerle ilişkisinin ortaya çıkarılmasına da ayrıca değinilmektedir. Dolayısıyla toplayıcılık, avcılık, tarımcılık ve hayvan yetiştirme gibi yöntemlerle yiyecek tedarik edilmesini sağlayan faaliyetler üzerine inceleme yapılmaktadır. Gözlemlenebilir olguların ayrıntılı incelenmesiyle edinilen bu tanımda, otoritenin dağılımı, yerel bölgelerde yaşayan ailelerin faaliyetlerine ilişkin düzenleme ve sınırlamaları belirleyen hukuk sistemi de bu incelemelere dâhil edilmelidir. Mitoloji, büyü, din, eğlence ve sanatsal etkinliklerin düzenlenmesi ve bir geleneğin ve yararlı faaliyetlerin organize edilerek yerel gruplar tarafından sürdürülmesi incelememiz gereken başka meselelerden biridir.

Yaptığımız tanımlar ilk bakışta “muğlâk, yetersiz ve işe yaramaz” olarak görünse de, bunlar aslında saha araştırmalarının kapsamını genişletebilecek saptamalardır. Ayrıca bunlar bilimsellik tanımının diğerlerine göre sahip olduğu ayırt edici bir

* Bir organizmanın ömür ve gelişim süresi. (ç.n.)

özelliştir. Bilhassa deneysel bulgulara yönelik gözlemler ve bilimsel taslaklar, araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için son derece önemlidir. Her alanda gözlemlenebilen fenomenlerin kapsamlı bir şekilde incelenerek tanımlanması da ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla işlevsel yöntemin inandırıcılık ve belirlenimcilik ile gerçekleştirdiği bu tür tanımlamalar, etnografik olguların keşfinin sağlanmasında son derece yararlıdır. İşlevsel yaklaşımın inandırıcılığı, kültürle ilişkili bir meselenin çözümünde yalnızca tahminî varsayımlarda bulunmamasından kaynaklanmaktadır. İşlevsel yaklaşım biyolojik gereksinimlerden, çevresel koşullardan ve kültürel tepkinin doğasından yola çıkarak, evrensel ve kategorik bilgiye ulaşmaktadır.

Politik bir birim olarak kabile işlevinin kolluk kuvvetleri, savunma ve saldırı gücünün örgütlenmesi ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Burada “kolluk kuvvetleri” ifadesi açık bir şekilde hükmü ve kuralları oluşturan kabile otoritesine işaret eder. Burada yaş gruplarının işlevi, fizyolojik ve anatomik özelliklere göre değişir. Bu özelliklerin gelişim sürecine göre farklı kültürel kategoriler ortaya çıkar. Bu birliklerin işlevi bir amaca, çıkara ya da ideale uygun örgütler aracılığıyla hizmet etmektedir; bu şekilde belirli araçlar ve faaliyetler ortak bir amaca yönlendirilmektedir. Öte yandan farklı meslek gruplarında teknik ve beceri gibi yetiler ön plana çıkmaktadır. Eğitim ve hukuk gibi alanlarda meslek gruplarının faaliyeti bütünsel işlevi oluşturmaktadır. Şunu bir kez daha belirtmekte fayda var: Yüzeysel araştırma yürüten bir antropolog ya da sosyolog, “işe yaramaz” genellemeler ve belirsiz tanımlamalarla karşı karşıya kalır.

Kültürel çalışmalara ve bilimsel ilkelere hâkim olan bir okuyucu için, işlev kavramı tanımlayıcı bir unsurdur. İşlevle ilgili olarak şunu belirtmek gerekir ki, yapılan araştırmada elde edilen bulgularla birlikte yeni ilkeler elde edilmesi son derece önemlidir. Bu araştırma bir yandan belirli buluşların, örgütlenme biçimlerinin, geleneklerin ya da fikirlerin nasıl tanımlandığını, diğer yandan insan davranışı üzerindeki belirli kısıtla-

maların nasıl aktarıldığını içermektedir. Kısacası işlevselcilik, belirlenimcilik ilkesine ek olarak, bireysel ve toplumsal yaşam standardının kültür üzerinde yarattığı etkiyi incelemektedir.

Burada kültürel fenomenlerin işlevinin muhtemel işleyişini göstermenin yetersiz kalacağıyla ilgili sık sık dile getirilen eleştiriler karşımıza çıkacaktır. Olguların irdelenmesi bakımından bu eleştiri kesinlikle doğrudur. Metodolojik bir itham olarak bu durum, antropologlar arasındaki epistemolojik bilgi seviyesini açığa çıkarmaktadır. Örneğin işlevselci, bir kaşık ya da bir çatalın ne olduğunu tanımlamak istiyorsa; bu nesnelerin ayrıca nasıl kullanıldığına, sofrada adabıyla ilişkisine, şenlik ve ziyafetlerdeki işlevine, pişirilmiş yemek tüketimindeki kullanımına; masa, masa örtüsü, tabak ve peçete gibi kommensalist araçların düzenine değinmeli ve aralarında kurulan ilişkiyi belirtmelidir. İşlevselciliğe karşı olan bir kişi yapılan açıklamalara karşı çatal, kaşık ve bıçak kullanmayan birçok kültürün var olduğunu ve bu yüzden işlevin hiçbir şeyi açıklamadığı eleştirisini getirebilir. Düşününün bu tepkiye karşılık ifade etmesi gereken şey, karmaşık bir olgusal gerçeği tanımlamakta işlevsel yöntemin yeterli olduğu ve bundan fazlasının zaten mümkün olamayacağıdır. İşlevselciliğin, belirli davul ya da trompet türlerinin, belirli sofrada düzeni ya da teolojik kavramların farklı kültürlerde yarattığı etkiyi neden hiçbir zaman kanıtlayamadığına yönelik eleştiriler, bilim öncesi dönemin “gerçek neden” sorgulamalarından türeyen yaygın hükümlerdir. Bu düşüncelerin bu kadar kolay bir şekilde ortaya çıkabilmesinin sebebi, “köken” ve “tarihsel nedenler”in, belgelenmemiş belirsiz alanlar ve insanın evrim sürecinde hiçbir iz bırakmadığı tarihî süreçler altında ısrarla aranmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekçi bir şekilde defalarca üzerinde durduğumuz gibi, bilimsel, tarihî verilerle ve belirleyici donanımlı veriler kullanılmadığı sürece tarih bilimi, hiçbir şeyi açıklığa kavuşturamaz. Etnolojide ve tarihte, “gerçek neden”in izini sürmek bizi yalnızca belirsizliğe taşır,

çünkü bir taslak üzerine oturtulmamış hipotezler dayanaksız görüşlere neden olmaktadır.

Katı bir lokmayı tabaktan alıp ağzımıza götürmek için kullandığımız çatal örneğini ele alalım. Gözlemlenebilir kültürel çevre içerisinde çatalın işlevi tanımlanırken, onun sahip olduğu “ilk köken”in, *de facto* konumundaki en üst seviyedeki ispatına ulaşılmaktadır. İnsanlık tarihindeki bu önemli bulgular –çatal veya davul gibi nesneler tarihçiler ve evrimciler için genellikle son derece önemli şeylerdir– bu araçların kullanımı ve sahip oldukları işlevin bugüne kadar varlığını sürdürmesinin nedenini ve kültürel olarak kullanımını ortaya çıkarmıştır. Bu nesne sahip olduğu biçim ve işlev ile kültürel bir fenomen olarak besin tüketimi içerisindeki yerini alır ve bulunduğu her yerde benzer fonksiyona sahiptir. Çatalın kullanımına ilişkin kökenin tek geçerli hipotezi, bu nesnenin asgari oranda görevini yerine getiriyor olmasıdır. Eğer çatalın kullanım yaygınlığı veya diğer kültürlerdeki işlevini araştırarak olursak, burada belirli koşullar altında çatalın kullanımıyla ilgili mânâsız varsayımlar üretilecektir ve bu da tamamen yetersiz bir incelemeye sebep olacaktır. Bireysel ya da kolektif olarak ilişkilendirilemeyen herhangi bir ihtiyacın ya da makul bir şekilde ele alınan tarihî yazgının, çatalın üzerindeki etkisini şu şekilde formüle edebiliriz: Çatal ihtiyaç duyulan bir yönde seyretmektedir ve yeni ihtiyaçlara ve kültürün yerel belirleyici etkenlerine göre bir biçim ve işlev kazanmaktadır.

İşlevin totolojik olduğuna dair birçok eleştiri mevcut. Bu yöndeki eleştirilerin tümüyle anlamsız olduğunu kendi kültürel özelliklerimize bakarak görebiliriz. Örneğin uçak, denizaltı ve buhar makinesini ele alalım. Açıkçası insan ne uçmaya, ne balık gibi yüzmeye, ne de anatomik ya da fizyolojik olarak uygun olmadığı bir ortamda hareket etmeye ihtiyaç duyar. Bu buluşların işlevini tanımlarken, bunları metafiziksel gereksinim kalıbı içerisinde bir temele dayandıramayız. Fakat bilimsel bir tanım ve teoriye göre kültürel bir araştırma yürüten

kişilerin yapabileceği tek şey, bu tür buluşların insan bilgisi, hedefi, amacı ve faaliyetleri ile kurduğu ilişkiyi göstermektir. Bu buluşlar aracılığıyla mümkün kılınan şey, insan bedeninin gücünü geliştirmeye yönelik mekanizmaların, insanın kültürel yapısında yarattığı etkiyi ortaya çıkarmaktır. Donanımlı bir tarihçi çalışmasını işlevselcilik çizgisinde yürütmelidir. Dikkatini yalnızca “biçim”le sınırlandırmamalı ve “işlev”i ihmal etmemelidir; olgularla bütünsel olarak ilgilenmeli, belirleyici faktörlerin görünümünü hesaba katmalı ve sistematik kullanım ile ilgili sonuçları saptamalıdır.

Böylece insan kültürlerinin farklı ihtiyaçlarının doğası görülebilmektedir. Bu kavram, kültürün insan potansiyeline, becerisine ve gücüne sağladığı katkıyı göstermektedir. Ayrıca insanın eylem çeşitliliğinin artması ve organizmanın beceriler üzerindeki etkisi, insanda bir dizi sınırlamaya sebep olmaktadır. Başka bir deyişle, kültür insan davranışı üzerinde yeni belirlenimci bir etki yaratmaktadır.

XI

TÜREV İHTİYAÇLARIN YAPISI

Bu bölümde, öncelikli olarak, türev ihtiyaçların ya da başka deyişle kültürel zorunlulukların ne olduğunu açık bir şekilde belirtmemiz gerekiyor. Bu kültürel zorunluluklar insanın; kendi güvenliği ve rahatını sağlamak için artan eğilimleri, hareket hacmini genişletme isteği, yıkıcı makineler üretmesi, koruyucu zırhlarla kendini kuşatması ve saldırılara karşılık verecek araçlar üretmesi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Türev ihtiyaçlar ya da kültürel zorunluluklara ilişkin ürettiğimiz kavram, eğer doğruysa, belirli yeni davranış türleri, kaçınılmaz ve zorunlu olan her bir yaşamsal süreç içerisindeki tüm kültürel tepkileri etkiler. Başka bir deyişle, insanın ekonomik anlamda işbirliği yapmak zorunda olduğunu, yani bir düzen oluşturmak durumunda olduğunu; insanın, yenilenen ve gelişen bir organizma olarak gördüğü yurttaşını eğitmesi ve bütün faaliyetlere yönelik yaptırımlar uygulaması gerektiği belirtilmelidir. Bu faaliyetlerin nerede ve nasıl ortaya çıktığı, nasıl bir araya geldiği gösterilmelidir. Son olarak, bu ihtiyaçları meydana getiren süreçleri ortaya çıkarmamız için ekonominin, bilginin, din ve

hukuk sisteminin, eğitim öğretimin ve sanatsal yaratıcılığın, temel fizyolojik ihtiyaçlarla doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl bir ilişki kurduğunu göstermemiz gerekir.

Şimdi türevsel kültürel zorunlulukların belirleyici unsurlarını göstererek bu konuyu ele alacağız. İnsanlık ve toplum içerisindeki her bir birey, silâhsız, korunmasız ve donanımsız çıplak bir organizma olarak var olur. İnsanın anatomik yapısı diğer hayvanlara göre karşılaştırıldığında son derece sınırlıdır; pençe, keskin diş ve zehirli iğneler gibi doğal silâhlardan insanlar mahrumdurlar. İnsanın dişleri odun kesmek ve taş kırmak için oldukça yetersizdir, elleri toprağı kazmak ya da avını öldürmek için son derece zayıftır. Bunun yerine insan keskin ve ağır silâhlara sahiptir, bu şekilde uzaktaki hedefe ulaşabilir, kazı aletleri kullanabilir; beraber yerdeki, karadaki veya havadaki hayvanları tuzağı düşürecek ya da öldürecek araçlar üretir ve geliştirir. Hayvanların kürklerini değerlendirir ve bitki liflerinden kumaş dokur. Bunun olumlu tarafı, çevrenin sabit ve kronik sömürsünden insanın sağladığı faydanın son derece fazla olmasıdır. İnsanın bu davranışındaki belirleyici unsurlara karşılık ödediğı bedel aynı oranda büyüktür. İnsan zamanında çalışmak, işini nasıl yapacağını bilmek ve birlikte yaşadığı insanlara güvenerek hareket etmek zorundadır.

Peki, insan biyolojik belirlenime tâbi olduğu kültürel kurallara uymak zorundadır diyebilir miyiz? Basit ya da karmaşık kültürel araçlara bağılı olma durumunun *conditio sine qua non* (olmazsa olmaz koşul) olduğunu fark ettiğimizde, toplumsal yardımlaşma veya sembolik doğruluktaki bir aksaklığın âni bir yıkıma ya da uzun vadeli bir biyolojik soruna yol açtığını görürüz.

İnsan biyolojik bir gereksinimden dolayı mızrak ve yayla, zehirli oklarla avlanma ihtiyacı duymadığı gibi, kendini zırh ve kalkanlarla korumak zorunda da değildir. Fakat bu tür araçları insan doğaya uyumunu arttırmak istediğı için benimser ve böylece bu araçlar hayatta kalma koşulları için vazgeçilmez

hale gelir. İnsanın bağlı olduğu bu koşullar, herhangi bir biyolojik sürecin zorunluluğu ile idame edilen yaşamsal sürecin bağımlılığına benzerdir. Örneğin, doğrudan doğruya, tehlikeli ve kültürel olarak zorunlu faaliyetlerden oluşan herhangi bir durumu gözümüzün önüne getirelim. Bir avcı, kendisinden daha güçlü ve anatomik olarak daha gelişmiş hayvanla karşı karşıya kaldığında, avcının silâhsız mücadelesinin ölümle ya da feci bir yaralanmayla sonuçlanacağı son derece açıktır. Kullanılan nesne –mızrak, yay, ok ya da silâh– teknik bakımdan kusursuz olmalıdır. Kişinin bu nesneyi kullanma yetisi ve becerisi en ufak bir hataya mahal vermemelidir. Silâhlarla gerçekleştirilen toplu avlanmalarda doğru yer doğru zaman kollanmalı ve herkes kendi görevini harfiyen uygulamalıdır. Bu yüzden, eğer hataya mahal vermemek isteniyorsa, topluluk içerisinde sembolik iletişim kurulmalıdır. Yani ekonomik üretim ve teknik yapı bakımından maddi gereçler, eğitime dayanan beceriler, bilgi ve deneyim, ortaklaşa çalışmanın getirdiği kurallar ve sembolik verimlilik, kişinin kendini koruması için gerekli olan nihai yaptırımlardır ve fizyolojik bakımdan belirleyici unsurlardır.

Bununla ilgili olarak aksaklıkların sebep olduğu uzun vadeli sonuçlara kısaca değinmekte yarar vardır. İlkel bir kabile veya gelişmiş bir ulusu ele aldığımızda, bu topluluklar yemek yemek, giyinmek ve bedensel bütünlüklerini ve sağlıklarını korumak için, yalnızca doğanın bahşettiği şeylere bağlı yaşamamaktadırlar. Kullandıkları ve tükettikleri tüm nesneleri üretmek için uyguladıkları teknikler, toplu davranış düzenleri, muhafaza ettikleri ve yaşattıkları geleneksel bilgi, yasa ve ahlâk gibi düzenleri vardır. Bunların tezahürleri ekonomik, hukuki, eğitimsel, siyasi, bilimsel, büyüsel, dinî ve etik unsurlar olarak belirmektedir. Maddi aygıtların –sosyal dayanışma bakımından– ömrünün kısa olması, bireyin eğitimi ve sahip olduğu becerilerin gelişimi için uzun vadede yol gösterici bir özellik taşıyabilir, ama yalnızca kültürün düzensizliği bakımından değil aynı zamanda açlık, büyük salgınlar, bireysel etkinliğin zayıfla-

ması ve bunların sonucu olarak nüfusun azalması gibi neticelere de sebep olabilir.

Kültürün kolektif ve bütünsel yapısı, biyolojik ihtiyaçların az çok doyuma ulaşması ve kolektif üretimin gerçekleştirilmesi için zaruridir; bu, yaşamsal sürece dair tüm ihtiyaçların karşılanması için gereklidir ve biyolojik olarak son derece önemlidir. İlkel kültürlerde geleneklere karşı gösterilen uyum –bu uyum sıklıkla tutuculuk, kölelik ve özgüdümlü gibi kelimelerle tanımlanır– sıradan bir insanın bilgisi, becerisi ve kullandığı araçlar ele alındığında, tamamen anlaşılabilir bir olgudur. Bu araçlar insanlar tarafından etkin bir çalışma seviyesine ulaşmak için kullanılmaktadır. Bunların yerine az sayıda alternatif araç ve gereç bulunmaktadır; bunlar arasında bilgi ve geleneği aktaranların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu yüzden, bilinen ve etkin bir şekilde uygulanabilen şeye bağlılık son derece yüksektir.

Yüksek düzeyde gelişim gösteren kültürlerde bilimsel geleneğe, ekonomik örgütlenmeye ve fikirlerle ilkelerin sembolik aktarımının hassasiyetine duyulan bağlılığın güvence altında tutulması için bir dizi özgün aygıt bulunmaktadır.

Bu noktada, eğer türev ihtiyaçlara ilişkin ilkelerimizi sınamak istersek, dünyanın günümüz konjonktüründeki belirgin göstergelerini iyi bir şekilde tanımlamamız gerekebilir. Dünyadaki savaşların tümü yalnızca yok edici araçlar ile sürdürülmektedir. Bu araçsal yaklaşımın nihai hedefi aynı zamanda biyolojiktir: Çünkü burada insan organizmasının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Fakat dolaylı olarak, kazanan ordu genellikle düşmanın düzenini bozarak ve kafasını karıştırarak amacına ulaşmakta ve boyun eğmeye zorlamaktadır. Fakat tüm bu savaşların beraberinde getirdiği şey, ekonomik mücadele, psikolojik çekişme ve propagandadır. Yemek üretimine dayalı sistemin çökmesiyle birlikte büyük modern bir ulus ekonomik bir savaş içerisine girebilir, açlık ya da kötü beslenme gibi koşullar ortaya çıkabilir. Eğer ekonomik mücadele yoluyla, endüstriyel üretim için gerekli olan hammaddenin arzı

kesilirse, gene doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl etkilendiğini görürüz. Araçların tahribatı, büyük çaplı aygıtların ve büyük modern bir topluluğun biyolojik yeterliliğini önemli ölçüde etkileyecektir. Savaş koşulları altındaki bir devlette örgütlenmenin, motivasyonun ve insanlar arasındaki sembolik ilişkinin zayıflatılması, bu devletin başka bir devlete yenilmesine sebep olabilir. Beşinci kol* faaliyetiyle yürütülen bir propaganda, bazen yörüngesinden çıkmış sosyolojik sembolizm olarak adlandırılabilir. Örneğin Norveç'in işgali sırasında, Norveç birlikleri içerisine haince sızan Alman ajanlar, doğru bir şekilde formüle edilen şifreli emirleri diğer birliklere değiştirerek yolladılar ve yanlış bilgi akışı sağladılar, bu şekilde otoritenin konumunu sarsmayı başardılar.

Tüm bu olaylar içerisindeki belirli süreçler kapsamlı bir şekilde değerlendirildiğinde, savaşın doğurduğu şiddet ortamı, ekonomik saldırılar ve propaganda bize şunu göstermektedir: İnsanın refahı, ideal biyolojik seviyeye ancak zorunlu araçların etkin kullanımıyla sağlanabilir. Öldürme, yaralama, korku ve dehşete maruz kalma, beden ve sinir sistemi üzerinde doğrudan bir etkiye sebep olmaktadır. Örneğin katledilen göçmenlerle dolu sokakların ve soğuk havanın etkisi altındaki Hollanda ve Fransa'da yaşanan buna benzer olaylar insan faaliyetlerinde doğrudan bir bozukluğa ve fiziksel güçlüğü sebep olmuştur.

Böylece görüyoruz ki, türev ihtiyaçlar biyolojik ihtiyaçlar gibi benzer zorluklara sahiptir. Bu zorluklar, organizmanın gereksinimleriyle kurduğu araçsal ilişkiden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, insanın örgütlü davranış yapısı içerisinde nasıl konumlandığını bu şekilde görme fırsatı buluruz. Son olarak, öğrenme ve araştırma, sanat ve din, hukuk ve etik gibi türev faaliyetlerde dahi örgütlü eylem, teknoloji ve iletişim gibi olgular gözlemle-

* Fiilî bir müdahale yoluyla ele geçirilemeyen bir kitlenin, toplumun ya da devletin ajanlık, casusluk, psikolojik savaş veya propaganda gibi yöntemlerle çökertilmesi için yürütülen faaliyetleri ifade eden tanımlama. (ç.n.)

nebilmektedir; bunlar, kuşku yok ki birçok ayrışmada, insanlığın hayatta kalmasında, sağlığın ve organik etkinliğin normal durumunun korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tüm bunlarla beraber şuna vurgu yapmak gerekir ki, kavramlarımız ve argümanlarımız anlaşılma kaygısıyla hiçbir zaman deneysel analizlerin dışına çıkmamaktadır; böylece doğru, objektif ve yeterli bir şekilde gerçekler ortaya konmaktadır.

Şimdi burada sahip olduğumuz çıkarımları sıraya koymak ve her bir maddeyi kısa ve öz bir şekilde tanımlamamız gerekir. Aşağıdaki tabloda yer alan ilk kısımda, kültürlerin karşılıklı araçsal zorunlulukları yer almaktadır. Ayrıca bu zorunluluklara karşı geliştirilen kültürel tepkiler de bu listede kısa bir şekilde özetlenmektedir.

ZORUNLULUKLAR	TEPKİLER
1. Üretilmesi, kullanılması, muhafaza edilmesi ve yeniden üretilmesi gereken tüketim araçlarından oluşan kültürel nesneler.	1. Ekonomi
2. İnsan davranışındaki teknik, hukuki, ahlâki ve geleneksel olarak düzenlenmesi gereken eylem ve yaptırımlar.	2. Toplumsal Denetim
3. Bilgi ve gelenek yoluyla yenilenmesi, şekillendirilmesi, denenmesi ve geliştirilmesi gereken her kurumu oluşturan insan unsuru.	3. Eğitim
4. Her kurum içerisinde tanımlanması, güçle donatılması ve sahip olunan kuralların etkin bir şekilde uygulanabilirliğini sağlayacak otorite.	4. Politik Örgütlenme

İlk kısımdaki tanımlamalar üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmamız gerekli değildir. İnsan davranışına yeni bir biçimde etki eden türev zorunlulukların sıkı ve dayatmacı yapısını yukarıda

belirtmiştik. Ayrıca bunların nasıl türediğine ilişkin süreçler gösterilmiş ve böylece kültürel faaliyetlerin temel kaynaklarla kurduğu maddi bağla, yani biyolojik gereksinimler ile birlikte gösterilmiştir.

Tabloda yer alan ikinci kısmı ele aldığımızda ise, ekonomik faaliyetlerin aile, klan, yerel bölgeler, politik gruplar ve farklı yaş grupları gibi genel toplulukların önemli bir kısmını oluşturduğu son derece açıktır. Bir topluluk içerisindeki toplayıcılar, avcılar ve tarımla uğraşan gruplar, ilkel seviyedeki ekonomik kurumlardır. Kültür seviyesinin gelişmesiyle birlikte üretim, pazarlama ve tüketim ile ilgili belirli gruplar ortaya çıkar. Gelişmiş kültürler içerisindeki endüstri, finans, bankacılık ve tüketici birlikleri gibi yapıların, ağırlıklı olarak ekonomik kurumlara ihtiyaç duyduğu aşikârdır.

Fakat kültür içerisindeki ekonomik sistemi bir bütün olarak ele aldığımızda, yalnızca üretim, mübadele ve tüketim malları ile ilgili çeşitli kurumların mevcudiyeti değil, aynı zamanda bütün olarak ele alınan bir topluluğun ekonomik düzeninin kontrol edilmesine ilişkin genel ilkelerle ilgili analizin dikkatli bir şekilde incelenmesi de son derece önemlidir. İktisat bilimi temel olarak üretim, toprak, mübadele, dağıtım ve sermayenin harcanması ile ilgili incelemelerden oluşmaktadır. Sermaye evrim çizgisinden ya da çevresel başkalaşımdan temelde ayrılır ve gelenek tarafından tanımlanan değer kavramı ya da bir dizi hukuk kuralına bağlıdır. Tüm bu süreçle ilişkin kapsamlı bir inceleme yapılabilmesi için üretimsel ögeler araştırılmalı, bunlarla ilgili mübadele ve dağıtım düzenlemeleri ele alınmalı ve tüketim araçlarının kullanım şekli irdelenmelidir. Bu ilkeler, belirli bir kültür içerisindeki ekonomik kurumların her birini kontrol etmekte ve her bir kurumla ilgili ayrı bir çalışma yürütmektedir. Klasik iktisat teorisi yer yer test edilmeli; daha esnek bir şekilde emek, sermaye ve yatırımlara göre yeniden şekillendirilmelidir. Bunlar sahip olduğumuz kültürel yapının artık ayrılmaz parçasıdır.

Tüm bunlara rağmen benim düşüncem, bu klasik teorinin genel yapısının belirli düzenlemelerle uygulanabilir olduğu yönündedir. “Toprak” ile ilgili yapılan analizlerde mülkiyet hakkı, mitoloji, din ve vatanseverlik gibi değerlere dair tüm çevresel etkenler olmazsa olmazdır. Toprağa göre emeğin düzenlenmesi öncelikli olarak işlev ile ilgili yerel ayırımlardan ya da klan sisteminde veya köleliğin doruk noktasına ulaştığında ortaya çıkan toplumsal tabakalaşmanın bazı biçimlerinde gözlemlenebilmektedir. Bunlar saha araştırmacısının karşılaştığı problemler için tanımlayıcı bir unsur olarak görülmelidir; metanın karşılaştırmalı değeri ile birlikte insanın ekonomiye ilişkin tutumlarıyla ilgili genel bir teori bu şekilde ortaya çıkabilir. Zenginlik olarak tanımlayabileceğimiz sermaye kavramı, muhtemelen biriktirilmiş besin maddelerini içererek, klasik iktisat teorisinin ilkel ekonomideki yararı olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazarlama ve mübadelenin örgütlenmesi, saf bir iyi niyet göstergesi olan mübadeleye dair kafada bazı soruların oluşmasına sebep olmakta; mübadele mekanizması ve araçlarına ilişkin bazı karmaşık meseleler ortaya çıkmaktadır. Birçok antropolojik kaydın içerisinde bulunan yanlış bilginin kökeni, para kavramının gelişigüzel kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Hakikaten, eğer antropologlar bu kavramı ilksel bileşenlerine varıncaya dek tetkik etseydi; bazı metaların değer standardı, ortak mübadele aracı ve tecilli ödeme enstrümanı olarak kullanımını inceleyseydi; paranın kademeli gelişiminin ve genel bir aracı unsur olarak ekonomideki kullanımının tarihi konusunda birtakım veriler sunsaydı; o zaman, para kavramına dair kavrayışımız ve ekonomik gelişimin tarihi noktasında büyük hizmetler sunmuş olurlardı.

Fakat burada ilkel ekonominin ilke ve yöntemlerinin teknik ayrıntıları üzerinde durmamıza gerek yok. Burada üzerinde durulması gereken şey, araçların sürekli olarak yenilenme ihtiyacıyla ilgili işlevsel tepkinin problemlerine karşılık, somut kurumsal analizlerden oluşan yaklaşım ve teorik perspektifle-

rin oluşturulmasıdır. Burada bütünsel bir mekanizma olarak kültürün ne olduğuna ilişkin belirli bir işlevsel sorunla karşılaşmaktayız; bu, araçsal zorunlulukların özgün tepkiler tarafından nasıl karşılandığıyla ilgilidir. Bu soruna bulunacak bir çözüm, ekonomik belirlenimcilik derken ya da karmaşık bir davranış ağının birer parçası olarak ekonomik kota ve ekonomik motivasyon derken kast ettiğimiz şeylere dair daha bütünlüklü bir tanımlama sunabilir –en azından bize bunun için imkân sağlayabilir. Bana göre “iktisadi” olarak adlandırılan kavram, insan davranışının mülkiyet ile kurduğu bağdan ibarettir; yani bu, sermayenin kullanımına ilişkin haklar ve metaların tahsis edilmesine dayanmaktadır. Bu tanımlama ayrıca ekonomik değerler kavramına da açık bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu kavram kullanım, tüketim ve diğer insanları dışarıda bırakarak metaları elde etme gibi özel kullanım ve sahiplenmeye yönelik kültürel dürtüleri belirtmektedir.

Tabloda ikinci sırada yer alan toplumsal denetim maddesinin ifade ettiği şey şudur: Her topluluk içerisinde bir işi başarıyla yapmanın bazı yöntemleri vardır; toplumdaki her birey sahip olduğu ayrıcalık ve görevlerin bilincine varmaktadır. Her bir bireyin kendi performansının genellikle tam kapasite çalışmasını sağlayan son derece etkili mekanizmalar vardır. Son olarak burada, kurallara riayet edilmediği durumlarda, düzenin yeniden inşa edilmesi ve yerine getirilmeyen görevlerin tamamlanmasının gerekliliği ifade edilmektedir. Bazı toplumlarda kökleşmiş, belirgin yasal kurumların olmayışı, genellikle etnologun işlevsel meseleleri hesaba katmamasına sebep olmaktadır. Burada formüle ettiğimiz yöntem bize göstermektedir ki, türev ihtiyaçlar kalıcı ve son derece kuvvetlidir. Bu yüzden sergilediğimiz yaklaşım gene, öncelikli olarak, kapsamlı, daha iyi hazırlanmış ve daha etkin bir saha araştırmasına vurgu yapmaktadır. Buradaki temel eğilim, bireyin yaşamı boyunca sahip olduğu deneyimlerin çeşitli kurallar ile nasıl aktarıldığına ilişkin yöntemleri incelemesinin öneminde yatmaktadır.

Bu açık bir şekilde eğitime dair meselelerin bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat bu noktada normatif ya da meşru olarak tanımlanabilecek bu yaklaşım, gözlemcileri başka bir tarafa yönlendirmekte ve dikkatlerini uygulanan eğitimle ilgili yöntemlere çekmektedir; bunlar yalnızca kabilenin genel ilgi ve riayete mecbur kaldığı durumun değil, aynı zamanda kuralların ihlaline yönelik cezalandırmaların birey üzerinde doğurduğu sonuçların kabile içerisinde bilgili olma olarak adlandırabileceğimiz durumun incelenmesini sağlamaktadır. Araştırmalarda, eğitim ve öğretim aşamalarında yaptırım ve şiddet gibi unsurların, geleneklere uyulmayan durumların, verilen cezalara göre daha güçlü bir şekilde ortaya çıktığı muhtemelen daha net bir şekilde görülecektir. Sözde ilkel ebeveynlerin sahip olduğu otorite oldukça esnek ve yumuşaktır. Fakat ailenin otoritesini tamamlayan ya da ona vekalet eden başka baskıcı terbiye usulleri de bulunmaktadır: Bunlar oyun arkadaşlarından oluşan gruplar, katı disipline sahip kamplar, ekonomik yapılara ya da askerî faaliyetlere katılan gençlerin hazırlandığı sıkı eğitim kurumları ve eğitimsel ya da biyolojik gelişme sürecindeki örgütlü yaptırım sistemleridir. Bu noktada iyi bir saha araştırmacısının, insanların çocukluktan olgunluk dönemine kadar gerçekte ne tür yöntemlerle karşılaştığını daha ayrıntılı bir şekilde incelemesi gerekmektedir.

İlerleyen dönemlerde –olgun birey bir kurumun üyesi olduğunda– kişiyi doğru görevi yapmaya zorlayan yaptırımların çoğu, grup içerisindeki merkezî otoriteye bağlı örgütlü uygulamalardan etkilenmez hale gelir; bu ister bir ailenin reisi olsun, ister bir klanın şefi olsun, ister yerel bir yönetimin başkanı olsun, isterse de bölgesel ve siyasal bir birimin lideri olsun değişmez. Hizmet ve karşı-hizmetlerin birbirine bağlı yapısında tembellik, beceriksizlik ya da kurumlarda ortaya çıkan sahtekârlığa karşı en sıkı ve zorlayıcı baskılar, toplumdan dışlanmalara sebep olmaktadır. Böylece az ya da çok değersiz ve etkisiz tutumlar sergileyerek kendini kötü bir konuma

sürükleyen birey, kendini bu durumdan ancak daha uygun ve özenli bir şekilde görevini yerine getirerek kurtarabilir. İlkel yaşam ile ilgili normatif bakış açısının bu tür detaylı, belirli ve kapsamlı olması, “ilkel yaşıntının kurallar, gelenekler ve tabulara köle gibi bağılılığı” olarak tanımlanan gerçek doğanın bize ne olduğunu göstermektedir. Eğitimle ilgili olarak burada yalnızca belirtmemiz gereken şey, az sayıdaki belirli kurum ve bunların sahip olduğu eğitim, öğretim ve doğru tutumların ve yöntemlerin aktarılmasına ilişkin süreçlerin, her bir kurumun işleyişinin özünü oluşturduğudur. Bu kurumlardan en önemlisi tabii ki aile kurumudur, fakat burada her örgütlü kurumun gençleri eğitmeye yönelik sağladığı belirli yöntemlerin de olduğu görülmektedir; toplumun yeni üyelerine toplumsal görev, norm ve ahlâka ilişkin kurallar burada öğretilmektedir.

İnsan örgütlenmesinin siyasi yapısına ilişkin geliştirdiğimiz saptama, grubun diğer üyeleri üzerinde bireyin otoritesiyle uygulanan doğrudan güç ile sınırlandırılabilir. Gözlemlerimizde, ayrıca fiziksel şiddetin meydana geldiği durumlara ilişkin teknik ve yasal sınırlamalara da odaklanılmaktadır; bir yandan bağılılık ve kabullenme ile ilgili tutumların nasıl geliştiği incelenmekte, diğer yandan ise gücün kötüye kullanımı ve zorbalık gibi davranışların nasıl sınırlandırıldığı araştırılmaktadır. Bu durumda açık bir şekilde şiddet örgütlenmekte, grubun diğer yaşayanlara göre konumu ile ilişkilendirilmekte ve savaş durumundaki barışçıl esaslarla bağlantısı kurulmaktadır.

XII

İNSAN KÜLTÜRÜNÜN BÜTÜNCÜL ZORUNLULUKLARI

Bütün davranış kurallarının gelenekler ile aktarıldığını ortaya koyduğumuz tüm argümanlarda belirttik. Sözleşme olarak adlandırdığımız kavram, kurumlar ile ilgili yaptığımız analizler için büyük bir önem taşımaktadır. Bununla ilgili olarak anayasal kurallara ilişkin kanunlar, mitolojik düşünceler ve örgütlü bir grubun davranışını oluşturan değerlerden daha önce söz etmiştik.

Sözlü ya da yazılı gelenekler, baskın çıkan bazı dogmatik kavramların doğası ve insan davranışına incelikle dâhil edilen ahlâki kural ve yöntemler, yaptığımız kültürel analizlerde hâlâ gerektiği şekilde tanımlanamadığı için havada kalmaktadır. Herkesin bildiği gibi bunların hepsi sözlü talimatlara ve yazılı metinlere dayanmaktadır, yani semboller dünyasına. Burada göstermeye çalışacağım şey, sembolizmin tüm örgütlü davranışlar için gerekli bir şey olduğudur. Bu davranışlar, kültürel davranışın eski tezahürleri ile birlikte var olmalıdır ve hepsi gözlem yoluyla ileri sürebileceğimiz teorik analizlerden oluşan nesnel olgulardır. Bunları el yapımı araçlar ve grupların ko-

lektif hareketlerinden yola çıkarak gözlemleyebilir ya da bağlantılı bir davranış biçimi ile tanımlayabiliriz. Buradaki temel önerme, sembolizmin kendi doğası gereği, kültürel değerlerin fizyolojik dönüşümüne olanak sağlayan özgün organizmada değişikliğe sebep olduğudur.

Burada ilkel kültürleri ele alarak ve bunların “kökenini” inceleyerek meselenin tartışılmasıyla birlikte, kültürel fenomenlerin incelenmesine ilişkin süreçleri değerlendirmeye ve kültürel davranışın her bir aşamasının kontrolüne ilişkin zorunlu ve daimi sonuçların izini sürmeye çalışacağız. Böylece kavramın kökenlerinin bizim için en basit şekliyle ne anlama geldiği – asgari koşullardaki kültürel faaliyetlere karşın– kültür-öncesi dönemdeki ayırımların yeterliliği ve önemine ilişkin koşullarla saptanacaktır. İnsan ve onun yaşadığı ortamdaki barınma, ısınma, giyinme, beslenme gibi çevresel koşulları arasındaki uyum sürecini değerlendirdiğimizde, hem organizma hem de çevrenin içerisinde barındırdığı değişiklikler ile karşılaşmaktayız. Bu genel ilke, belli bir şekilde, en yüksekte en düşük seviyeye kadar geçerliliğini korumaktadır. Şimdi bir anlığına kültürün ortaya çıktığı koşulu zihnimizde canlandıralım. Etnografik verilerin yanısıra, modern uyaran-karşılık psikolojisine,* hayvan eğitime ve bebek psikolojisine dair sahip olduğumuz bilgileri kullandığımızda, yalnızca kültürün ortaya çıktığı zamanı ya da çıkış şeklini değil, aynı zamanda hayvani güdünün kültürel davranışa dönüştüğü koşulları da yeniden inşa edebilir duruma gelebiliriz. Yalnızca Yerkes, Kohler ve Zuckermann’ın maymunlar üzerinde yaptığı incelemelerde değil ayrıca, Pavlov, Bechterev ve Hull’ın filden pireye kadar; fare, domuz ve köpek gibi hayvanları kullandığı araştırmalarda da, bu zeki hayvanların karmaşık davranışlar geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Hayvanların öğrenme sürecinin çeşitliliği ve esnekliği sınırlı-

* Stimulus-response psychology: Psikolojinin temel amacının uyaranlarla bunlara ilişkin olarak ortaya çıkan karşılıkların incelenmesi olduğunu savunan psikoloji dalı. (ç.n.)

dır, ama hayvanların icat yapabildiğini, alet kullanabildiğini ve simgeler kullanabildiğini söyleyebilmek o kadar zor değildir; yani hayvanların temel ihtiyaçlarını kendilerine özgü ve uygun kültürel araçlar ile karşıladıkları gerçektir.

Metalarla ilgili bu çıkarımdan, bir dizi genel ilke daha saptanabilir. Kültürel araştırmalar yürüten bir kişi herhangi bir psikologdan çok net bir şekilde ayrılır. Uyaran-karşılık psikolojisi genel teoriyle bağlantılı değildir, çünkü bu teori detaylandırma sürecinde çok basamaklı bir yöntemle sahiptir. Uyaran-karşılık psikologları, öğrenme sürecine ilişkin sürecin detaylı analiziyle ilgilenmektedir. Kültürel çalışmalar yürüten kişinin araştırma-ya gösterdiği önem, temel anlamda tüm durumları ve öğretim kurumlarını ele almasıyla saptanmaktadır. Örneğin, psikolog kendi performansı ve göreviyle özellikle ilgilenmekte ve sıklıkla deneye ilişkin genel koşulları onaylamaktadır. Bu kültür araştırmacısı için geçerli bir durum değildir.

Antropologlar, ortaya çıkarılması gereken davranışların hayvanlar üzerindeki kültürel kökenini deneysel verilerle takip etmek gibi bir yöntem izlemektedir. Türümüzün insan öncesi ataları belli ki belirli araçlar icat edebilmiş ve bireysel davranışlar geliştirerek bu araçları kullanmayı başaramışlardır. Önemli birtakım belirleyici etken, bu tür başarılar için oldukça gereklidir; beslenme, üreme ya da bedensel rahatlığa ilişkin güçlü bir organik dürtünün varlığı bu tür başarıları tetiklemektedir. Dürtü; açlık, cinsel güdü, acı, tehlikeden sakınma ve zararlı koşullardan kaçınma gibi durumlarda görülebilmektedir. Araçlara ilişkin benzer durum, doğrudan tatminin eksikliğinden kaynaklanıyor olmalıdır. Bu yüzden belirli araçlar ile birlikte amaca ulaşılmaktadır. Kohler'in şempanzeler üzerinde yaptığı detaylı tanımlamada, bir yere kapatılmış şempanzelerin yiyecek, arkadaşlık ve diğer arzu ettiği amaçları, araç kullanarak nasıl elde ettiği gözlemlenmektedir. Bu araştırmada ayrıca görülmektedir ki, doğal koşullar altında primatlar veya insan benzeri atalarımız, nesneleri seçebilmekte ve belirli teknikler

geliştirebilmektedir; böylece kültür öncesi eylemlerinde araçları kullanabildikleri anlaşılmaktadır. Bu tür davranışlar, pekiştirme yöntemlerinin bireysel olarak geliştiğini göstermekte ve doyuma ulaşmak için araçsal faaliyetleri kullandıklarını göstermektedir. Kültür analizimizde dürtü, bireysel organizma, araçsallık ve onun doyumu arasındaki doğrudan bağlantı, pekiştirmeden başka bir şey değildir.

Böylece araç gereçler, silâhlar, barınaklar ve etkin kur yapma yöntemlerinin keşfedilerek bireysel davranışa nasıl dönüştüğünü zihnimizde canlandırabiliriz. Her bireysel eylem ve başarı kültür-öncesi bireyi, hayvanlarda olduğu gibi, dolaylı olarak bizlere yansıtır; metaların bir araç olarak kullanılması, davranışın pekiştirilmesi ve dürtü, davranış ve doyum arasındaki bütün bağlantıların öneminin kavranması son derece önemlidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, el yapımı nesne, kural ve değer gibi unsurlar hayvanların öğrenme sürecinde de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, insansı maymunların ve kötü bir şöhrete sahip “kayıp halka”nın kültür-öncesi davranışında da muhtemelen benzer bir durum vardır. Fakat bu tür davranışlar bireysel olarak kendiliğinden gelişmelidir; bir toplulukta yaşayan tüm bireyler öğrenilmiş davranışları geliştirmede sürece kültürden söz edemeyiz. Kültür-öncesi kazanımlar ile hayvanların becerileri arasındaki geçiş ve kültür olarak adlandırdığımız faaliyetlerin kalıcı bir şekilde örgütlenmesi, davranış ve gelenek arasındaki ayırma işaret etmektedir. Ayrıca bununla birlikte, irticalen üretilen araçlar ve geleneksel yöntemlerle üretilen el yapımı cisimler arasındaki ayırımı; icat edilmiş ve yeniden icat edilmiş davranış biçimleri ile geleneksel olarak tanımlanan kurallar arasındaki ayırımı; ve düzensiz bireysel edinim ile kalıcı örgütlü grup davranışı arasındaki ayırımı göstermemiz gereklidir.

Tüm bunlar grup içerisindeki bireysel kazanımların yarattığı geleneksel ilkelere bağlıdır; bu gelenek, grubun diğer üyelerine aktarılabilmesi ve bundan da önemlisi, bir kuşaktan diğer

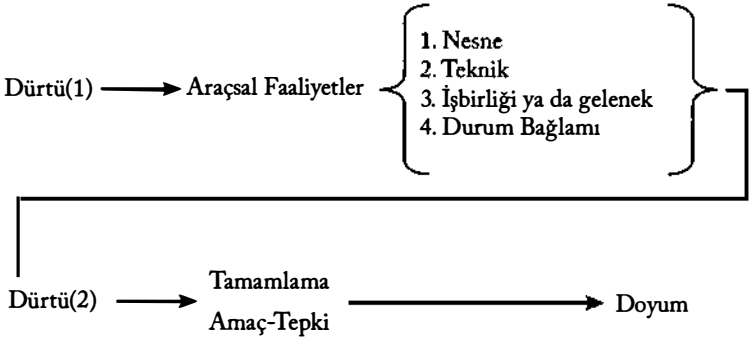
kuşağa iletilmelidir. Bu ise, biçim, materyal, teknik ve gıda elde etme yöntemleri, teknik aygıtlar, güvenlik gibi değerlerin topluluğun her bir yesi tarafından farkına varılabilmesi anlamına gelmektedir. Bilgi, rgtlenme ve standartlaştırılan değerler ile ilgili tüm bu ögelere ilişkin araçları araştırmadan önce, süreçlerin grupların varlığına yönelik içerikleri ve ayrıca grup yeleri arasındaki daimi ilişkinin varlığından söz etmemiz gerekir. Bu yüzden, sosyolojik bir bağlamda sembolizmin tartışılması mnsızdır; kültüre ilişkin herhangi bir varsayımda el yapımı araçların, tekniklerin, örgütlenmenin ve sembolizmin herhangi bir tezahürünün eşzamanlı olarak ele alınması son derece önemlidir. Ayrıca farklı gelişim çizgilerinde buluşan olgularla tanımlanabilen kültürün kökenini, halihazırda şu şekilde de belirtebiliriz: Araçsal nesneleri ve teknik etkinin değerini anlama yetisiyle birlikte, amaca yönelik süreç içerisinde konumlanan ve sosyal bağla kurulan bilgi ile sembolizmin bir araya geldiği yapı.

XIII

ARAÇSAL OLARAK TAMAMLANAN YAŞAMSAL SÜREÇ

Dürtü, fizyolojik tamamlama ve organik doyum durumu arasındaki ilişkinin bir bütünü olan yaşamsal süreç kavramından yararlanarak, işlevsel kültür analizimizi belirlemekteyiz. Yeni analizimizin önceki şemaya dâhil edilmesinde fayda vardır.

Araçsal Süreç Şeması

Yukarıda yaşamsal sürecin kültürel muadili grafikte gösterilmiştir. İnsan davranışına bağlı ihtiyaçların karşılanmasıyla ilgili her bir aşama bu grafikte sunulmaktadır. Bu ve önceki grafik arasındaki temel ayırım, araçsal faaliyetlerin araya girmesiyle oluşmaktadır. Yukarıda *dürtü* numaralandırılarak ikiye ayrılmıştır. Öncelikle, tüm hayvanların öğrenme yetisi, edindikleri alışkanlıkların hayvan davranışına etkisi ve insanın kültürel faaliyetlerini bastıran ilk dürtü gösterilmektedir; bu dürtü doğrudan amaca değil, amaca ulaşmak için kullanılan araca yönelmektedir. Bunu daha ayrıntılı bir şekilde ele almaya gerek duymuyoruz, çünkü daha önceki tartışmalarımızda bu konuya yeterince değindik.

Dürtü 2'nin ifade ettiği şey şudur: Araçsal aşama yeterli ölçüde başarıya ulaştıktan sonra, beslenme ya da cinsel arzu ile ilgili dürtü ve acının ya da zararlı bedensel koşulların ortadan kaldırılmasıyla dürtü, doğrudan fizyolojik performansa yol açmaktadır, bu –olumlu ya da olumsuz– isteğin doyuma ulaşmasını ya da acıdan uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca şu da son derece açıktır ki, Dürtü 2'nin doyuma ulaşması, pekişme durumuna bağlıdır. Araçsal performans dizilerin bütünsel bir parçası olduğundan, pekiştirme –ya da psikologların deyimiyle ikincil pekiştirme– bir bütün olarak araçsal performans haline gelmektedir: El yapımı araçlar, teknik, işbirliğine bağlı kurallar ve durumun içeriği bu şekilde oluşmaktadır. Tüm bu unsurlar, fizyolojik belirlenimle yayılmakta ve hazzı dayanan bir nitelik kazanmaktadır. Bunlar, türevsel veya ikincil biçimde, arzu nesnelere dönüşmektedir: Bu yaşamsal sürecin başarılı bir şekilde uygulanmasına ilişkin hazzı dayanan bir özelliktir. Kısacası, organizma araçsal unsurlara, fizyolojik hazın nesnelere karşı doğrudan verdiği tepki gibi iştahın etkisine de benzer bir tepki göstermektedir. Organizmanın belirli nesnelerle, normlarla ya da kendi ihtiyacını karşılamak için araç kullanan kişilerle kurduğu bu zorlu ve kaçınılmaz bağ, en geniş anlamda *değer* kelimesi ile ifade edilebilmektedir. İlginçtir ki,

kültürün sembolik temel unsurlarını önceden kavradığımızı bu şekilde görmüş oluyoruz. Genellikle gelişigüzel bir şekilde tanımlanan sembolizm, bir şeyi simgeleyen başka bir şey anlamına gelmektedir; ya da bir fikri, duyguyu veya iç gözlem yoluyla “bilinç” tözü olarak bilinen simge veya sembolü ifade etmektedir. Gördüğümüz gibi, bu tür tanımlamalar metafiziksel olarak kusurludur; aslında sembolizm, insan zihnindeki simge ve düşünüm arasındaki gizemli ilişkiye değil, bir nesne, bir jest ile eylem ve bunun alıcı organizma üzerindeki etkisine dayanmaktadır. Ve burada görmekteyiz ki yaşamsal sürecin, bir nesnenin, teknik bir jestin, başka bir insanın varlığının ve bu insanın sahip olduğu davranışın kapsamının araçsal olarak genişlemesiyle birlikte, araçsal bir faaliyetin performansı bir ihtiyaç olmakta ve sebep haline gelmektedir. Yukarıda oluşturduğumuz şema şunu gösterir: Gerekli donanım, teknik ya da müşterek aygıtlar pragmatik belirteçlere dönüşmektedir, tıpkı yemeğin aç bir organizma ile kurduğu bağ veya dişi hayvanın bir erkek hayvan ile kurduğu bağ –ya da tam tersi– veya suyun susuzluk veya yangını söndürme ile kurduğu bağda olduğu gibi. Fakat burada, araçsal performans ile ilgili doğal sembolizmin aleni, yeterli, daimi ve aktarılabilir bir duruma nasıl ulaşacağını daha kapsamlı bir şekilde göstermemiz icap eder.

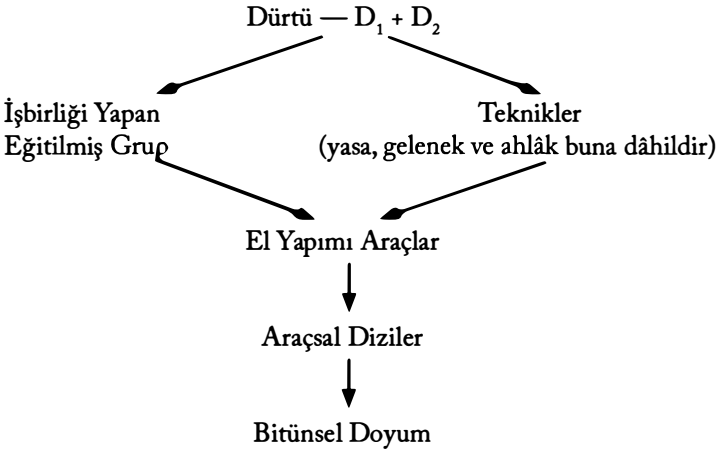
Buna değinmeden önce, araçsal davranış analizimizin, kurum kavramımız ve onun bileşen unsurlarıyla örtüştüğünü tespit etmek ilginç olacaktır. Yukarıdaki şema araçsal performansla ilgili öğeler, nesneler, teknikler, işbirliği ve aktarım gibi durumlara yönelik bir tanım içermektedir. Daha somut bir analizde bulunmak gerekirse, insan amacına, belirli bir çevre içerisinde ürettiği nesnelerle, doğrudan kurduğu işbirliğiyle veya deneysel süreçleri yeniden düzenlemeye yarayan araçların ortaklaşa kullanımıyla ulaşmaktadır; ve açık bir şekilde tüm bunlar için insanlar kendi kültürleri hakkında öğrendikleri geleneksel teknikleri takip etmektedirler. Bunu ilk şema ile karşılaştırdığımızda (sayfa: 60), maddi aygıtların doğrudan çevresel

durum ve kullanılan nesnelere denk düştüğü görülmektedir. İşbirliği ile ilgili kural ve teknikler, *normlar* ile ilgili madde içerisinde değerlendirilebilir. İşbirliği kavramı açık bir şekilde *kişileri*, yani geleneksel öğrenmeyi ifade etmektedir, çünkü bu yalnızca örgütlenme ile sağlanabilmektedir. Peki, buna göre Dürtü 1 ve Dürtü 2 ile ilgili kavramları nerede konumlandırabiliriz? Dürtüyle ilgili bileşenleri parantezle ikiye ayırarak önemli etkenlerin ele alınması burada gerçekleştirilen önemli bir yöntemdir. Bu, herhangi bir sıradan yaşamsal süreçte olduğu gibi, dürtüyle ilgili gerekli bir araçsal varsayımı örneklemektedir. Fakat aslında hiçbir zaman unutmamamız gereken şey, dürtünün bütünsel olduğu ve süreçle doğru bir şekilde işlediği, tüm aşamaları ve son aşamaya yol açan doyum sürecini kontrol ettiğidir. Bu kavramı ikiye ayırarak izlenilen yöntemde, araçsal performans içerisindeki tüm unsurların bir değere sahip olduğu gösterilmektedir, çünkü dürtünün ilk aşaması araçsal donanımın vakfedilmesine bağlı olarak şartlara dayalı bir organizmaya neden olmakta ve böylece kültürel bir değer oluşmaktadır. Dürtü 2, organik itkiye dayanmakta ve doyumunu pekiştirmektedir; Dürtü 1 ile ayrılmaz bir şekilde bağlı olan tüm araçsal unsurların varlığı, bu pekiştirmenin devamlılığını sağlamaktadır.

Burada görüldüğü üzere, sözleşme olarak tanımladığımız şey, geleneksel değerlerle, programlarla ve örgütlü davranış ilkeleriyle oluşmaktadır. Bütün yönleriyle ve doğrudan doğruya dürtüyle ilgili kavramlarımız, buraya kadar kültürel olarak yeniden yorumlanmaktadır. Kültürün bu yeni yorumu, dürtünün iki yönlü işlediği anlamına gelmektedir; ilki, araçların değerinin ve performansa bağlı araçsal sınırların oluşumunu incelemektedir. Kültürel belirlenime bağlı ikinci dürtüyse, kültürün yeniden yorumlanmasına yol açan tamamlama eylemini göstermektedir. Faaliyetlere ilişkin maddede, araçsal dizi bir bütün olarak ele alınmaktadır; ancak bunlar mevcut uygulamalar içerisinde gözlemlenmiş ama yapısal bileşenleri itiba-

riyle incelenmemiştir. Arada şöyle bir fark var ki (bunu bir kez daha belirtelim), saha araştırmalarında, bu dizilerin bileşenleri ideal ve geleneksel olarak tanımlanmış biçimleriyle gözlemlenmektedir. Mevcut işleyişleri bakımından, bunları içlerindeki sapmalar, kusurlar ve olası hatalarla birlikte incelemekteyiz.

İşlev kavramı, önceki şemalarımızda da görüldüğü gibi, açık bir şekilde doyum ve dürtü arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır. Daha detaylı bir şekilde belirtmek gerekirse, kurumsal şemamız tek başına performansa değinmemekte, ama araçların tümü ile birlikte belirli türdeki bütün dürtülere dayanmaktadır. Bu yüzden işlev, karmaşık dürtüler ve bir ihtiyacın çeşitli yöntemlerle doyuma ulaşması ile ilgili olarak değer biçilen yardımcı araçlar kümesi olarak tanımlanabilmektedir. Tartışmamızı burada netliğe kavuşturmak için analizimizi bir kez daha yeni bir şema üzerinde göstererek, psikolojik tepki ve uyarıcılar ile araçsal donanım ile idame edilen yaşamsal süreç kavramına göre açıklamaya çalışacağız.

Burada kültürel analiz içerisinde bazı önemli sonuçlara ulaşılabılır. Şematik olarak formüle ettiğimiz araçsal süreçlere ilişkin teori göstermektedir ki dürtü kavramı, basit veya karmaşık

olsun, herhangi bir kültürel performanstan ayrı tutulamaz. El yapımı bir araç, bir davranış ya da bir fikir veya inanç ile ilgili bir gerekçe, ilkel ya da medeni bir kültüre sürekli dâhil olmaktadır; bu araçsal dizi içerisindeki bir aşamada ya da farklı aşamalar içerisinde bulunduğu için, araçsal dizilerin bütünsel olarak bir kısmını sürdürmektedir. Hayvan psikologları bize önemli bir gerçeği göstermektedir: Pekiştirilmeyen bir alışkanlık unutulur, “sönümlenir” ve kaybolur. Bu ifade tamamen kültür için de geçerlidir. İnsanın ihtiyaçları ve doyumu ile doğrudan veya dolaylı bir bağı olmadan faaliyetlere ilişkin hiçbir eylem varlığını sürdüremez. Herhangi bir kültürel unsura ilişkin anlayışta, temel ihtiyaçların –bunlar biyolojik ihtiyaçlar veya türevsel kültürel ihtiyaçlar olabilir– doyuma ulaşması için aralarında kurduğu ilişkinin gösterilmesi gerekmektedir. Bir alışkanlık karşılık bulmuyorsa, pekiştirilmiyorsa ve hayati anlamda bir fayda sağlayamıyorsa, bu alışkanlık ortadan kaybolur. Başka bir deyişle bu, “kalıntı” ile ilgili –anlamsız özellikler ile alâkasız biçimler ve mantıksız argümanlarla elde edilen benzer kavramlarla– belirli evrimsel ya da difüzyonist teorilerin yeniden inşa edilme çabasına yönelik getirdiğimiz eleştiridir.

Buradan çıkarılacak başka bir sonuç ise, uzun yaşamsal dizilerin uyulması gereken zorunlu bir hal almasıdır. Kişilerle ilgili oluşumların incelenmesine yönelik eğitimsel veya biyolojik yaklaşımın ve faaliyetlere ilişkin çeşitli örgütlü sistemler içerisindeki bireylere yönelik maddenin, kültürel kavrayışın tüm önemli kısımlarına dayandığını bu şekilde görmekteyiz. Bu analiz yeniden kapsamlı bir şekilde bize, meşru unsurları beraberinde getiren araçsal diziler içerisindeki bireysel organizmanın tüm müşterek yanlarını göstermektedir. Teknik performans içerisindeki eksiklikler, işbirliği ile ilgili kurallara uyulmaması ve nesnelerin ya da insanların kötü bir şekilde idare edilmesi, araçsal sürecin yanlış işlemesine bağlı olarak organizmanın en kötü cezaya maruz kalmasına sebep olmaktadır. Maddi aygıttan gelen araçsal sürecin içerisinde organizma bu

cezaya maruz kalmaktadır; bu, insan davranışının düzenlenmesi için tüm kültürel faaliyetler tarafından sağlanan muhtemelen en eski ve en etkin cezalandırıcı önlemdir. Burada tekrar görmekteyiz ki, araçsal dizilerimizin bir kısmını oluşturan koşulların yanısıra çabayla ulaşılan değerlere bağlı ekonomik ilkeler çok fazla değişkenlik göstermektedir; bunlar birbiri arasında yer değiştirebilmektedir. Böylece bunlar bir kez daha kültürel analize ilişkin saptamalarda yer almaktadırlar.

Maddi ve aynı zamanda toplumsal temelli karmaşık ve hantal yapılar, insanların sabit temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları araçları meydana getirmektedir. Bu aygıt ayrıca yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasını sağlamakta ve iki yönlü dürtü kavramımızda da gördüğümüz gibi, yeni arzuların ve dürtülerin doğmasına sebep olmaktadır. Bu aygıt, müşterek çalışan grupların yararı için varlığını sürdürmelidir. Aygıtın işlevi tüm etkinliğiyle devam ettirilmek zorundadır; veya grubun ihtiyaçları –bu temel organik ihtiyaçları içerse dahi– yalnızca ortamda yaşayan hayvanlarla karşılanamayacağı için devamlılık sağlanamayacaktır.

Bu noktada bir genellemeden daha bahsetmek gerekiyor. Darwin takipçilerinin yapmak zorunda oldukları belirli düzeltmelere rağmen, doğal seleksiyon ve varolma mücadelesine ilişkin kavram hâlâ biyolojik evrim içerisinde büyük bir önem taşımaktadır. Peter Kropotkin, işbirliği içerisinde olan bir toplulukta yaşayan bireyler arasında karşılıklı yardımlaşmayı belirtirken ve bireylerin hayatta kalma mücadelesinin bir bütün olarak tüm topluma atfedilemeyeceğini söylerken son derece haklıydı. İlkel topluluklar üzerindeki incelemelerimizde varolma mücadelesiyle ilgili konuları, sadece akıl yürüterek ya da bazı varsayımlar üzerinde durarak ele almıyoruz; sürekli savaş durumu, zayıf grupların ortadan kaldırılması ve güçlü olanların zayıf olanı bozguna uğratarak ve yok ederek genişlemesi gibi durumlar göz önüne alınmadan, bunların incelenmesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat buna rağmen, yaşamsal değer

kavramını tüm kültürlere uygulayabiliriz. Bu, muhtemelen, mücadele kavramıyla  rt şmekten çok, kültürler içerisindeki ve kültürler arasındaki rekabetle bağlantılıdır. Şunu söyleyebiliriz ki, herhangi bir kültür içerisindeki araçsal etkinliğin, el yapımı araçların, işbirliği ya da sembolik do rulu un içerisindeki bir eksiklik, kaçınılmaz olarak, tüm kültürel aygıtların ya‐aş yavaş sönümlenmesine sebep olabilmektedir.

Burada difüzyonla ilgili kaynakların eklenmesi kültürel incelemeler için son derece faydalı olacaktır. Kültürün parçalanması, adaptasyonun yetersizliği ve kültürel düzeyin gerilemesi gibi anlamlara gelmektedir. Fakat muhtemelen kültür çeşitli gruplar arasında eşzamanlı olarak geli ti inden, bir kültürdeki eksiklikler, daha etkin kültür içerisindeki zayıf grupların i birli iyle ya da mübadele ve adaptasyon süreçleriyle iyileştirilebilir; kısacası, difüzyonla birlikte, geli mi  seviyedeki kültürden düşük seviyedeki kültürlere kadar belirli aygıtlar aktarılmaktadır. Ama –burada her zamanki gibi çok somut ve belirli herhangi bir yeni düzenlemeye ilişkin öngörüden kaçınarak– kültürel aygıtlarda organik olarak belirlenmiş etkinliklere dair ilkenin; istikrar, yaşama gücü, örgütlenme olasılıkları ve gelişim ile ilgili belirleyici unsurlara sahip olduğu varsayılabilir. Ayrıca insan organizması ile onun temel ihtiyaçlarını karşılayan ve belirli bir ortam içerisinde yükselen yaşam standartlarına sahip insan gruplarının, uygun adaptasyon sürecinde adım adım gelişen bir sistem olarak kültürel i levin sa altımı esas alınmalıdır.

İşlev Teorisi

I

EMBRIYOLOJİ VE DOĞUMBİLİM

Bir yöntem olarak işlevselcilik, yabancı olan bir şeye karşı gösterilen herhangi bir ilgi kadar eskidir. Vahşi ve barbar olarak adlandırılan kültürlerle karşı gösterilen bu ilgi ister Herodotos gibi Yunanlı bir tarihçiden, ister Montesquieu gibi bir Fransız ansiklopedistten, ister Herder gibi bir Alman romantizminin temsilcisinden gelsin, her zaman var olagelmıştır. Benim burada sağlayabileceğim küçük bir katkı, mevcut doktrin ve yöntemlerle örtüştürmeye çalıştığım işlevselcilikle ilgili yazı yazmamdır. Bunu yaparak, kendi özgün metnimde en az yirmi yedi öncülüme atıfta bulundum. Bu yüzden, muhtemelen, antropolojik ekolün doğurduğu bu minik yavruların hem ebesi hem de vaftiz babası gibi davranmaktayım. Ayrıca bu doğuma yapılan yardımı çok önemli bir katkı olarak gören büyük bir öğretmenin geleneğine göre, genç öğrencilere *maieutike techné*'yi (doğum sanatını) öğretmekten hiçbir zaman vazgeçmeyeceğim. Diğer bir büyük öğretmenin işlevselciliğin sloga-

nı haline gelen söylemini de burada belirtmekte fayda vardır: “Onları meyvelerinden tanıyacaksınız.”

İşlevselcilik, her antropolojik yaklaşımda olduğu gibi, kültürel fenomenin doğasına ilişkin spekülative manipölasyonlara tâbi olmaktansa, bu fenomenin net bir şekilde anlaşılmasına özen göstermektedir. Evliliğe ve aile kurumuna, politik bir sisteme, ekonomik bir teşebbüse ya da yasal usule ilişkin kültürel gerçekler nelerdir, doğası nedir? Geçerli bilimsel bir genellemeye ulaşmak için bu olgular nasıl bir tümevarımsal yöntemle ele alınabilir? Saha araştırması ve karşılaştırmalı incelemeler dâhilinde tarihi, evrimsel ya da yalnızca genel yasaları düzenlemeyi hedefleyerek tüm kültürler üzerinde uygulanabilecek evrensel bir düzenleme mevcut mudur?

E. B. Tylor’ın *Primitive Culture* (İlkel Kültür) adlı büyük çalışmasının ilk bölümü dinin ne olduğunu araştırmaktadır. Bu konu hakkında yaptığı “asgari tanım”lara bakıldığında, Tylor’ın gerçek bir işlevselci olduğu görülmektedir. Benzer bir durumu Robertson Smith’in incelemelerinde de görmek mümkündür; Smith ilkel inançların anlaşılmasındaki sosyolojik boyutu kaçınılmaz bir unsur olarak görmektedir. Gene Sumner’ın eski davranış normlarıyla ilgili yaptığı sınıflandırma ve analizleri de, öncül işlevsel bir yaklaşımda bulunulduğunun bir göstergesidir. Durkheim’in ilkel türdeki toplumsal işbölümüyle ilgili tartışmalarıyla din ve büyü analizleri, işlevsel yöntem alanının içerisinde. Tylor’ın ilkel dönemdeki akrabalık ve ekonomik yaşamla ilgili çeşitli bakış açılarını bir araya getirdiği bu ünlü inceleme yazısı; K. Bücher’in ilkel ekonomiler ve emek

* Yazar burada İncil’den alıntı yapmaktadır: “Sahte peygamberlerden sakının! Onlar size kuzu postuna bürünerek yaklaşırlar, ama özde yırtıcı kurtlardır. Onları meyvelerinden tanıyacaksınız. Dikenli bitkilerden üzüm, devedikenlerinden incir toplanabilir mi? Bunun gibi, her iyi ağaç iyi meyve verir, kötü ağaç ise kötü meyve verir. İyi ağaç kötü meyve, kötü ağaç da iyi meyve vermez. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır. Böylece sahte peygamberleri meyvelerinden tanıyacaksınız.” (ç.n.)

ile ritim arasındaki ilişki hakkındaki tanımlamaları; Hutton Webster ve H. Schurtz'ün farklı yaş sınıfları, dinî cemiyetler, hayır kurumları ve bu grupların topluluk içerisindeki politik, dinî ekonomik yapılarıyla ilgili incelemeleri, işlevsel yaklaşıma katkı sağlamaktadır. Charlevoix, Dobritzhofer, Sahagun ya da Dapper'ın etkin saha araştırmalarına örnek teşkil edecek çalışmalarını da buraya eklemek gerekir; bu araştırmacılar yalnızca soyutlanmış olguları değil aynı zamanda bunların temel ilişkilerini ve bağlantılarını da çalışmalarına dâhil etmeleri, işlevselci yaklaşıma sahip olduklarını göstermektedir; bu aynı zamanda takdir edilmesi gereken bir şeydir.

İşlevselcilik ile ilgili bazı ilkeler, saha araştırması için uygun monografik özelliklerle birlikte fenomenlerle ilgili teorik yaklaşımların somut bir şekilde ele alınmasıyla oluşturulmalıdır. Fakat keyfi bir eklektik yaklaşımda bulunarak ayırım yaptığım yönünde bir eleştiriye mahal vermemek için, antropoloji içerisinde var olan anti-işlevselci eğilimlerle birlikte işlevsiz yaklaşımlara da ayrıca değinmek istiyorum. Bütün dikkatini yalnızca egzotik ve renkli şeylere yöneltmiş bir saha araştırmacısı, bunun için güzel bir örnektir. Evlilik ve ailenin kökenine ilişkin bir teori geliştirirken evlilik, cinsel birliktelik ve evlilik dışı cinsel ilişki arasındaki ayırımı ortaya çıkarma konusunda sıkıntı çeken bir evrimci de buna benzer başka bir örnektir. Ak-rabalıkla ilgili bir sınıflandırma sistemi olarak bu tür olguların seçilmesi ve hayatta kalma koşulu olarak ele alınması, yalnızca ne olduğu gerçeğini göstermektedir, daha fazlasını değil. Dile dair yaşamsal fenomenlerle ilgili işlevsel analizin ihmal edilmesi, Morgan'ın antropolojik araştırmalarının farklı nesillere nasıl yanlış yönlendirildiğini gözler önüne sermektedir. Yanlış bir şekilde ele aldığı kültür analiziyle birlikte evrensel anlamda kusursuz olarak gördüğü difüzyonizmin temelini atan Graebner, tam bir ahmak gibi anti-işlevsel bir yaklaşım yaratmıştır. Graebner, öncelikli olarak, öğelerin teker teker kültürel bağlamdan ayrılabilceğini öne sürmüştür. Daha sonra, bunun

güya işlevle hiçbir bağı yokmuş gibi bir yöntem geliştirmiştir. Aslında Graebner için nesne, belirli bir kullanıma ya da amaca sahip olmayan bir şeydir sadece; bu yüzden, metodolojik olarak ilişkilendirerek ortaya koyduğu tüm bu özellikler kültürel olarak hiçbir anlam taşımamaktadır.

Ayrıca Graebner, *kişisel özellik kümesi* kavramının birbiriy-le bağlantısı olmayan öğelerden oluştuğunu düşünmektedir. Bana göre, yöntem her zaman işlev ile belirlenmektedir; ve bu tür bir belirlenimi inşa edemediğimiz zamanlarda dahi yöntem-e dair unsurlar bilimsel bir argüman olarak kullanılamamaktadır. Ayrıca birbiriyle bağlantısı olmayan bu öğelere ilişkin kavramlar –aslında bunlar özünde kendi aralarında bağlantılı olan ama ortaya çıkaramadığımız unsurlardır– hiçbir işe yaramamaktadır.

II

İŞLEVSELÇİLİĞİN GENEL AKSİYOMLARI

Örgütlü insan davranışının tezahürleriyle ilgili önemli incelemelerin yanısıra, bu alanda edinilen her bir deneyimi, aşağıdaki aksiyomların geçerliliğini göstermek için tek tek ele alacağım:

- A. Kültür, insanların ihtiyaçlarını giderirken çevrelerinde karşılaştıkları belirli problemlerle baş etmek için kullandığı bir yapıdır.
- B. Kültür nesne, faaliyet ve davranışların her birinin hedefe yönelik bir amaç olarak kullanıldığı bir sistemdir.
- C. Kültür, çeşitli unsurların birbirine bağlı olduğu bir bütündür.
- D. Kültür aile, klan, yerel topluluk, kabile ve ekonomik işbirliği, siyaset, hukuk ve eğitimsel faaliyetlerle örgütlenen gruplar gibi, önemli ve yaşamsal görevlere bağlı kurumlar etrafında örgütlenen nesne ve davranışları içerir.
- E. Kültür eğitim, toplumsal denetim, ekonomi, bilgi sistemi, inanç, ahlâk ve ayrıca yaratıcı ve sanatsal anlatım biçimleri gibi birtakım unsurlar aracılığıyla –dinamik bir bakış açısıyla– analiz edilebilir.

Kültürel sürecin herhangi bir tezahürü ele alındığında, genelde kendi aralarında belirli ilişkiler kuran insanlar örgütlenmekte, el yapımı nesneler üretmekte ve konuşarak veya başka simgesel yöntemlerle iletişim kurmaktadır. İnsan yapımı nesneler, örgütlü gruplar ve sembolizm, kültürel sürecin üç boyutudur ve aralarında yakın bir bağ vardır. Peki, bu ne tür bir bağdır?

Öncelikli olarak maddi kültürel aygıtlara baktığımızda, her el yapımı şeyin doğrudan kullanılacak bir araç ya da bir nesne olarak tüketim mallarına bağlı bir sınıfta yer aldığını söyleyebiliriz. Her iki durumda da koşullar, nesnenin kullanım biçimiyle belirlenmektedir. İşlev ve biçim birbiriyle bağlantılıdır.

Bu bağlantı bizi bir kez daha insan unsuruyla karşı karşıya getirmektedir; el yapımı nesne ya yenmesi ve tüketilmesi veya yok edilmesi için ya da bir araç olarak kullanılması için üretilmektedir. Sosyal ortam, her zaman, bir insan ya da bir grubun teknik ve ekonomik uğraşlarıyla oluşmaktadır; bunlar, bir evin müşterek kullanımı veya üretilen ya da toplanan ve hazırlanan besinlerin birlikte tüketilmesi gibi şeylerdir. Aslında, maddi kültüre dair hiçbir öge yalnız başına bireyden yola çıkarak anlaşılamaz; işbirliğinin olmadığı ve bu tür durumların görülmediği bir yerde bile, en azından geleneğin sürdürülebildiği bir ortaklaşa çalışma esası vardır. Birey, topluluk içerisinde edindiği beceri, teknik ve bilgiyle, kişisel tecrübe ve yeteneğe sahip olmalıdır; ayrıca maddi donanım mirasına da sahip çıkmalıdır.

Peki, sosyolojik gerçekliklere bağlı biçim ve işlev nedir? Örneğin, kan bağına, komşuluğa ya da sözleşmeye dayalı bir ilişkiyi ele alalım: Burada, kendi aralarında standart tutumlar sergileyen iki veya daha fazla insanı incelememiz gereklidir. Bu insanlar, kültürel olarak tanımlanan çevrede belirli tutumlar sergilemekle birlikte değiştirilen, el ile işlenen ve bedensel hareketlerle düzenlenen maddelere bağlı eylemler gerçekleştirmektedirler. Sosyolojik gerçekliğin biçimi, ne bir soyutlama ne de bir hayal ürünüdür; bu, herhangi bir toplumsal ilişkiyle ilgili belirli bir davranış özelliğidir.

Bir fizikçi ya da kimyager, benzer şekilde, cisimlerin hareket ve tepkilerini veya elektromanyetik alan içerisindeki değişimlerini gözlemlemektedir. Ayrıca madde, güç ve enerjinin kendine özgü yinelenen hareketlerini takip etmektedirler; yani saha araştırmacısı da yinelenen durum ve faaliyetlerle ilgilenmek ve buna ilişkin genel bir kural veya şablon oluşturmak zorundadır. Bu noktada, baba, anne ve çocuklar arasında dile getirilen ve tektipleştirilen duygusal bağa ilişkin gündelik aşamaların yanısıra ilgi, şefkat ve eğitim yöntemlerinin gösterildiği ailevi davranışa ilişkin çeşitli sinematografik filmleri gözümüzün önüne getirebiliriz. Dinî törenler, hukuki işlemler, büyüsel ritüeller ve teknolojik faaliyetlerle –sesli filmlerde olduğu gibi– kalıplara sokulan davranışların tarif edilebildiği alanlara baktığımızda, bunların bize, mevcut sosyolojik gerçekliğe dair nesnel bir tanım sağlayabileceğini görürüz.

Şimdi burada ilk teorik noktayla ilgili bir vurgulama yapmakta fayda var; sosyolojik boyutlara ilişkin açıklamalarda bulunurken, biçim ve işlev arasına kesin bir sınır çizilememektedir. Evlilik ve ailenin işlevi, açık bir şekilde, kültürel olarak belirlenmiş bir üreme sürecidir. Bunların yöntem ve işlevleri kültürlerle göre değişiklik göstermektedir; doğum teknikleri, *kuvad** ritüeli, ailevi tabular, halvete çekilme; bebeğin vaftiz

* Couvade. Fransızca kuluçkaya yatmak, “couver” kelimesinden türeyen bu kavram ilk olarak E. B. Tylor tarafından kullanılmıştır. Tylor bu kelimeyi ilkel kabilelerde hamilelik üzerine yaptığı gözlemlere bağlı bazı ritüel ve tabuları tanımlamak için kullanmıştır. Bu kabilelerde Tylor, bazı erkeklerin, eşinin hamileliği ve doğumu sırasında farklı davranışlar sergilediğini gözlemlemiştir. Hamilelik ve doğum sürecinde erkek, özel kıyafetler giymekte, farklı yemekler yemekte ya da kendini bir yere bağlayarak oruç tutmaktadır. Bazı erkekler ise, doğum esnasında anne gibi yatarak, doğumu kendi yaparcasına kendisine acı çektirecek ritüeller sergilemektedir. Günümüzde ise “Kuvad Sendromu” olarak tanımlanan bu kavram, hamilelik ya da doğum esnasında erkeğin eşini taklit etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. (ç.n.)

töreni, korunması, barınması, sarılması, temizlenmesi ve beslenmesi gibi olgulara göre farklılık göstermektedir.

İkinci teorik nokta ise, toplumsal davranışın maddi boyutunun soyutlanmasının imkânsız olduğu ya da sembolik tavırların dışarıda bırakıldığı toplumsal bir analizin geliştirilmesinin mümkün olmadığı yönündedir; ayrıca sürece dair her bir adıma bağlı olan kültürel gerçekliğin ve daha önce bahsedilen üç boyutun da büyük bir önem teşkil ettiğidir. Örneğin sessiz bir film yalnızca ritüel, jest ya da belirli işaretler ve geleneksel hareketler gibi sembolik şeyler içerebilir. Sembolizmin elbette ki en önemli tarafı, sözel bir yapıya sahip olmasıdır. Burada şunu görmekteyiz ki, aynı amacı güden birçok yorum yalnızca bünyesinde faaliyete ilişkin bilgiler bulundurmamasına rağmen, saha araştırmacısının ek bir belgeye ihtiyaç duyması kaçınılmazdır.

Peki, sembolizmde biçim ve işlev arasındaki ilişki nedir? Eğer bir jestle ilgili maddi bir sembolün yalnızca geleneksel özelliğini ya da bir sözcüğün sadece fonetik gerçekliğini ele alırsak, biçim ve işlev arasındaki bağlantının yapay olduğunu görebiliriz. Sembolizm kendi içerisinde belirli esaslar taşımakla beraber, geleneksel eylemlerin insan davranışında gelişerek bir araya gelmesi, biçim ve işlev arasındaki ilişkinin kesinlikle yapay ve geleneksel olduğunu göstermektedir. Sembol bir şartlı uyarıcıdır; yani koşullanma süreci tarafından davranışa karşı geliştirilen tepki ile bağlantılıdır. Fakat saha araştırmasının her bir aşaması bütünlüyci olmalıdır. İlerleyen süreçle birlikte oluşan içerik ise –gelişen durumlara bağlı olarak– sözlü ya da sembolik eylemin işleviyle fiziksel süreci arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer.

Bu yüzden sembolizmin biçimi, bana göre, sahip olduğu içerikten, jestten ve yapıdan ayrı tutulamaz. Ama unutulmalıdır ki, bu tür bir öge, insan faaliyetinin dinamik bir katalizörü olarak işlev görmektedir; düşünme süreci ve duygu türleriyle bütün refleks zinciri bu şekilde harekete geçmektedir. As-

kerin “ateş!” komutu, biçim bakımından bir bütün olarak performansı göstermektedir, özellikle bu komuta yönelik davranışsal *tepki*, geleneksel uyarandan ayrılarak toplumsal davranışı temsil etmektedir. Uyaranın sahip olduğu *dinamik* yapı tepkiye yol açtığı için, “ateş” kelimesi yazılı bir şekilde MS 3000 yılında görüldüğünde hiçbir anlam taşımayacaktır. O zaman kültürel bir gerçek olmayacaktır. Kültürün maddi tabanını içeren sürecin tamamı, yani insan eliyle yapılan nesneler bu şekilde belirlenmektedir; bunlar standardize edilen davranış yöntemleri, sosyal bağ ve diğer şartlı uyaran refleksinin organizmanın sembolik eylemi üzerindeki etkisini kapsamaktadır. Bu refleksler kendi kendine yeten bir sistem olarak dilin, maddi kültürün sahip olduğu nesnelerin ve salt sosyolojinin, soyutlanarak, bağımsız bir şekilde ele alınmasını engellemektedir.

III

İŞLEVİN TANIMLANMASI

Buradaki analiz, işlev kavramını kesin çizgilerle tanımlamamıza olanak sağlayacaktır. Bu yüzden, kullanım ve bağlantı kavramlarıyla ilgili bir yaklaşım geliştirmemiz gerekir.

Tüm faaliyetlerde teknik, yasal ya da ritüelle belirlenen davranışların bir parçası olarak nesnenin kullanımı, insanın belirli ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamaktadır. Meyve ya da bitki köklerini toplamak, balık yakalamak, hayvanları avlamak veya tuzağa düşürmek, ineği sağmak veya kesmek, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunların hepsi tekrar terbiye edilerek, hazırlanarak ve pişirilerek sofraya getirilmektedir. En son aşamada bunlar kişinin ya da topluluğun bir öğününü oluşturmaktadır. Besin ihtiyacı, izlenen sürecin hızlı artışı kontrol etmektedir. İnsanın karnını doyurarak ve büyük eğlenceler düzenleyerek birçok kusurun üzerini örttüğünü ve besinin tedarik edilmesindeki maddi etkenlerin insan tarihi ve evriminin belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını ifade etmek klişe bir söylemdir. İşlevselcilik, yalnızca bu süreçle ilgili bazı kısımların denetlenmesine katkı sağlar. Örneğin insanın toplayıcılık

ve avcılık tutkusuyla yiyecek mübadelesinde açgözlülük ve çıkarıcılık ya da fedakârlık ve cömertlik gibi tutumları, işlevselci bir araştırmacı tarafından açlık dürtüsüyle analiz edilir. Bu yamsal sürecin işlevi, topluluğun biyolojik beslenme ihtiyacını gidermek için kültürel beslenme düzenini oluşturmaktır.

Eğer başka bir faaliyete, örneğin ateşin elde edilmesi ve muhafaza edilmesine bakacak olursak, yemek pişirmede belirli teknik süreçlerin uygulanması ve doğal sıcaklığın korunması da son derece önemlidir. Ateş, alev ve ocak ile alâkalı olarak, dinî ve seküler ya da yasal ve teknik tutumların çeşitliliği, temel biyolojik işlevle ilişkilendirilebilir.

Bu noktada insanların yaşadığı mekânları da ayrıca ele almakta fayda var. Bunlar ağaç dallarından, odundan, kardan, taştan ya da hayvan derisinden inşa edilen yapılardır. Fakat kendi içindeki ayrımlar ve bileşen unsurlarının yanı sıra, biçim itibariyle de bu yapıda kullanılan teknoloji, hane halkının örgütlenmesi ve aile grupları ve buna bağlı kişilerin yaşam alanı içerisindeki kullanımıyla yakından ilişkilidir. Şunu bir kez daha belirtmek gerekir: Nesnenin bütünsel işlevinin incelenmesi için yapıya bağlı unsurların yanı sıra teknolojik yapıların çeşitli aşamalarına ilişkin çalışmalar da hesaba katılmalıdır.

İster ilksel ya da türevsel, ister bireysel ya da toplumsal, ister betimleyici ya da sınıflandırıcı olsun, akrabalık kurumunun işlevi nedir? Burada iddia ettiğim şey şudur: Akrabalığın ilksel durumunun incelenmesi, yani çocuğu çevreleyen ve onu toplumsal bir kazanım olarak topluluğa dâhil eden küçük grubun incelenmesi bize şunu gösterecektir ki, akrabalık kurumunun ilksel işlevi çocuğun dil olgusu aracılığıyla kendi çevresi üzerinde sosyolojik bir denetime kavuşmasını sağlamaktır. Böylece, tesadüfen görmekteyiz ki, dilsel sembollerin gelişebilir yapısı ve genel olarak dil yetisi hem sosyolojik hem de bireysel bir niteliğe sahiptir. Akrabalık kavramlarına ilişkin bireysel olmayan ya da sınıflandırıcı anlamlar, buna bağlı kapsamın gelişmesiyle elde edilmektedir. Bu fenomene bağlı işlevsel yaklaşım

–akrabalığın sembolik yapısına bağlı olarak– dilbilim, toplumsal davranış ve maddi ortamı dikkate alarak incelenmelidir. Toplumsal davranışla anlatılmak istenen şey; hukuk normları, ekonomik hizmetler ve ritüelin işleyişiyle birlikte geniş akraba grupları, klan veya kabile içerisinde çocukluktan bireye geçiş aşamasının gerçekleşmesidir. “Para”, “döviz” ya da “sembolik servet” olarak adlandırılan çeşitli nesnelerin mübadele, üretim ve tüketim sistemi içerisinde incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca benzer durum, sihirli formüllerin ya da mimiklerin incelenmesinde gereklidir; bunlar genel bağlamın dışında tutulmadan kendi işlevsel ilişkisiyle ele alınmalıdır.

IV

İŞLEVSELCİLİĞE DAİR GENEL BİR YAKLAŞIM

Saha araştırmasındaki deneyim aktarımıyla birlikte herhangi bir karşılaştırmalı teorik araştırma, antropologun kültürel fenomenlerle ilgili bağlantılar kurmasına olanak sağlamaktadır. Şunu biliyoruz ki, nesne ve bunu kullanan insan arasındaki bağlar; teknik, kişi, toplum, yasal sahiplik ve üretim ekonomisi arasındaki bağlar; ve insanların yaşadığı mekânlar ile bu alanlarda yer işgal eden bireyler arasındaki ilişki ne gözden kaçırılmıştır ne de net bir şekilde görülebilmiştir. Bir atasözünün de söylediği üzere, gün gibi ortada olan bir şeyi görebilmek kadar zor bir şey yoktur. Eğer işlevselciliğin, “büyüsel ve ekonomik tutumlar arasında ayrılmaz bir bağ” olduğu şeklinde düşünme eğilimi olsaydı ve biz de bunların toplumsal yapının bir parçası olduğunu idrak ederek aralarında sürekli daha fazla bağ kurmak zorunda kalsaydık, teorik anlamda, sürekli suçlanmakta olan bilimsel mutlakıyetçiliğin ağına düşmüş olacaktık. Ayrıca şunda hiç kuşku yok ki, bilimsel araştırmalarda farklı farklı incelemelerde bulunmamız değil aynı zamanda bütünsel bağlantılar da kurmamız gereklidir. Eğer işlevselcilik düzen ve

bağlılığın doğal sınırlarına hem ayrı ayrı hem de bütün olarak dikkat çekmeseydi, insanın nesnelerle kurduğu ilişkiyi açıklamada içinden çıkılmaz bir durumda olabilirdik. Bana göre, bu tür doğal sınırlar varlığını sürdürmekle beraber kültürel analizin esaslı bir şekilde temelini de oluşturmalıdır.

Benim kişisel özellik kavramından farklı bir şekilde *Kurum* olarak tanımladığım kavram, “kendi arasında önemli hiçbir bağlantı bulunmayan unsurlardan oluşan” bir şey olarak tanımlandığı zaman, bu önemli bir ilişkinin varsayımı olarak değer kazanır ama işlevselci yaklaşım bunu diğerlerinden ayrı tutar. Aslında işlevselciliğin bu tutumu oldukça açıktır; bu, belirli bir toplumsal sınıflandırma olarak değerlendirilebilir, çünkü evrensel olarak kabul görmektedir. Bu tutum yalnızca soyut öğeleri belirtebilmek için değil, aynı zamanda toplumsal çevreye somut bir tanım getirmek için geliştirilmiştir. Eğitim, hukuk, ekonomi, ilkel veya gelişmiş bilgi ve din gibi kültür içerisindeki temel noktalar eğer analiz edilmese, her biri ayrıca tanımlanmasa ve insan organizmasının biyolojik ihtiyaçları ile ilişkilendirilmeseydi, işlevselcilik kültürle ilgili doğru bir yaklaşım ortaya koyamazdı.

İşlevselcilik, işlev kavramını eğer yalnızca “kısmi bir faaliyeti oluşturan katkı, bir kısımdan oluşan toplam faaliyeti meydana getirir” gibi bir dil oyunuyla tanımlasaydı ve işlevle ilgili gözlemlenebilir olanı ve gerçekte neleri içerdiğine yönelik daha belirgin ve açık tanımlamalarda bulunmasaydı, işlevselcilik bu kadar verimli olamazdı. Görüldüğü gibi, kurumlar ve bunun içerisindeki kısmi faaliyetlerle birlikte ortaya çıkan bu tür bir tanımlama öncelikle biyolojik ya da türevsel kültürel ihtiyaçlarla ilişkilidir. Bu yüzden işlev, her zaman, bir ihtiyacın doyurulması anlamına gelmektedir; bu, yemek yemek gibi sıradan bir faaliyeti olduğu kadar Tanrı ile uyum içinde olmak için bir cemaatin inançları doğrultusunda belirlenen kutsal faaliyetleri de içermektedir.

KÜLTÜREL ANALİZİN MEŞRU AYIRIMLARI

Eğer herhangi bir maddi kültürel özelliği ya da herhangi bir geleneği ele alır ve bir davranış biçimine ya da herhangi bir fikre göre tek boyutlu incerseniz, bunu insan faaliyetinin örgütlü sistemi içerisinde yeniden konumlandırmanız gerekir. Bu yüzden, ilkel gruplarda sürtünme yoluyla elde edilen ateş –ister ısınmak isterse yemek pişirmek için olsun– aile kurumunun olmazsa olmazıdır. Ayrıca kamp ateşi, örgütlü avlanma ve ticari keşiflerin yanısıra çocuk oyunlarında da ateş son derece büyük bir öneme sahiptir. Sadece teknolojik bir süreç olarak ateşin elde edilmesi bilgi, beceri ve örgütlü işbirliğine ilişkin birçok durumu da beraberinde getirmektedir. Eğer el işiyle gerçekleştirilen performansları ya da geleneksel sürecin devamlılığını sağlayan performansları inceleyecek olursak, bu tür faaliyetlerin aktarımıyla bağlantılı olan örgütlü gruplardan da bahsetmemiz gerekir.

Amaç ve tekniğe sahip bir araç ve onun genellikle örgütlü grup, aile, klan ya da kabile tarafından tanımlanış biçimi, teknik kuralların şekillenmesi ve geliştirilmesiyle oluşmaktadır.

Bir kelime ya da kelime türü –rneğin akrabalık terminolojisi gibi ya da otorite, yasal prosedür gibi sosyolojik ifadeler– hiçbir örgütlü grup olmaksızın, örgütlenme, maddi aygıt ve nihai amaç kalıbına sahiptir. Eğer tektipleşmiş davranış kalıplarına bağlı herhangi bir geleneği ele alırsak, gerek beceri, yemek yeme, uyuma veya oyun oynama gibi fizyolojik davranış türleriyle gerekse doğrudan ya da sembolik bir sosyolojik tutumun sergilenmesiyle karşılaşabiliriz. Her iki durum da faaliyetlerin örgütlü düzenine bağlıdır. Burada nesne ve kurum ilişkisinin faaliyet üzerindeki etkisi karşımıza çıkar.

VI

BİR KURUMUN YAPISI

Somut bir şekilde belirtmek için, öncelikli olarak, çeşitli kurum türlerini (örneğin aile, geniş akraba grupları, kabile) sıralamak istiyorum. Bunların her biri sözleşme ve yasalarla belirlenen üreme biçimleriyle doğrudan bağlantılıdır. Sözleşme her zaman arzu, güdü ve ortak amaca denk düşmektedir. Bu, gelenek aracılığıyla somut bir şekilde ortaya çıkmakta ve geleneksel otoriteyle uygulanmaktadır. Evlilik, anayasal kurallar bütününe bağlı anlaşmayla birlikte, özünde birbiriyle bağlantılı olan evlenme ve kan bağıyla ilgili hukuki düzene dayanmaktadır. Çocuğun varlığını meşru ilkelerle belirleyen üreme temelli topluluklar, işbirliğiyle ilgili belirli kuralları tanımlarken ailenin oluşumunu esas almaktadır. Bunların hepsi aileyle ilgili sözleşmeyi oluşturmaktadır. Sözleşme bir topluluktan başka bir topluluğa göre değişiklik göstermektedir. Bu yüzden her topluluğun sahip olduğu bilgi birikimi alan çalışanı tarafından gözlemlenmeli ve her kültür içerisinde varlığını sürdüren aile kurumu buna göre tanımlanmalıdır. Temel ya da anayasal kurallarla ilgili bu tür bağımsız bir sistemde kişilerin rolünü kapsamlı bir şekilde irdelememiz gerekmektedir. Buna bağlı

olarak grup  yeleri, merkezî otorite ve aile içerisindeki i le-ve dair tanım özenle incelenmelidir. Teknolojik ve yasal ya da ekonomik ve gündelik durumlara göre belirlenen kurallar, saha araştırmacısı için üzerinde durulması gereken diğer önemli unsurlardır.

Fakat aile yaşantısı, ev merkezli bir ortam çevresinde yo unla maktadır; yaşanan mek n, evde kullanılan araç gereçler, ev eşyaları ve ayrıca büyüsel ya da dinsel olarak kutsal görülen nesneler, ailevi ortamın fiziksel anlamda belirleyici unsurlarıdır. Bu yüzden burada kişilerden, sözleşmeden ve i birli inden bahsediyoruz. Elde edilen bu verilerle birlikte, ailenin evdeki yaşantısına dair daha somut tanımlamalara, mevsim de i ikli inin insanlar üzerindeki etkileriyle ilgili bilgilere, gece gündüz rutininin etkisine ve normlarda sapmaya neden olan gerçek değerlendirmelere daha kapsamlı bir şekilde ula mamız gerekecek.

Dar anlamda bakıldığında, aile içerisindeki bir topluluğun yanısıra geniş akraba grupları üzerinde yürütülecek saha araştırmaları ve benzer çizgide ileri sürülen teoriler, geniş akraba gruplarına bağlı fiilî hukuki durumları göstermektedir. Grubun bileşenleri arasındaki uzlaşma, kendi kurallarının oluşmasına olanak sağlamaktadır. Kişilerin artan katılımı ve maddi olarak komşuluk ilişkilerinin yo unla ması müşterek birliği oluşturur. Birbirine bağlı yaşam alanlarının yanısıra sembolik ortaklık, belirli nesnelerin birlikte kullanımına olanak sağlamaktadır.

Ortak bir ata aracılığıyla gelişen mitoloji, klanda sözleşmeyi oluşturur ve akrabalık ba ı bu şekilde gelişerek tek taraflı bir hal alır.

Dünyanın dört bir yanında benzer topluluklar karşımıza çıkmaktadır. Göçebe hayatı yaşayan topluluklara, Avustralyalı Aborjinler, Andaman, Fuegianlar ve Californian yerlilerine benzer yerel grupları incelediğimizde, bu insanların yaşadıkları belirli bir toprak parçası üzerinde kendilerine alan oluşturduk-

larını ve belirli bir yer ayırdıklarını görürüz. Ayrıca bu toplulukların yaşadıkları alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetlerde –kaçınılmaz olarak– işbirliği kurduklarını ve örgütlenme eğiliminde olduklarını görürüz. Fakat gelişmemiş örgütlenmelerde dahi gruplar, yaşadıkları toprak üzerinde hak iddia etmektedirler. Bu yüzden temel yasal hak talepleriyle birlikte mitolojik ve dinî savlar da sıklıkla bu tür topluluklarda görülmektedir. Böylece yerel bir bölgede yaşayan insanların kişisel haklarına ilişkin tanımlama *sözleşme* içerisine girmektedir; tarihî, efsanevi ve mitolojik gelenekle birlikte toprak üzerinde iddia edilen haklar grup içerisinde giderek büyümektedir. Nazi ideolojisinin doktrini, *Blut und Boden* (Kan ve Toprak), bu sözleşme türleri içerisinde saçma bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı zamanda yerel bir grup, kendi nezdinde az ya da çok gelişen merkezî otoriteye, kişisel arazi kullanım hakkı ile ilgili farklı taleplere ve sunulan hizmet ve ayrıcalıklara yönelik talep edilen haklarla ilgili komünal işleve sahiptir. Toprağın kullanımıyla ilgili detaylı tüm kurallar, komünal yapı içerisindeki geleneksel normlar ve mevsimsel faaliyetlerin tanımı –özellikle de bütün olarak bir yerel bölgenin belirli aralıklarla toplayıcılık yapması– kurumun normatif görünümünü tanımlayan kuralları oluşturmaktadır. Toprak, binalar, su kaynakları, su yolları ve kamusal alanlar, bir grubun maddi yapısını oluşturmaktadır. Toprak ilkesi, daha geniş birimlerin çeşitli yerel yönetim alanlarında birleşmesine katkı sağlayabilmektedir. Burada ayrıca şunu belirtmeliyim ki, saha araştırmacısı geleneksel sözleşmenin varlığını araştırmak zorundadır çünkü bu sözleşme, *raison d'être*'i (var olma sebebini) ve bu tür grupların geçmişini ortaya çıkarabilir. Saha araştırmacısı, geleneksel yasaların uygulanmasıyla müşterek faaliyetler yürüten bölgesel grupların yapısını tanımlamalı ve yaşadıkları alanda işbirliğini sağlamak için törenlerde kullandıkları silâh gibi nesneleri ya da sembollerin nasıl kontrol edildiğini açıklamalıdır.

Bilindiği üzere kabile bir birimdir ve sürekli olarak geniş-

leyen örgütlenme yapıları ve müşterek faaliyetler içerisindeki bölgesel gelişimi kabilelerde görmek mümkündür. Fakat burada şunu belirtmek isterim ki, bu kavram ilkesel olarak belirsiz ve karmaşık olduğu için etnografik terminolojide önyargıya sebep olmaktadır. Bana göre, kültürel anlamda bir kabileyle politik örgütlenme birimi olan kabile arasında, kelime kullanımını bakımından bir ayırım yapılması gerekmektedir. Aynı geleneğe, fiilî duruma ve tekniğe sahip bir grup insanı içeren tümleşik kültürel yapı olarak kabile; aile, yerel yönetime sahip bölgeler, meslek locaları ya da ekonomik gruplar gibi benzer küçük grupları da içermektedir. Bana göre, kabile birliklerinin en belirgin özelliği ortak dil kullanımıdır; ortak bir gelenekle edinilen bilgi, beceri, âdet ve inanç yalnızca aynı dili kullanan insanların müşterek hareket etmeleriyle başkalarına aktarılabilir. Bir kez daha belirtmek gerekirse, müşterek faaliyetler yalnızca dil yoluyla iletişim kurabilen insanlar arasında mümkündür.

Bir kabile-ulus* –bu kurum için böyle bir kavram kullanmayı tercih ediyorum– politik örgütlenme yapısına sahip olacak diye mutlak bir koşul yoktur. Politik örgütlenme her zaman kendi halkını yönetecek güce sahip merkezî bir otorite tarafından uygulanmakta ve halk içerisindeki bileşen grupların yürüttüğü faaliyetler, bu otorite tarafından güdülmektedir. İktidardan söz ettiğimiz zaman, maddi ve manevi olarak güç kullanımından söz ediyoruz demektir. Kabileyi ikinci anlamıyla ifade ettiğimizde ise –yani geniş politik grup veya kabile-devlet** olarak– dikkat edilmesini gereken şey, bunun kabile-ulus ile aynı anlama gelmediğidir. Profesör Lowie'nin devletin kökenini araştırdığı kitabında, çoğu ilkel toplulukta politik gruplaşmanın mevcut olmadığının etnografik gözlemler aracılığıyla saptandığına ilişkin belirttiği analize tamamen katılıyorum. Fakat

* Tribe-nation. (ç.n.)

** Tribe-state. (ç.n.)

bu topluluklarda kültürel grup oluşumları bulunmaktadır.

Kabile-ulusa ait sözleşme, halkın kökeni ve kahraman atalarının faaliyetlerine göre kültürel başarı olarak tanımlanan geleneklerin temelinde yatmaktadır. Efsaneler, soya bağlı gelenekler ve kendi kültürleri ile komşu kültürler arasındaki farklılıkları anlatmak için kullanılan tarihî anlatılarda da, bu sözleşme içerisinde yerini almaktadır. Diğer taraftan kabile-devlet sözleşmesinde ise, yazılı olmayan ama otorite, güç ve rütbe gibi unsurların hiçbir zaman eksik olmadığı bir yapı mevcuttur. Kültürel bir grup içerisindeki kişiler, tabakalaşma ya da bunun yokluğuyla ilgili problemler, yaş gruplarının kültürle alâkalı meseleleri ve bölgesel bölünmeyle ilgili sorunlarla mücadele edebilmektedirler. Bölgesel bölünmeler kültür ve dil bakımından farklılaşmalara sebep olduğu zaman, çeşitli kabile-uluslar mı ya da kültürel bağlamda otonom kültürel bölünmeler mi buna sebep olur; böyle bir yüzleşme durumu ortaya çıkabilir. Kabile-devlet içerisindeki kişilerle alakalı olarak bu tür bir zorlukla karşılaşmak pek mümkün değildir. Fakat burada güvenlikle ilgili askerlik ve polislik faaliyetlerinin yanısıra merkezî otorite, şeflik ve ihtiyar heyetiyle ilgili meseleler belirgin bir şekilde açığa çıkabilir. Burada ayrıca ilkel ekonomi, vergilendirme, hazine ve ilkel yollarla para kaynağı edinimi gibi meseleler de ortaya çıkabilir. Bir ulusun maddi olarak alt katmanı, yalnızca bu katman ile ilgili ayrımlara odaklanan ve onu diğer kültürlerin hepsinden ayrı tutan bir yaklaşımla tanımlanabilir. Kabile-devlette ise, toprak politik olarak kontrol edilmektedir; bu kontrol, savunma ve saldırı özellikli silâhlar ile birlikte politik denetim, ordu ve yönetim aygıtlarının da yer almasıyla sağlanabilmektedir.

Araştırmamızda izlediğimiz yola bölgesel ilkelerden ayrılarak devam ettiğimizde, kurumlarla ilgili listemize, yerleşik ya da örgütlü herhangi bir cinsiyet ve yaş grubunu ekleyebilmemiz mümkündür. Burada açık bir şekilde görülmektedir ki, birbirini tamamlayan ve işbirliği yapan kadın ve erkekten olu-

şan aile gibi kurumları değil farklı totemik cinsiyetlerden oluşan gruplar olarak adlandırılan kurumları, farklı yaş gruplarını ve erkek ile kadından oluşan örgütlü yapıları dâhil etmemiz gerekmektedir. Yalnızca erkekleri içeren çeşitli yaş gruplarını değerlendirdiğimizde, her iki cinsiyet ve yaş grubuna ilişkin farklı ilkelerin, tek taraflı bir kurum olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Herhangi birisinin, sözleşme ya da normlar ve maddi aygıtlarla ilgili bir tanımlama yaparken zorluk çekebileceği konusunda kuşkuluyum. Gizli cemiyetler, dernekler, bekâr evleri vb. erkek toplulukları, kolaylıkla kurum kavramı içerisinde değerlendirilebilir. Hatırlatmak gerekirse, bu tür grupların her biri hukuki ve söylencesel bir temele sahiptir. Bu temelde, kişisel davranış kalıpları ve normları belirlenir. Ayrıca bu gruplardan her birinin, maddi bir donanımı, bir toplanma yeri, bazı varlıkları ve belirli ritüel ve araç gereçleri vardır.

Bir kurumlar bütününe meslekler veya meşguliyetler olarak adlandırabileceğimiz geniş bir sınıf içerisinde konumlandırabiliriz. Çeşitli kültürel yapılar; yani eğitim, ekonomi, idare hukuku, büyüsel konular ve dinî ibadet gibi farklı türdeki faaliyetler, belirli bir kurum içerisinde somut ya da soyut bir hal alabilir. Burada evrim ilkesi işlev teorisinden ayrı tutulamaz. Ekonomik örgütlenme, eğitim, büyüsel ya da yasal konuların, belirli faaliyetler sistemiyle karşılandığına dair hiçbir kuşku yoktur. Her grup içerisindeki uzmanlar, bir alanda giderek daha fazla örgütlenmektedir. Tüm bunlara rağmen, ilk meslek gruplarıyla ilgili bilgilere ulaşmak yalnızca evrimci için değil aynı zamanda saha araştırmacısı ve karşılaştırmalı inceleme yürüten bir kişi için de son derece heyecan vericidir. Bunların arasından yalnız birkaç antropolog, büyü ve din ya da belirli teknik beceriler ve ekonomik girişim bakımından buna karşı çıkacaktır. Böylece görüldüğü üzere, geleneksel sözleşmeye sahip geçerli her bir örgütlü grup, işbirliği olarak tanımlanan vasıflara, farklı işlevlere sahip mistik liderlik özelliğine, davranış normlarına ve belirli araçlara sahiptir.

VII

İŞLEV KAVRAMI

İşlev, kurumlar analizi içerisinde değerlendirilebilecek ve değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Ailenin işlevi –topluluk içerisinde yaşayan bireyler olarak– topluluğu yaşatmaktır. Aileye, evlilik anlaşmasıyla birlikte, çocuk yapması için meşru bir hak tanınmaktadır; buna göre, çocuğa yaşadığı topluma uygun bir statü verilmekle birlikte çocuğun alması gereken eğitim ve ihtiyaç, var olan araç gereçler karşılanmaktadır. Yalnızca cinselliğe bağlı durumlarda değil aynı zamanda ebeveynlik ve arkadaşlık gibi durumlarda da birlikte yaşama olgusu, kan bağıyla alâkalı yasalar sayesinde ahlâki olarak kabul görmektedir. Kurumun kendi içerisindeki sosyal ve kültürel sonuçlarla birlikte ortaya çıkan bu sözleşme, bize kurum ile ilgili kapsamlı bir tanım sunmaktadır.

Geniş ailenin işlevini, ortak kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılması, toplulukta yer alan daha küçük ve disiplinli birimler içerisindeki yasal denetimin güçlendirilmesi ve sıkı düzene sahip yerel birimler içerisinde güvenlik ve verimlilik bakımından siyasal etkinin arttırılması gibi özelliklerle tanım-

lamayı tercih ediyorum. Klan sisteminin işlevi, geniş kapsamlı *ek bir ilişki ağının* varlığını göstermektedir; yani bu, komşu gruplarının yanısıra yasal koruma, ekonomik karşılıklılık, büyüsel ve dinî faaliyetlerin uygulanması gibi yeni bir ilkenin oluştuğunun göstergesidir. Kısacası klan sistemi tüm kabile-ulus yapısını aşan kişisel bağların olduğu ve hizmetin, fikirlerin ve malların mübadelesinde kişinin sahip olduğu önemli rolü gözler önüne sermektedir. Bu yüzden, geniş aile ve komşu gruplarına bakarak, organize bir kültürün oluşmasının mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Yerel bölgelerde yaşayan halkın işlevinde ise, kamu hizmetlerinin örgütlenmesinin ve bölgesel kaynakların müşterek tüketiminin işbirliğiyle sağlandığını görmekteyiz. Fakat bu günbegün üretimde zorlaşan pazara erişebilme bakımından zorlaşmaktadır.

Kabile içerisinde işbölümüne, cinsiyete ve yaşa göre oluşan farklı örgütlü gruplar vardır. Burada yaşadığımız toplumun gerçeklerinden yola çıkarak ilkel yaşam koşullarını anlamaya çalışırsak, kadın ya da erkek olmanın –doğal olarak– belirli avantajlara ve dezavantajlara sebep olduğunu görürüz. Ortak cinsiyet dağılımına sahip grupların daha avantajlı olduğu düşünülebilir; böylece iki gruptaki noksanlıklar telafi edilebilir. Aynı durum yaş grupları için de geçerlidir. Yaş gruplarının işgücündeki önemi, sahip oldukları potansiyel ve görev aldıkları hizmetlerde görülmektedir. Hizmet türleri yaş, statü ve güç kazanımına göre dağılmaktadır. Her bir meslek grubunun sahip olduğu işlev hakkında ise söylenecek çok az şey vardır. Bu, belirli bir hizmet ve bunun karşılığında ödenen bedele göre tanımlanmaktadır. İlkel topluluklar içerisine modern yabanıllığı katan bir antropologun burada tekrar görebileceği şey şudur: Aynı hizmeti sunan, benzer çıkarlara sahip ve geleneksel ödüllendirmelerin gözetildiği birlik içerisindeki insanların faaliyetleri, benzer bir bütünsel güce sahiptir. Bu durum muhafazakâr yapıya sahip olan ilkel insanlarda veya günümüzdeki rekabetçi zihniyete sahip devrimci topluluklarda aynıdır.

Bu tür bir işlevsel analiz bayağılıkla eleştirilebilir. Bu tür bir eleştiri, makul bir döngüye işaret edebilir. Yani, eğer işlevi bir ihtiyacın karşılanması olarak tanımlıyorsak, bir işlevin de ihtiyacını karşılaması için, doğan bir gereksinimi giderme gayesiyle ortaya çıktığından kuşku duymak son derece kolaydır. Bu yüzden, örneğin, kimine göre klanlar kendi içinde ayrışan bir yapıya sahiptir. Bu tür bir ayırışmada, meşru bir ihtiyaçtan bahsedebilir miyiz? Özellikle de, bu ihtiyaç hiçbir zaman var olmadıysa bununla ilgili nasıl konuşabiliriz? Birçok topluluk klanlara sahip olmamasına rağmen ve bunlar olmadan gayet düzgün bir şekilde yaşamaya devam ederken bundan bahsetmek ne kadar mümkündür?

Burada öncelikli olarak söylemek isterim ki, fazla dogmatik düşüncelere sahip biri değilim. Bana göre işlev kavramı, daha sıkı bir toplumsal doku yaratmaya, hizmetlerin, metaların ve aynı zamanda düşüncelerin ve inançların daha geniş ve etkili bir biçimde yayılmasına yönelik bir girişim olarak düşünüldüğünde, araştırmalarımızı belli bir toplumsal olgunun kültürel yararına ve yaşamsallığına yönlendirmesi itibariyle daha faydalı olacaktır. Ayrıca önermek istediğim bir şey de şu ki, kültürel evrim içerisinde var olma mücadelesi kavramının da incelenmesinin gerekli olduğudur; bu yalnızca tek organizma için geçerli değildir. Bu, kültürel biçimlerden ziyade insan gruplarının incelenmesinin araştırılmasının gerekliliğidir. Bu, aynı zamanda, bir ilke olarak difüzyon olasılıklarının değerlendirilmesine de katkı sağlayacaktır. Böylece burada, geniş ve ayrı kurumsal gruplarla ilgili işlev kavramını bulgusal bir aygıt olarak ortaya koymuş oluyorum.

VIII

İHTİYAÇLAR TEORİSİ

İhtiyaç kavramına ilişkin en kuvvetli dayanak başka bir düşün-
cenin altında yatmaktadır. Çeşitli ihtiyaçların neler olduğu;
hangilerinin esas olduğu, hangilerinin muhtemel olduğu; nasıl
bir ilişkiye sahip oldukları ve kültürel ihtiyaçların nasıl ortaya
çıktığıyla ilgili bir değerlendirmede bulunabilmek için, kap-
samlı ve daha ayrıntılı bir işlev tanımına ulaşabilmemiz ve bu
kavramın taşıdığı gerçek önemi göstermemiz gerekiyor. Bura-
da üzerinde durulması gerektiğini düşündüğüm iki aksiyomu
ileri süreceğim: Öncelikli olarak, her kültür biyolojik ihtiyaçlar
sistemini doyuma ulaştırmak zorundadır; bu ihtiyaçlar meta-
bolizmanın, üremenin, fizyolojik sıcaklık koşullarının, nemden
ve rüzgârdan korunmanın, kötü iklim ve hava koşullarına kar-
şı önlem almanın, tehlikeli insanlara ve hayvanlara karşı ted-
birli olmanın, gevşeme ve rahatlamının, harekete yönelik kas
ve sinir sistemlerini çalıştırmanın ve gelişimi düzenlemenin
dayattığı ihtiyaçlardır. Bilimsel kültür içerisinde ele alınacak
ikinci aksiyom ise, sembollerin ve el yapımı nesnelerin kul-
lanımını kapsayan her kültürel edinimin, insan anatomisinin

araçsal olarak güçlendirilmesi ve doğrudan ya da dolaylı olarak bedensel ihtiyacın karşılanmasıyla ilgilidir. Eğer evrimsel bir değerlendirmeye incelememize başlamış olsaydık, insanın anatomik gelişiminin bir sopa ya da bir taşla tamamlandığını söyleyebilirdik; yani el yapımı araç gereçler ve eşyaların kullanımının yalnızca fiziksel ihtiyaçların karşılanması için değil aynı zamanda türev ihtiyaçların da oluşmasını sağladığını gösterebilirdik. Sığınarak, ateş yakarak, giyinerek veya örtünerek –geçici ya da kalıcı bir şekilde– vücudun korunması ya da ısınması, organizma üzerinde sıcaklık bakımından değişikliğe sebep olmaktadır. Organizma, büyük bir beceri ve işbirliğiyle üretilen ve kullanılan bu öğelere böylece bağımlı hale gelmektedir.

Yeni bir ihtiyaç türü –bu biyolojik ihtiyaçla yakından bağlantılıdır ama belirlenimci yeni bir türü kapsamaktadır– herhangi bir kültürel faaliyetin başlangıcında ortaya çıkmaktadır. Çevreden toplanan, korunan ve hazırlanan besinlerle doğrudan elde edilen gıdalardan, kültürel sürecin herhangi bir aşamasında yararlanamayan bir canlı, açlıktan ölmektedir. Ekonomik özellikteki yeni ihtiyaçlarla salt biyolojik beslenme gereksinimi beraber ele alınmalıdır. Cinsel dürtünün doyuma ulaşmasıyla birlikte beraber yaşamın kalıcı bir hal alması ve çocuk yetiştirmenin daimi bir ev idaresine neden olması, yeni koşulların dayatılmasına sebep olmaktadır. Bunların her biri, salt biyolojik sürecin herhangi bir aşamasında, grubun muhafaza edilmesi bakımından önemli bir rol oynamaktadır.

Herhangi bir ilkel ya da uygar topluluğu ele aldığımızda görebileğimiz şey, insan metabolizmasının beslenmeyle ilgili ihtiyaçlarla belirlenmiş olmasıdır. Ama bu ihtiyaçlar kendi içerisinde teknolojik, ekonomik, hukuki ve hattâ büyüsel, dinî ya da ahlâki yeni ihtiyaçların oluşumunu da beraberinde getirebilmektedir.

Ve tekrar belirtmek gerekirse, insan türünün çoğalması yalnızca çiftleşmeyle olagelen bir şey değildir, çünkü bu aynı za-

manda insan yavrusunun ihtiyaç duyduğu uzun süreli bakım, eğitim ve sahip olacağı yurttaşlık statüsüne de bağlı olan bir şeydir. Ama bu da bir dizi ek belirleyici etkeni beraberinde getirmektedir, yani ihtiyaçları. Bu ihtiyaçlar düzenli flörtlerle, ensest ve egzogami tabularıyla, tercih edilebilen evlilik düzenlemeleriyle karşılanmaktadır. Ayrıca ebeveynlik ve akrabalıkla ilgili olarak, soya bağlı düzenin hukuki yapısı ve ahlâki ilişkiler de bu kapsamda ele alınmaktadır. Soğuk havalara karşı bedeni koruyacak asgari koşullar gene giyinme ve barınmayla gideilmektedir. Güvenlik ihtiyacı, ev içerisindeki fiziksel koşulların sağlanmasıyla birlikte insanların yerleşim alanlarındaki düzenlemelerle ve ayrıca komşu gruplarının örgütlenmesiyle karşılanmaktadır.

Eğer biyolojik ihtiyaçların kültürel doyumundan türeyen zorunlulukları kısaca sıralasaydık, daimi olarak yenilenmesi gereken aygıtların, bir kabilenin ekonomik sistemi üzerindeki etkisini görebilirdik. Tekrar etmek gerekirse, insanlararası işbirliği otorite, fiziksel güç ya da toplumsal sözleşme ile normların uygulanmasıyla gerçekleşmektedir. Burada ilkel ya da gelişmiş farklı denetim sistemleri karşımıza çıkmaktadır. Her birleşik kurum ve bir bütün olarak kültürel grup içerisinde daimi olarak kişilerin yenilenmesi yalnızca üremeyi değil, aynı zamanda eğitim sistemini de beraberinde getirmektedir. Savunma ve otoritenin desteklenmesi için gücün ve baskının örgütlenmesi, her bir kurum ve belirli gruplar içerisindeki politik örgütlenmelerle, işlevsel bakımdan ilgilidir. Bu grupları politik birimler ya da politik devletin prototipi olarak tanımlayabiliriz.

Ayrıca bana göre, kültürün başlangıcıyla birlikte bunun sembolik çerçeve içerisindeki genel ilkelerinin aktarımını belirtmemiz gerekmektedir. El becerisi –kısmen dışa vurulan, maddi teknolojik süreçlerle ilgili olarak belirli ilke ve tanımları formüle eden ve bunları merkezine alan bilgi– araçsal nedenselliğe ve pragmatik bir yapıya sahiptir. Bunlar erken dönemin kültürel tezahürlerinde dahi eksik olmayan bir etkidir. Bana

göre büyü ve din, işlevsel olarak, saf akıl ile gelenek ve deneysel düşünce sistemi için olmazsa olmaz bir tamamlayıcı unsurdur. Dil kullanımının geçmişteki yansıması, tüm sistematik düşüncelerin bir özelliğidir; bu, insanların salt fikrîsel öngörülerinin belirsizliğine dikkat çekmektedir. İnsanın sahip olduğu bilgilerdeki boşlukların doldurulması ve yazgı ile kaderin takdirindeki büyük boşluk, insanın doğaüstü güçleri öne sürmesine sebep olmaktadır. Ölümden sonraki yaşam muhtemelen en eski mistik hipotezlerden birisidir ve bu belki de organizmanın altında yatan derin bir biyolojik arzudur. Fakat bu sosyal grupların tutarlılığına belirli bir katkı sağlamaktadır. Yani, bu sezgiyle birlikte insanın gösterdiği çaba, salt akılla edinilen deneyimler kadar sınırlı değildir. Bir yandan fikirler, insanın bazı değişken unsurları kontrol edebildiğini gösterirken, diğer yandan doğanın kendi içinde insan faaliyetlerine karşı iyi ya da kindar olabildiğini göstermektedir. Bu insanın, kader gibi gelişmiş kavramlarını içererek, yaratılış ile ilgili geliştirdiği ah-lâk duygusunu ve insanın var oluşundaki amacı bizlere göstermektedir. Sanatın, hoş vakit geçirmenin ve halk eğlencelerinin işlevsel tanımı, insan organizmasının ritme, sese, renge, biçime ve bunların birleşimine verdiği doğrudan fiziksel tepkileri belirtmelidir. Bu ayrıca, dekoratif sanatlarla, el becerisiyle ilişkili olmakla beraber dinî ve büyüsîl mistisizmle de bağlantılıdır.

IX

SONUÇ

Burada yalnızca deneme amaçlı kısa bir taslak sunacağımı herkesin bilmesini isterim. Örgütlü faaliyetlerin doğal bir şekilde soyutlanarak kültürel olguların incelenip incelenemeyeceğine ilişkin soruna dair kapsamlı ve belirli bir çözüme hâlâ ihtiyaç duymaktayız. Bana göre kurum kavramı –kendi yapısı içerisindeki belirli bir taslak ve kendi temel türlerine ilişkin kapsamlı bir listeye– bu soruya ilişkin en iyi cevabı getirecektir.

İhtiyaçlar teorisi ve onun kökeni; biyolojik, fizyolojik ve kültürel belirlenimcilik arasındaki ilişkiye dair bize daha açık bir işlevsel analiz sunmaktadır. Her türlü kurumun sahip olduğu işlevin ne olduğuyla ilgili yaptığım bu kısa özetin sonuna kadar aynı kalıp kalmayacağından açıkçası çok emin değilim. Kendimi şu konuda ikna ettiğimi hissediyorum: Ekonomi, hukuk, eğitim, bilim, büyü ve din gibi çeşitli kültürel tepki türlerinde işlevsel olarak bir bağ kurabildiğimi düşünüyorum. Ayrıca bu kültürel tepkiler ile biyolojik, türev ve bütünsel ihtiyaçlar sistemi arasında bir ilişki sağladığımı kanaatindeyim.

İşlev teorisi, burada sunulduğu gibi, saha araştırmalarında ve çeşitli kültürler üzerine yapılan karşılaştırmalı analizlerde bir önkoşul olma iddiası taşımaktadır. Bu, kurumlar ve bunların tezahürleriyle ilgili belirli bir kültürel analizin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Eğer bu tür bir yol gösterici taslağın saha araştırmacısı tarafından uygulandığını gözünüzün önüne getirirseniz, saha araştırmacısının, gözlemlediği olguları hem ilişkilendirebildiği hem de onları ayrı ayrı değerlendirebildiğini göreceksiniz. Bu öncelikli olarak alan çalışanın, neyi gözlemleyeceği ve bunu nasıl kaydedeceğine dair kapsamlı bir eğitime ve net bir bakış açısına sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Şunu özellikle vurgulamak isterim ki, işlevselcilik ne dağılımların incelemesine muhalif bir tutum sergilememektedir ne de evrim, tarih ya da difüzyonun geçmişini yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır. Üzerinde ısrarla durduğum şey şu ki, eğer kültürel olguların işlevi ve biçimini tanımlamazsak, Morgan, Bachofen ya da Engels'in fantastik evrimsel taslakları içinde sürüklenebilir ya da Frazer, Briffault ve hattâ Westermarck gibi, soyutlanmış ögeler içerisinde parçalı uygulamalara kendimizi kaptırabiliriz. Ayrıca, dağılımla ilgili araştırma yapan bir kişi imgesel ve gerçek olmayan benzerlikleri ayrıntılarıyla açığa çıkarmaya çalışırsa, gösterdiği bütün çaba boşa gider. Bu yüzden işlevselciliğin –kültür analizine başlangıç olarak– üzerinde ısrarla durduğu şey, genelgeçer olmasıdır. Böylece kültürel tanımlamanın tek geçerli kriteriyle birlikte antropologun istediği bu geçerlilik karşılanmış olur.

DİZİN

A

Aborjinler 67, 99, 164
Afrika 40, 66, 85, 100
aile 24, 30, 33, 34, 37, 38, 52, 56,
61, 62, 65, 67, 68, 75, 99, 100,
103, 104, 105, 107, 108, 109,
112-116, 127, 130, 131, 148,
149, 151, 153, 157, 161, 163,
164, 166, 168, 169, 170
Alaska 100
Almanya 51, 90
Amerika 40, 99
anatomi 12, 63, 81, 82, 85, 87,
88, 172
Andamanlılar 67
Ankermann 28, 39, 40
arkeoloji 11, 12, 29, 39, 40
Avrupa 28, 90, 92, 99
Avustralya 40, 56, 63
Aziz Francis 52

B

Bachofen 34, 177
Bandelier 29
bankacılık 127
Bastian, Adolf 12
Bechterev 133
bilim 11, 12, 15, 16, 19, 21, 26,
27, 33, 34, 41, 46, 48, 51, 55,
72, 74, 75, 118, 176
bilimsel hukuk 16
Bougainville 23
Brahmanizm 56, 90
Briffault, Robert 34, 177
Buchman, Frank 50
Bücher, K. 148
büyü/büyücülük 24, 26, 27, 34,
45, 47, 74, 65, 69, 73, 90, 92,
110, 114, 116, 123, 148, 153,
159, 164, 168, 170, 173, 175,
176

C-Ç

Charlevoix 149
Copernicus 18
Crawley 27, 34
Çin 11, 56

D

Dapper 149
Darwin, Charles 143
de facto 55, 119
Demir Çağı 24
determinizm 20
difüzyonizm 26, 28, 29, 32, 38,
40, 149
disphoria 75
Dobritzhofer 149
Durkheim, Émile 12, 27, 32, 33,
148

E

Eddy, Mary Baker 50
ekonomi 11, 13, 14, 15, 20, 21,
56, 102, 108, 121, 126, 128,
151, 159, 176, 160, 167, 168
endüstri 45, 127
Engels, Friedrich 177
eskatoloji 78
euphoria 75
evlilik 24, 26, 32, 33, 34, 38, 61,
62, 64, 66, 68, 78, 90, 103,
104, 105, 106, 113, 148, 149,
153, 163, 169, 174
evrim 12, 13, 25, 35, 37, 48, 65,
75, 118, 127, 143, 156, 168,
171, 177

F

Faraday 18
finans 127
fizyoloji 68, 81, 92, 82, 85, 87,
105
Fransa 36, 125
Frazer, James George 26, 27, 32,
34, 41, 177
The Golden Bough 26, 32
Freud, Sigmund 27, 30, 33, 86
Fuegianlar 164

G

Galileo 18
gelenek/gelenekler 17, 27, 35, 43,
44, 48, 60, 66, 70, 73, 74, 76,
78, 89, 91, 101, 104, 108, 110,
117, 124, 126, 127, 130, 131,
132, 135, 137, 141, 163, 165,
166, 167, 175
gerontokrasi 64
Gladwin 29
Goldenweiser, A. A. 25, 35, 39,
75
*Encyclopedia of the Social
Sciences* 25
Goldsmith, Oliver 24
Graebner, F. 28, 38, 39, 40, 41,
42, 149, 150
Methode der Ethnologie 38
Gross, K. 108
Grosse 34
Güney Afrika 100

H

Haury 29
Herder, J. G. 147
Herodotos 23, 147

Hindistan 11, 66
 Hitler, Adolf 51
 Hollanda 125
homo faber 18
homo politicus 18
homo sapiens 18
 Huizinga, J. 108
 hukuk 11, 14, 15, 16, 20, 21, 52,
 55, 58, 62, 69, 102, 105, 106,
 107, 116, 117, 122, 125, 127,
 151, 158, 160, 168, 176

Hull, C. 30, 133
 hümanizm 11, 12, 14, 15, 16, 21

İ

İngiltere 5, 36, 90
 İslâm 90
 İtalya 90

J

Japonya 100

K

kabile/kabileler 15, 17, 47, 56,
 63-69, 85, 100, 101, 104-107,
 110, 114, 116, 117, 123, 130,
 151, 158, 161, 163, 165, 166,
 167, 170, 174
 Keller, A. G. 12
 Kohler 133, 134
 komensalizm 99
 köktencilik 51
 Kroeber, A. L. 40, 41
 Kropotkin, Peter 143
Kulturkreislehre 28
kuvad 153
 kültürel antropoloji 12

L

Lamprecht 28
 Lane, G. H. 85
 Lang 27
 Lasser, A. 25
 Liddell, H. S. 31
 Lowie (Profesör) 23, 39, 40, 41,
 166

M

maieutike techne 147
mana 74
 McLennan 34
 Melanezya 40, 67
 Mısır 11, 39
 mitoloji 66, 74, 116, 128, 164
 Montesquieu 23, 24, 147
 Morgan, L. H. 12, 32, 33, 34, 37,
 41, 149, 177
Ancient Society 32
 Muhammed 52
 Musevilik 90

N

Nasyonal Sosyalizm 47
 Newton, Isaac 18, 52
 Norveç 125
Notes and Queries 35
 nudizm 51

P

Pavlov 133
 Perry, W. J. 32, 39
Children of the Sun 32
 Perthes, Boucher de 24
 Pigmeler 67
 Pitt-Rivers, Fox (General) 12, 85

Prichard, J. C. 24
 psikanaliz 29, 30
 psikoloji 11, 12, 20, 27, 30, 31,
 39, 63, 74, 105, 133, 134

R

raison d'être 165
 Ratzel, Frederick 12, 25, 39, 41
 Ritter 25
 ritüel/ritüeller 27, 34, 47, 50, 153,
 154, 156, 158, 168
 Rousseau, Jean-Jacques 23, 49,
 53
 Rusya 90

S-Ş

Sahagun 149
 Schurtz, H. 149
 sembolizm 17, 31, 75, 113, 125,
 132, 133, 136, 139, 152, 154
 Smith, Elliot 39, 41
 Smith, Joseph 50
 Smith, W. Robertson 27, 33, 148
 sosyoloji 11, 12, 20, 21, 52, 60,
 75, 155
 Sovyetler Birliği 25
 Spencer, Herbert 12
 Starcke 34
 Steinmetz, R. S. 12, 33
 Sudan 66
 Sumner, W. G. 12, 148
 Şamanizm 64

T

Tacitus 23
 Taine 28
 Taş Devri 24
 Thorndike 30

Tunç Çağı 24
 Tylor, E. B. 12, 26, 27, 33, 34, 41,
 148, 153
Primitive Culture 26, 148

Ü

üreme 30, 44, 47, 61, 62, 65, 68,
 70, 80, 81, 85, 95, 96, 97, 102-
 105, 111, 113-116, 153, 163,
 172, 174

V

Veddalar 67

W

Weber, Max 28
 Webster, Hutton 149
 Westermarck 26, 27, 32, 33, 34,
 177
The History of Human Mariage
 32
 White, L. 25
 Wundt 27, 32
Völkerpsychologie 32

Y

Yerkes 133

Z

Zuckermann 133

20. yüzyılın en önemli antropologlarından biri olan Bronislaw Malinowski, özellikle yaptığı saha araştırmalarıyla, ilkel insana karşı beslenen kötü bakış açısını yerle bir etmiştir. O döneme kadar yalnızca vahşi yaratıklar olarak görülen ilkelilerin de düşünebilen varlıklar olduğunu göstererek beşerî incelemelerde büyük bir algı kırılmasına sebep olmuştur. Katılımcı gözlem yöntemini geliştirerek araştırmalarını daha güvenilir kılmış ve Viktoryen dönemin “masa başı filozofları”na ağır bir darbe vurmuştur.

Malinowski'ye göre bilim yasaların mevcudiyetini göstermekte, gözlem ve deney için bir çalışma alanı oluşturmakta ve pratik uygulama ile akademik söylem üzerinde bir kontrol sağlamaktadır. Kültür incelemelerinde insanın bedensel ihtiyaçlarının temel alınması gerektiği bu kitapta sıkça vurgulamaktadır. İnsan yapımı nesnelerin ve fizyolojik ihtiyaçlar ile kültürel performansın arasındaki ilişki, işlev teorisıyla açıklanmakta ve bu, kültür teorisinin bilimsel incelenmesinde temel rol oynamaktadır. Malinowski'ye göre toplumsal yaşamın özü işbirliğinde yatmaktadır, bu yüzden dünyanın her yerinde insanlar örgütlü bir şekilde hareket etmektedir. Örgütlenmeyi insanlığı bir araya getiren geleneksel değerler kümesini oluşturan “kurum” kavramıyla ifade eder ve böylece, kurumsal analiz ve işlev analizi ile birlikte kültürü bilimsel bir yöntemle inceler. Bunlardan yola çıkarak Malinowski'nin vardığı sonuç şudur: “Yaşadığımız, deneyimlediğimiz ve bilimsel olarak gözlemleyebildiğimiz kadarıyla kültürün ana unsuru, insanların kalıcı gruplar halinde örgütlenmesidir.”

ISBN: 978-605-9328-14-2

ANTROPOLOJİ